

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

Крашеніннікова Т. В., Нагорна Ю. А.

**СЛОВНИК-ДОВІДНИК
ЮРИДИЧНОЇ ЛЕКСИКИ
(етимологічні нотатки)
Частина II**

Дніпро – 2021

УДК 81' 374.2:34
К 78

Рецензенти:

Руколянська Н. В. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

Сімович О. І. – кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу української мови Інституту українознавства імені І. Крип'якевича НАН України

Селезньов М. О. – кандидат юридичних наук, голова правління ГО «Бюро приватних виконавців» «Альтернатива» (м. Дніпро)

Крашеніннікова Т. В., Нагорна Ю. А. Словник-довідник юридичної лексики (етимологічні нотатки). Дніпро: ВВПЗ «ДГУ», 2021. Ч. 2. 72 с.

Словник розрахований на юристів, науковців, викладачів і здобувачів вищої освіти, учнів і вчителів загальноосвітніх шкіл, усіх, хто прагне поглибити свої знання в з мови права у професійному та народному варіантах.

Словникова стаття словника має таку будову: слово; етимологічне походження; значення слів за словниками, які фіксують зазначене слово; тлумачення у юридичних працях; приклади використання слова у різних стилях; слово та його варіант у сталих словосполученнях, приказках, прислів'ях, іноді при перекладі з інших мов.

У словнику, крім слів, подано список умовних скорочень, алфавіт, список довідкової літератури та джерел.

Схвалено до друку

*Вченою радою ВВПЗ «Дніпровського
гуманітарного університету»*

(протокол № 9 від 29 квітня 2021 року)

© Крашеніннікова Т.В.

© Нагорна Ю.А.

© ВВПЗ «ДГУ»

ЗМІСТ

Передмова	4
Список умовних скорочень	5
Алфавіт	7
М	8
Н	16
О	19
П	25
Р	39
С	43
Т	51
У	53
Ф	56
Х	58
Ц	59
Ч	60
Ш	61
Щ	64
Ю	65
Я	66
Список використаних джерел	66

ПЕРЕДМОВА

По ставленню кожної людини до своєї мови можна абсолютно точно судити не тільки про її культурний рівень, але й про її громадську гідність.

К. Паустовський

Мова нації – це цілісна система, в якій поєднано національну ментальність кожного народу, його світ та духовність. Мова як інструмент комунікації, пізнання та здобуття знань, як засіб життєдіяльності людини, має колосальне загальнолюдське значення. Актуальним на сьогодні є розширення сфер функціонування української мови. Адже це засіб не лише спілкування, а й формування нових виробничих відносин. Застарілий погляд на професії: «інтелігентні» та «неінтелігентні» поступово зникає. Основними критеріями, враховуючи упровадження української мови на підприємствах та організаціях, стають такі компетенції, як: знання свого фаху, професійна мовна компетенція, а особливо – рівень володіння термінологією.

У лексичному здобутку юриспруденції маємо також слова, які вже вийшли з ужитку, але вони є елементом історії юристів і їх не можна залишати поза увагою. До часу виникнення порівняльно-історичного методу (поч. XIX ст.) до проблеми пояснення слів ставилися зі скептицизмом.

Укладений словник подає історію слів, етимологічно пояснює приналежність лексем до сфери діяльності людини, використовуючи інформацію філологічної та юридичної документації. Такий підхід вплинув на незвичну побудову словникової статті: слово – етимологічне гніздо, в якому слово сформувалося, – значення слова – приклад, який є наближеним до правової сфери – синонімічні ряди – історичні факти, які вплинули на появу слова.

Можливо, комусь цей словничок допоможе краще зрозуміти свою професію і, в першу чергу, засвоїти, що будь-який юрист працює на мир і спокій у людському середовищі, а тому має знати чим живе український народ. Словник розрахований на юристів, науковців, викладачів і здобувачів вищої освіти, учнів і вчителів загальноосвітніх шкіл, усіх, хто прагне поглибити свої знання з мови права у професійному та народному варіантах.

У словнику, крім слів, подано список умовних скорочень, алфавіт, список довідкової літератури та джерел.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Скорочення назв мов, наріч і діалектів

ав. – авестійська
алб. – албанська
англ. – англійська
араб. – арабська
болг. – болгарська
бр. – білоруська
вірм. – вірменська
вл. – верхньолужицька
гал. – гальська
гаг. – гагаузька
герб. – гебрайська
гол. – голандська
гот. – готська
гр. – грецька
гуц. – гуцульське
дангл. – давньоанглійська
двн. – давньоверхньонімецька
дгр. – давньогрецька
дінд. – давньоіндійська
дірл. – давньоірландська
дісл. – давньоісландська
джіпр. – давньокімерійська
дперс. – давньоперська
др. – давньоруська
ід. – ідиш
іє. – індоєвропійська
ірл. – ірландська
ісл. – ісландська
ісп. – іспанська
італ. – італійська
лат. – латинська мова
лит. – литовська
лтс. – латвійська
лтш. – латишська
м. – македонська
молд. – молдовська
нвн. – нововерхньонімецька
нім. – німецька мова
нл. – нижньолужицька
нлат. – новолатинська
оск. – оскська
п. – польська

перс. – перська
плат. – пізньолатинська
полаб. – полабська
порт. – португальська
пров. – провансальська
прус. – пруська
псл. – праслов'янська
р. – російська
рум. – румунська
свн. – середньовісньонімецька
сл. – слов'янська
слат. – середньолатинська
слв. – слов'янські
слн. – словенська
слц. – словацька
стел. – старослов'янська
схв. – сербохорватська
с.-цсл. – сербо-церковнослов'янська
тоск. – тосканська
тох. – тохарська
тур. – турецька
уг. – угорська
укр. – українська
умбр.—умбрська
фр. – французька мова
франк. – франкська
фріг. – фрігійська
хет. – хетська
цсл. – церковнослов'янська
ч. – чеська
яп. – японська

Скорочення ремарок

безос. – безособове
бл. – близько
букв. – буквально
виг. – вигук
військ. – військове
діал. – діалектне
жарт. – жартівливе
жін. р. – жіночий рід
заст. – застаріле
злоч. – злочинне
зневажл. – зневажливе
ін. – інше

ірон. – іронічне
іст. – історичне
книжн. – книжне
мн. – множина
мор. – моральне
н. є. – наша ера
одн. – однина
перен. – переносне
підсил. – підсилене
пор. – порівняй
р. – рік
рр. – роки
род. в. – родовий відмінок
розм. – розмовне
син. – синонім
ст. – століття
теп. ч. – теперішній час
т. ін. – таке інше
тс. – там само
у т. ч. – у тому числі
юр. – юридичне

АЛФАВІТ

Аа Бб Вв Гг Ґґ Дд Ее Єе Жж Зз Ии Іі Її Йй
Кк Лл Мм Нн Оо Пп Рр Сс Тт Уу Фф Хх Цц Чч
Шш Щщ Ъ Юю Яя

М

МАЙНО – походить від слова мати «володіти» – р. заст. *имать*, бр. *імаць*, п. вл. нл. *tat*, ст. *јtat*, слн. *tat'*, *tat*, полаб. *tot*, болг. *имам*, м. *има*, схв. *ймати*. Слово має декілька значень: 1. Речі, які комусь належать на правах власності. *Майна того небагато: стара скриня, з діда-прадіда, материн ткацький верстат, горишки та інший хатній скарб* (Руденко М. Остання шабля. 1959. с. 555); *Майно, власник якого є невідомим (безгосподарне майно), переходить у власність держави у порядку, визначеному спеціальним законом* (Цивільний кодекс УРСР. 1950. с. 15); 2. рідко. Устаткування. *Дівчина-інженер господарським оком оглянула нескладне майно вишки* (Донченко О. 1956); 3. розм., рідко. Те саме, що маєток. *Чебанов просидів щось 2 години, розказував про себе й про свій замір дати концерт в Чернігові, ... а потому оселитися десь в жіночому (новій жінки) майні* (Коцюбинський М. 1956).

МАЙНО БЕЗХАЗЯЙНЕ – у цивільному праві майно, яке не має власника або власник якого невідомий. Безхазяйні нерухомі речі беруться на облік органом, що здійснює органу місцевого самоврядування, на території якого вони розміщені. Наприклад: *Основною складністю у справах про визнання майна безхазяйним є встановлення факту, що майно не має власника. У разі якщо заява подана щодо дійсно безхазяйного майна, прийняте судом рішення не оскаржується (оскільки немає осіб, зацікавлених в оскарженні), набуває чинності та майно переходить у власність територіальної громади. Проте велика кількість рішень у справах даної категорії все-таки оскаржується до апеляційної інстанції, адже заяви подаються щодо спірного майна. А іноді оскаржується навіть рішення держреєстратора про реєстрацію майна безхазяйним. Тож при підготовці визнання майна безхазяйним необхідно уважно ставитися до визначення власника майна* (Набуття права власності на безхазяйну річ: судова практика).

МАЙНО ЗАГАЛЬНЕ – частина допоміжних приміщень житлового комплексу, що можуть використовуватися згідно з їх призначенням на умовах, визначених у статуті об'єднання (кладові, гаражі, в тому числі підземні, майстерні тощо). **Наприклад:** *Загальне майно перебуває у спільній частковій власності співвласників багатоквартирного будинку* (Щодо права відчужувати загальне майно об'єднанням співвласників багатоквартирного будинку).

Синоніми: *майно* – речі, предмет.

МАЙОР – н. *majör* та фр. *major* походять від ісп. *mayor* «тс.», яке зводиться до лат. *major* «більший, вищий, старший», спорідненого з дірл. *mōr*, *mār* «великий», гот. *mais* «більше», двн. *měro* «більший»; р. болг. *майор*, бр. *маёр*, п. ч. слц. вл. *major*, м. *majör*, схв. *mājör*, слн. *majör*. Слово означає «офіцерське звання в армії, поліції тощо, наступне звання після капітана, а також особа, що має це звання». *Його приділено до львівського гарнізону, при найближчій авансі його мали іменувати майором* (Фр., VI, 1951, с. 368), *В одній з аудиторій заняття з основ військового управління з другокурсниками проводить майор Ярослав Стеців* (Утративши на війні ногу, я боявся одного: залишитись поза армією).

МАНІЯ – р. болг. *мания*, бр. *манія*, п. *mania*, ч. *mánie*, слц. *mánia*, слн. *manija* – через посередництво лат. мови (лат. *mania*) запозичено з грецької, де воно означало «божевілля, шаленство, душевна хвороба». Слово має декілька значень: 1. психічний розлад; хворобливий стан психіки; палка пристрасть до чогось: *При манії переслідування зустрічаємо такі випадки, коли хворий вперто вважає за реально існуюче те, чого він боїться або чого він не хоче* (Павлов. Фізіологія вищої нервової діяльності. 1951. с. 207). 2. друга частина складних слів та означає «надмірний потяг до чогось»: *графоманія, наркоманія, клептоманія*.

МАНІЯК – похідне від слова *манія* – людина, одержима якоюсь хворобливою пристрастю: *Слово «маніяк» може викликати в когось усмішку, у когось – асоціюється з хорошими фільмами. У реальності нічого хорошого нема* (Маніак поміж нами. Частина четверта: Перетворення).

МАНКУРТ – слово споріднене з давньотюркським «мунгул», що означає «нерозумний, дурний, позбавлений глузду»; у сучасній киргизькій мові є слово «мунджу» зі значенням «каліка». Науковці припускають, що слово «манкурт» запозичене з монгольської мови, де «мангуу» має два споріднених значення 1) тупий, дурний, недоумкуватий; 2) ідіот; від яких утворюється дієслово «мангуурах» – «стає дурним, тупим». Також, «манкурт» могло утворитися унаслідок злиття давньотюркських коренів *тап-* «надягати пояс, оперізуватися» і *qurut-* «висушений».

Слово має такі варіанти значень: 1. легендарний покірний хазяїну раб, людина без пам'яті. Походить із тюркського переказу, популяризованого Чингізом Айтматовим у романі «І довше віку день триває» (1980) За Айтматовим, унаслідок особливої тортури – тиску на голову верблюжої шкіри під палючим сонцем, знерухомлений раб втрачав пам'ять, а тому не бачив іншого сенсу життя, крім служіння своєму хазяїну. Манкурти цінувалися більше за звичайних рабів, бо не знали звідки вони, ким були, хто їхні рідні. Такий раб віддано служив тому, хто давав йому їжу й одяг, виконував найважчу, найбруднішу роботу. Манкурт не потребував спільноти інших рабів, бо ніщо його більше не єднало з жодною іншою людиною. Популярності легенди сприяло невизначене походження чжурчєнів, які вважалися нащадками рабів-утікачів, дезертирів і збіднілих селян з різних народів. Чжурчєням приписувався бандитський спосіб життя і надзвичайна жорстокість. 2. часто манкуртами називають деяких людей радянської епохи, без історичної пам'яті, без знання історії свого народу, котрі втратили зв'язок зі своєю нацією, її історією та культурою; людей, які забули минуле, відмовилися від національних традицій, звичаїв, утратили моральні орієнтири, цінності, цураються свого походження: *Манкурти, позбавлені історичної пам'яті, коренів, зв'язків з минулим, безбатченки, – ідеальні раби. Вони знають і пам'ятають тільки свого господаря. Їм невідомі пристрасті, а з усіх людських інстинктів у них залишився лише інстинкт до насичення утроби* (Вбити в собі манкурта).

МАРГІНАЛ – бере початок від слова *маргіналія* «примітка (на берегах книжки, рукопису)» – через посередництво польської мови запозичено з

новолатинської – походить від слат. *marginalis* «той, що міститься скраю». Слово означає «особа, яка перебуває поза межами певних соціальних груп населення»: *Маргіналами тепер називають тих представників суспільства, образ мислення і спосіб життя яких значно відрізняється від способу життя основної маси людей* (Категорії людей, які відносяться до маргіналів в сучасному суспільстві).

МАРИХУАНА – р. болг. *марихуана*, бр. *марыхуана*, ч. слц. вн. *marihuana*, слн. *marihuána* – через посередництво західноєвропейських мов (англ. *marihuana*, нім. *Marihuana*) запозичено з іспанської, ісп. *marijuana* походить з індіанських мов центральної Америки. Слово має декілька варіантів значень: 1. наркотик із мексиканських та бразильських конопель, який переважно куриться у вигляді сигарет; 2. наркотик із висушеного листа і квіток індійських конопель. *Вживання марихуани призводить до наркоманії* (СІС, 2000, с. 619); 3. це один із найбільш поширених наркотиків, який отримують із рослини каннабіс або коноплі, реакція після вживання різна. *Одні розслаблюються, у них піднімається настрій, інші відчують занепокоєння і навіть страх* (Безпечна поведінка, 1999, с. 19); 4. цілі або різного ступеня подрібнення верхівки рослин каннабіс із квітками, залишками стебла чи плодами (за винятком центрального стебла, насіння та листя, якщо вони не супроводжуються верхівками) або окремі їх частини (квітки, пилок), з яких не була виділена смола і які містять тетрагідроканнабіноли (Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, 1998, с. 70).

МАТЕРИЗНА – див.: спадщина по матері. Наприклад: *Князь прогайнував усю батьківщину, зоставив їй [дочці] тільки будинок невеличкий у місті з садочком і двором, бо то була її материзна* (Марко Вовчок, I, 1955, 258).

МАТЕРИНСТВО – походить від слова *мати* – р. *мать*, бр. *маці*, др. *мати*, п. *matka*, (заст.) *мас*, *масі*, ч. *mati*, (заст.) *mat'*, *mater*, вл. *мас*, (заст.) *maser*, нл. *mas*, *maser*, полаб. *motei*, болг. *майка*, *мати*, схв. *мати*, слн. *mati*, – псл. *mati*; – споріднене з лит. *mote* «жінка, дружина», *motina* «мати», лтс. *mate*, прус. *muti*, нвн. *Mutter*, англ. *mother*, лат. *mater*, дінд. *matar-*, ав. *matar-*, вірм. *mair*. Слово має такі значення: 1. Стан жінки-матері під час вагітності, пологів, годування дитини. *Трохи заранне материнство надломило юність Барбари, вона ніби постаршала* (Іван Ле, Наливайко, 1957, с. 246). 2. Почуття жінки-матері до дитини; бажання стати матір'ю. *Мати упевнена в майбутньому своєї дівчинки, виявляє високе почуття материнства і любові до своєї дитини* (Олесь Донченко, VI, 1957, с. 627); *Держава охороняє сім'ю, дитинство, материнство, батьківство, створює умови для зміцнення сім'ї, створює людині умови для материнства та батьківства, забезпечує охорону прав матері та батька, матеріально і морально заохочує і підтримує материнство та батьківство* (Сімейний Кодекс України).

МАФІЯ – р. болг. *мафия*, бр. *мафія*, п. слц. *mafia*, вл. *mafija*, м. *мафија*, слн. *máfija* – запозичення з італійської мови (іт. *mafia* «таємна організація» походить від сіцилійського *mafia* «таємна терористична організація; сміливість, впевненість у собі»), яке зводиться до ар. *mahia* «зухвалість, нахабство, зарозумілість»). Має

значення: 1. таємна міжнародна впливова злочинна організація, яка виникла на Сицилії. 2. група осіб, яка контролює якусь сферу діяльності та використовує усі (також протиправні) засоби для реалізації своїх намірів. Наприклад: *В Україні часто як серед пересічних громадян, так і в експертному середовищі щодо проблем у державному будівництві застосовується не лише термін «корупція», а й, мовляв, усім запроваджують олігархи і мафія* (Боротьба з мафією: законодавчий досвід Італії).

МЕЖА – іє. *medhio- «середній»; споріднене з лит. mēdis «дерево», [mēdē] «ліс», лтс. mežs «тс.», прус. median «дерево», дінд. mādhyah «середній», ав. maīdia-, гр. μέσος, лат. medius «тс.», гот. midjis «розташований посередині», двн. mitti, вірм. mē «середина»; псл. *medjā «середина; границя»; р. межа́, бр. мяжа́, др. межа, п. miedza, ч. mez, слц. medza, вл. tjeza, нл. tjaza, полаб. midsa «скиба», болг. междá, м. мега, схв. међа, слн. теја «межа; ліс», стсл. межда. Слово означає: лінія поділу якої-небудь території. Наприклад, *Щодо відношення за змістом між цими словами подано такий висновок: «при взаємозаміні слів кордон, границя і межа треба враховувати те, що вони не виступають абсолютними синонімами – їхні значення перехрещуються лише частково. Слід мати на увазі, що в сучасній українській мові для назви лінії, яка розділяє території держав, уживається слово кордон. Для означення смуги, поділу якої-небудь території взагалі характерним є межа, а слово границя обмежено вживається в обох значеннях. Крім того, вони відрізняються сферою вживання у різних стилях мови та стилістичним забарвленням* (Владислав Грибовський. Межа межі. Нотатки на полях книги Ігоря Чорновола «Компаративні фронтири: світовий і вітчизняний вимір» (Київ: Критика, 2015. 376 с.).

Синоніми: межа – грань, край, поріг, рубіж.

МЕЛЬДУВАТИ – гуц. повідомляти, доповідати. Наприклад: *Тепер він погано вчиться у російській школі, знається з уркаганами (кількох його однокласників уже вбили інші вуличні банди, кількох розстріляли за убивства), носить кастет, займається греко-римською боротьбою, бринькає на гітарі, помагає мамі в домашніх роботах, мріє стати оперним співаком, кожного тижня повинен мельдуватися в спеціальному відділі і не має права покидати місця поселення* (Прохасько 2010, с. 398).

МЕМОРАНДУМ – походить із латинської мови *memorandum* «те, про що треба пам'ятати». Слово має значення: 1. доповідна записка, пояснювальна письмова довідка, лист із приводу певних питань, нотатка для пам'яті; 2. у міжнародних відносинах – один із видів дипломатичного листування з викладом поглядів уряду з будь-якого питання; звичайно додається до ноти; 3. у торгівлі – нагадувальні листи з різних питань; 4. при страхуванні – перелік випадків, за які страхувач бере на себе відшкодування збитків. Наприклад: *Меморандум – це результат фасилітованих зустрічей між учнями, батьками і вчителями в шести школах по всій Україні та експертного і громадського обговорень. Цей документ*

має спростити комунікацію між усіма учасниками освітнього процесу та ухвалення рішень у школі (Меморандум співпраці батьків, учнів та педагогів).

МЕЦЕНАС – див: адвокат

МИТАР – гуц. «той, хто збирає мито, податки» – у давні часи слова «митий» і «мито» називали точки, де проводилася перевірка транспортних засобів на суші і на воді. Всілякі мита, які накладалися на них, покладали на народ як невідомий тягар. Митники у стародавній Русі – це нерідко були «зłodії в законі» – бандити, яких не любили.

МИТО – р. *мыто*, бр. *мыта*, др. *мыто*, п. слц. вл. нл. *myto* «мито», ч. *mýto* «платна винагорода, премія», болг. *міто*, схв. *міто* «хабар; підкуп», слн. *míto* «арендна плата», стсл. *мыто* «платня; прибуток; гроші; подарунок; хабар» – псл. *myto* – запозичене з германських мов. Має такі варіанти значень: 1. оплата за перевезення товарів через кордон; 2. збір, який справляє держава за перевезення вантажів через її кордон, а також за користування для цього шляхами, мостами, портовими спорудами: *Мито – це загальнодержавний податок, встановлений Податковим кодексом України та цим Кодексом, який нараховується та сплачується відповідно до цього Кодексу, законів України та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (Митний кодекс, Ст. 271-288).*

Синоніми: тамга, митне, мьзда

МИГРАЦІЯ – р. болг. *миграция*, бр. *міграція*, п. *migracija*, ч. *migrace*, слц. *migracia*, схв. *міграція*, слн. *migracija*; запозичення з німецької або французької мови; нім. *migration*, фр. *migration* походять від лат. *migratio* «перехід, переселення», пов'язаного з *migro* «перехожу, переселяюся; змінююся». Слово означає: переселення народів у межах країни або з однієї країни в іншу: *Завдяки певному поліпшенню економічної ситуації в 2016–2018 роках та адаптації суспільства до кризових умов, обсяги зовнішньої міграції українців стабілізувалися, проте залишаються значними (Міграція в Україні. Цифри і факти. 2019. с. 3).*

Поширеним словосполученням із цим словом є **МИГРАЦІЯ НЕЛЕГАЛЬНА** (нелегальний – заборонений законом). *Після проголошення незалежності перед паспортно-візовою службою України постала ще одна важлива проблема – боротьба з нелегальною міграцією (Міліція України. 2000. № 3. с. 18).*

МІЗЕРІЯ – гуц. в'язниця. Наприклад: *Ех, тату, тату! Жалуетесь на свою мізерію, а, бігме, самі всьому винні! Куди вам господарювати з вашими романтичними поглядами! (Франко І. 1950. с. 374).*

МІЛІЦІОНЕР – походить від слова *міліція* – р. болг. *милиция*, бр. *міліція*, п. *milicja*, ч. *milice*, слц. *milicia*, вл. *milica*, м. *милица*, слн. *milica*; – запозичення з лат. мови *militia* «військо; військова служба; війна» є похідним від *miles* «воїн». Слово має значення: працівник міліції, який стежить за громадським порядком. *З часом*

функції міліціонера та охоронця, які виконував працівник підрозділу, вступили у протиріччя: захищаючи власність на певній ділянці, він не втручається в те, що відбувається на решті території (Міліція України. 2000. № 4. с. 4), Усвідомлюючи, що від рук бандита можуть постраждати мешканці будинку, міліціонери, не гаючи часу, піднялися на 9-й поверх до вищезгаданої квартири і вступили зі зловмисником у бій (Міліція України. 2004. № 4. с. 1).

МІЛІЦІЯ – р. болг. *милиция*, бр. *міліцыя*, п. *milicja*, ч. *milice*, слц. *milicia*, вл. *milica*, м. *милица*, слн. *milica*. Слово має декілька значень: 1. державний, адміністративний орган, що здійснює охорону громадського порядку в країні; 2. місцеве управління цієї організації; 3. в окремих країнах у воєнний час – вид ополчення; 4. спеціальний, структурний відомчий орган, який охороняє громадський порядок, веде боротьбу зі злочинністю, захищає життя, здоров'я, права і свободи. Виконує адміністративно-профілактичну, оперативно-розшукову, кримінально-процесуальну, виконавчу та охоронну функцію. *Без жертв і потрясінь міліція позбавилася медичних витверезників, пенітенціарної системи, сумнозвісних ЛТП, трансформуються окремі служби, відбуваються якісні кадрові зміни (Міліція України. 2000. № 4. с. 5).*

Організаційно-правовими засадами створення та діяльності народної міліції стали ухвалені Радою народних міністрів УНР постанова «Про скасування Департаменту варті Міністерства внутрішніх справ та про створення натомість Адміністраційно-політичного департаменту» від 3 січня та Закон УНР «Про скасування інституту державної варті й формування народної міліції» від 4 січня 1919 р. Уряд УНР, розуміючи важливість найскорішого формування такого вкрай необхідного правоохоронного органу, як міліція, але, не маючи часу на вироблення нових правових засад його діяльності, на початковому етапі використовував ті, що існували за доби Гетьманату, тобто змінивши назву органу «державна варта» – «карально-поліцейські органи, створені в травні 1918 року гетьманським урядом Скоропатського для охорони буржуазно-поміщицького режиму й боротьби проти революційного руху трудящих України. У державній варті було зосереджено службу проти революційного руху трудящих України».

Перші органи радянської міліції в Україні було створено після так званого звільнення її території з-під влади Центральної ради, Гетьманату і Директорії. 9 лютого 1919 р. було опубліковано Декрет Ради Народних Комісарів України «Про організацію міліції». У ньому зазначалося, що міліція створюється для охорони революційного порядку та особистої безпеки громадян, а також боротьби з кримінальними елементами. У Декреті не наводилося практичних положень ані щодо організаційно-штатної структури, ані щодо відносин міліції з іншими державними органами. Це значно ускладнювало завдання з формування міліції на місцях, тому для впорядкування цих питань у березні 1919 року НКВС України видало Інструкцію з організації радянської робітничо-селянської міліції, яка встановлювала однаковий порядок організаційних заходів щодо формування міліції на місцях.

Для централізованого керування органами міліції постановою НКВС УСРР від 30 березня 1920 р. при НКВС на правах відділу було створено Головне управління

радянської робітничо-селянської міліції, першим начальником якого призначено О.М. Чайковського. Організація карного розшуку мала в Україні свої особливості. Його апарат спочатку перебував у підпорядкуванні Народного комісаріату юстиції. Згідно з декретом РНК УСРР «Про організацію судово-карного розшуку, а на місцях створювались органи судово-карної міліції, які підпорядковувалися карному розшуку та за його дорученням виконували окремі слідчі дії, проводили дізнання у кримінальних справах. Практика роботи української міліції свідчила про необхідність об'єднання органів карного розшуку та загальної міліції.

Однією з головних причин, які спонукали реорганізацію міліції у дусі військового будівництва, було те, що міліція УРСР створювалася поспіхом, під час воєнних дій, коли майже всі найкращі сили спрямовувалися на посилення армії. Як зазначалось у статті в газеті «Комуніст» від 21 грудня 1921 р., у перші півтора року існування «міліціонери всіх видів служби являли собою у переважній більшості натовп людей, суцільно недисциплінований, невідготовлений, босий та роздягнутий» Правовою підставою створення згаданих вище курсів стала ухвалена Радою Народних Комісарів УСРР постанова «Про поповнення і забезпечення міліції» від 5 квітня 1921 р., яка приписувала губернським виконавчим комітетам вжити термінових заходів «для створення курсів міліції, маючи на меті підготовку вищого командного складу міліції, старших міліціонерів і агентів кримінального розшуку». У зв'язку з відсутністю необхідної освіти та досвіду було створено Курси червоних міліціонерів Харківської робітничо-сільської губміліції (1925 року курси перевели до Києва).

Значним кроком у матеріальному забезпеченні правоохоронних органів стало прийняття постанови ВУЦВК «Про поширення на сім'ї працівників міліції прав та переваг, наданих сім'ям військовослужбовців» від 8 серпня 1922 р. У постанові зазначалося, що вона була прийнята, «враховуючи важливість покладених на міліцію функцій та матеріальну небезпечність працівників міліції»

Протягом тривалого періоду нашої історії міліція сприймалася широким загальною як репресивний державний орган. Акцент у діяльності міліції було зроблено на захисті державних інтересів, що було закріплено і нормах кримінального права. Охорона ж законних прав та інтересів, громадян вважалася другорядним завданням, що певною мірою сприяло відчуженості у стосунках між міліцією і пересічними громадянами. Новостворена народна міліція в умовах військового часу, маючи недостатню чисельність, була не в змозі самотійно захистити населення, особливо в сільській місцевості, від озброєних банд, які скоювали розбої та пограбування, тому органи місцевої влади змушені були звертатися за допомогою до військових властей. Майже всі військові частини були переведені на фронтіві позиції, внаслідок чого населення часом залишалось беззахисним. Враховуючи такий стан справ, уряд УНР 28 лютого 1919 р. ухвалив Закон «Про створення Коша охорони республіканського ладу». Кіш створювався «для охорони республіканського ладу, внутрішнього порядку і спокою в Українській Народній Республіці та забезпечення вольностей і прав народу в складі Міністерства внутрішніх справ».

Міліція була системою органів, яка входила до структури Міністерства внутрішніх справ України, виконувала адміністративну, профілактичну, оперативно-розшукову, кримінально-процесуальну, виконавчу та охоронну (на договірних засадах) функції. Ще 1995 року вносились пропозиції до уряду щодо зміни «міліція» на «поліція» одночасно з проектом Концепції реформи системи органів внутрішніх справ України.

МІНІСТЕРСТВО – походить із лат. *ministerium* «служба, посада» в українську мову потрапило через фр. *Ministere*. Слово має такі значення: 1. центральна урядова установа, яка відає окремою галуззю господарства або державного управління // Будинок, у якому розміщена ця установа; 2. рядова назва органів державного управління, що входить до складу уряду та головним виконавчим органом у забезпеченні реалізації державної політики у визначеній сфері діяльності. *Нас називають маленьким гумористичним театром при Міністерстві внутрішніх справ України* (Міліція України. 2000. № 3. с. 28).

МІНІСТР – р. *министр*, бр. *міністр*, п. сли. вл. *minister*, ч. *ministr*, нл. *ministar*, м. *министер*, слн. *minister*; – запозичення з французької мови; фр. *ministre* «міністр» походить від лат. *minister* (<**minusteros*) «помічник, слуга», пов'язаного з *minor* «менший». Слово означає: вища урядова особа, яка очолює міністерство; член уряду, який керує міністерством; урядовець. *Міністр звертав увагу на зовнішній вигляд міліціонерів, строк служби в ОВС, сімейним положенням* (Міліція України. 2003. № 5. с. 4).

МОНОМАХІЯ – слово грецького походження «прізвище візантійського роду, дослівно, один борець шляхом зближення з махати», яке означає рукопашний бій без зброї, навулачки (Стороженко). – *Чиню вам відомо, брате, що в андалузських ратоборців такий повівся звичай: коли двоє лицарів зійдуться на мономахію, то й свідки їхні не повинні сидіти, склавши ручки* (Мігель де Сервантес, Дон Кіхот, пер. Лукаша, Перепаді, 1995).

МОРФІЙ – з нім. *Morphium* від лат. *Morpheus*, виготовлений з опію препарат, який являє собою безколірні кристали, що погано розчиняються у воді. Наприклад: *Світ потерпає від страшного больового кризи: мало хто не має доступу до морфію для десятків мільйонів дорослих і дітей у бідних країнах, які живуть і вмирають від страхітливої і запобіжної болю», – сказав співголова комісії професор Фелісія Кнауль The Guardian, назвавши ситуацію «однією з найяскравіших несправедливостей в світі»* (Через відсутність доступу до морфіну 25 мільйонів людей помирають від болю щороку).

МОРФІН – новолат. *morphinum*. Вперше морфін був виділений німецьким фармакологом Фрідріхом Сертюрнером з опіуму 1804 року. Саме Сертюрнер дав морфіну його назву по імені бога сновидінь у грецькій міфології – Морфея, сина Гіпноса, бога сну. Слово має значення: наркотичний і болезаспокійливий засіб, що міститься в молочному соку опіумного маку.

МОТИВ – р. болг. *мотив*, ц. *motyw*, ч. *motiv*, слц. слн. *motiv*, вл. *motiw*, м. *мотив*, схв. *мотив*; – запозичення з французької мови *motif* «мотив, причина; тема, сюжет» походить від слат. *motivus* «рухливий», пов'язаного з лат. *motus* «рух», *movere* «рухати». Слово має декілька значень: 1. муз. мелодія; ідея або тема твору мистецтва; основна музична побудова: *Мотив вальсу*.; 2. підстава для певних дій: *Мотиви людських вчинків*. 3. літ. Тема мистецького твору. *Соціальні мотиви у творчості письменника*.

МОТИВАЦІЯ – (з лат. *movere*) – 1. спонукання до дії; 2. динамічний процес фізіологічного та психологічного плану, керуючий поведінкою людини, який визначає її організованість, активність і стійкість; 3. здатність людини діяльно задовольняти свої потреби; 4. сукупність мотивів; обґрунтування. *Психологічна мотивація поведінки злочинців*.

МОТИВАЦІЯ КРИМІНОГЕННА – сукупність різних за своєю природою об'єктивних обставин, які внаслідок взаємодії з особою призводять до виникнення певного злочину. Наприклад: *Розуміння криміногенної мотивації як одного з найбільш істотних елементів детермінації злочинності досить визнано в радянській кримінології* (Криміногенна мотивація як елемент системи причин злочинності).

МУНДУР – гуц. мундир, походить із р. болг. *мундір*, бр. *мундзір*, п. *tundur*, ч. слц. *tundúr*, м. *мундир*, схв. *мундїр*. Наприклад: *А полковий командир саме тоді дуже зайнятий був: вираховував, скільки грошей матиме, як буде салдатів гнилими сухарями годувати. Хлоп він був високий, товстий, але рахунки не дуже добре знав. Тому не диво, що з бідолахи аж піт льяв ся, дарма, що мундур був давно розціплений. Але як побачив він перед собою чорта, зараз заціпнув мундур на всі гудзики, встав з крісла й тречно вклонився* (Волховський Ф. Казка про салдатську душу).

Н

НАГОРОДА – р. *награда* «нагорода» (зі стсл.), п. *nagrada*, ч. слц. *nahrada*, болг. *награда*, м. *награда*, схв. *награда*, слн. *nagrada*; псл. **nagorda*; очевидно, похідне утворення від **nagorditi* «помежувати, відгородити, наділити», паралельне до *nadelb* «наділ»; у такому разі первісне значення «наділ землі»; інші спроби тлумачення як похідного від **nagorditi* «накопичити», від **nagorditi* «подарувати місто», від іє. **gheld-* «нагороджувати» малопереконливі. Слово має значення: відзначення заслуг, достоїнств, позитивних якостей тощо. *УМВС України відбулося вручення державних та відомчих нагород працівникам ОВС та громадянам, які виявили мужність і глибоке усвідомлення громадянського обов'язку* (Міліція України. 2004. № 4. с. 1).

НАЖИВА – гр. βίωμα «живу», βίωω, ζω «тс.», δίατα «спосіб життя». Слово означає «збагачення шляхом махінацій, нагромадження матеріальних цінностей»: *Погоня за наживою*. Наприклад: *Усиновлення (удочеріння) з метою наживи* –

взяття на виховання в сім'ю дитини на правах сина чи доньки, оформлене в установленому порядку, вчинене з метою отримання будь-якої матеріальної вигоди або уникнення певних витрат завдяки усиновленню (удочерінню) (наприклад, бажання отримати контроль над власністю усиновленої особи, залучення до заняття жебрацтвом, азартними іграми, проституцією тощо) (Торгівля людьми. Основні поняття та види експлуатації).

НАРКОМАН – походить від др.-грец. νάρκη – «оцепенение», «сон» та μαρία – «безумство», «пристрасть». Слово означає: 1. той, хто має хворобливий потяг до вживання наркотиків; 2. це хворий, якому у визначеному порядку поставлено діагноз наркоманія; 3. людина, хвора на наркоманію. Наприклад: *Серед наркоманів дуже багато споживачів ін'єкційних наркотиків, тому в наркоманській середовищі часто поширюються захворювання, що передаються з кров'ю (Хто такий наркоман?)*.

НАРКОМАНІЯ – походить від др.-грец. νάρκη – «оцепенение», «сон» та μαρία – «безумство», «пристрасть». Слово означає: 1. хворобливий потяг до вживання наркотиків; 2. тяжке психічне захворювання, яке обумовлене систематичним вживанням наркотичних засобів або психотропних речовин, і характеризується психічною або фізичною залежністю від них; це особливий вид психічного розладу, який виникає в наслідок адаптації людського організму до ейфорійної дії наркотичних засобів і розвивається під їх впливом у формі патологічного процесу; 3. хворобливий психічний стан, який обумовлений хронічною інтоксикацією внаслідок зловживання наркотичними засобами, і характеризується психічною або фізичною залежністю від них; 4. хворобливий потяг до вживання наркотиків, що призводить до важких порушень фізичних і психічних функцій організму. Наприклад: *Протягом останніх п'яти років в Україні спостерігається небачене зростання наркоманії* (Медичний центр Кадирова А.О.).

НАРКОТИК – грец. narkotikos «заніміння, заціпеніння» – речовина, що збуджує або пригнічує центральну нервову систему людини. Наприклад: *Потреба в наркотику стає найголовнішою в житті наркомана, він перестає виконувати свої обов'язки, кидає сім'ю і друзів, концентруючи всі свої інтереси на добуванні та вживанні наркотиків* (Освіта.UA).

НАРКОТИКИ – грец. narkotikos «заніміння, заціпеніння» – це сильнодіючі природні й синтетичні речовини, які можуть викликати наркоманію; група лікарських засобів, які використовують для наркозу; речовини системного чи природного походження, препарати, рослини, що становлять небезпеку для здоров'я населення у разі зловживання ними. Наприклад: *Поліція все ще відпрацьовує обидві версії загибелі народного депутата Антона Полякова: добровільне вживання наркотиків і примусове їх потрапляння в організм, зазначає начальник ГУ Нацполіції в Києві Іван Вигівський* (Інтерфакс-Україна. Інформаційне агенство. 12.11.2021).

НАЦІОНАЛЬНІСТЬ – р. болг. *нация*, бр. *нацыя*, п. *насја*, вл. нл. слн. *насїја*; через польську мову запозичене з лат. *patio* «народження, походження, рід; народ, нація», пов'язане з *nascl* (**gnascl*) «народжуватися». Наприклад, *Поняття «національність» може мати різні значення: юридично-правове, політичне, етнологічне, культурологічне, повсякденно-побутове тощо* (Демський С. Хто я за національністю? // Голос України. 15 вересня 2016 р.).

НАЦІЯ – р. болг. *нация*, бр. *нацыя*, п. *насја*, вл. нл. слн. *насїја*; через польську мову запозичене з лат. *patio* «народження, походження, рід; народ, нація», пов'язане з *nascl* (**gnascl*) «народжуватися», спорідненим із дінд. *jatih* «народження, родина», *jnati'h* «родич», гот. **knops* «рід, покоління». Наприклад: *Держава сприяє консолідації та розвиткові української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвиткові етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України* (Конституція України).

НАЧАЛЬНИК – стсл. *начальникъ* «начальник; зачинатель» утворене від *начало* «початок; влада» (пор. укр. *бути під началом*, р. *быть под началом*), похідного від *начати* «почати»; р. *начальник*, бр. *начальнік*, др. *начальникъ*, п. *naczelnik*, ч. слц. *náčelník*, вл. *načolnik*, болг. *началник*, м. *началник*, схв. *начелнік*, слн. *načêlnik*. Слово означає: «службова особа, що очолює що-небудь, завідує чимось». Наприклад: *Начальник відділу кадрів, який безпосередньо підпорядковується директору з кадрових питань та побуту підприємства, порушив законодавство про працю, але директор з кадрових питань і побуту не може оголосити йому догану, якщо йому генеральним директором (директором підприємства, статутом підприємства) не делеговане право приймати на роботу начальника відділу кадрів* (Дисциплінарна відповідальність за порушення законодавства про працю: порядок притягнення та документальне оформлення).

Синоніми: *начальство* розм., часто жарт.-ірон. або зневажл., *принципал* заст., ірон., *зверхник* діал.; *патрон*, *шеф*, *бос*.

НОВЕЛА – (італ. *novella*, від лат. *novellus* – новітній) сукупність виданих після закінчення кодифікації законів, які доповнюють або змінюють будь-які зі встановлених нею норм права. Наприклад: *Однією із новел проекту ЦПК України є зустрічне забезпечення (ст. ст. 155-156), яка знаходиться в главі 10 розділу I під назвою «Забезпечення позову»* (Зустрічне забезпечення – новела цивільного процесу).

НОРМА – р. бр. болг. м. *норма*, п. ч. слц. вл. *norma*, схв. *норма*, слн. *norma*; через західноєвропейські мови (нім. *norm*, фр. *norme* «тс.») запозичене з лат. *norma* «норма, правило; зразок». Слово має значення: 1. звичайний, узагальнений, загальноприйнятий, обов'язковий порядок, стан і т. ін.; 2. зразок, правило поведінки людей у суспільстві; 3. установлена міра, розмір чого-небудь; 4. міжгалузеве поняття, що використовується для певної сукупності людських знань про природу і суспільство.

НОРМА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА – норма, як міститься в кримінальному праві про злочинність і караність діянь. У своїй роботі слідчі органів МОГП слідства мали користуватися нормами кримінально-процесуального законодавства передбаченими для попереднього слідства (Міліція України. 2004. № 4. с. 26).

НОРМА ПРАВА – загальнообов'язкове правило поведінки людей, встановлене, санкціоноване і забезпечуване державою. Наприклад: *Забезпечення ефективності законодавства є якість закону України та акти тлумачення норм права* (Забезпечення результативності актів тлумачення норм права).

НОТАРІУС – р. болг. м. *нотариус*, др. *нотарь* «прислужник, носильник», п. *notariusz* «нотаріус», ч. *notaf*, слц. слн. *notar* «тс.», вл. *notarstwo* «нотаріальна контора», схв. *нотар* «тс.»; запозичення з лат. або слат. *notarius* «писар, секретар», пов'язане з *noto*, *-are* «позначати, відзначати, записувати, писати», похідним від *nota* «знак; літера». Наприклад: *Нотаріус – це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності* (Закон України «Про Нотаріат»).

Синоніми: заст. *реснтний*.

О

ОБАМБУРИТИ – гуц. 1. набити по обличчю; 2. обікрасти; 3. вдарити бамбурою. Наприклад: *Шукай собі інший приклад, с-с-сірома! ... І на кий чорт я потеліпався на Січ?! Треба було обамбурити того дурня по курячій голові!* (Чемерис В. «Фортеця на Борисфені»).

ОБМАН – утворене від слова *манити* «кликати; вабити; вводити в оману»; р. *маніть*, бр. *маніць*, др. *манение* «зваблювання», п. [manić], ч. [podmanic], нл. *manis*; споріднене з лтс. *tānīt* «обманювати», двн. *teip* «облудний», дінд. *tāya* «привид, мана, чари», ав. *tāyā-* «тс.». Слово означає «неправдиві слова, нечесні вчинки, дії і т. ін.». Наприклад: *Обмірювання, обважування, обраховування, перевищення встановлених цін і тарифів або інший обман покупця чи замовника працівниками торгівлі, громадського харчування і сфери послуг та громадянами – суб'єктами підприємницької діяльності під час реалізації товарів, виконання робіт, надання послуг, якщо матеріальна шкода, заподіяна таким обманом, не перевищує три неоподатковуваних мінімуми доходів громадян, – тягне за собою накладення штрафу від двох до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян* (Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо встановлення відповідальності за обман покупця чи замовника»).

Синоніми: *неправда, кривда, обдурювання (одурювання), одурення, омана, шарлатанство, фальш, ошуканство розм., дурисвітство розм., облуда розм., одура рідше, ошук діал., ошука діал., злуда діал., хараман діал.*

ОБМАННИК – утворене від слова *манити* «кликати; вабити; вводити в оману»; р. *маніть*, бр. *маніць*, др. *манение* «зваблювання», п. [manic], ч. [podmanic], нл. *manis*; споріднене з лтс. *tānīt* «обманювати», двн. *teip* «облудний», дінд. *tāya* «привид, мана, чари», ав. *tāyā-* «тс.». Слово означає «той, хто обманює».

Наприклад: *Ліпше зараз сказати менше, ніж потім виходити обманниками перед громаду* (Бабляк В. Вишневий сад, 1960, 84).

Синоніми: *обманщик рідше, ошуканець розм., дурилюд розм., дурисвіт розм., ошуст діал., хараман діал.*

ОБОРОНА – походить від слова *боронити* «захищати; забороняти»; псл. **borniti*, похідне від **born* «сварка, битва, боротьба», утвореного від **borti* «бороти»; р. заст. [бороніть], бр. *бараніць*, др. *боронити*, п. *broníc*, ч. *brániti*, слц. *bránit'*, вл. *brónic*, нл. *broń* «зброя», болг. *брáня*, м. *брáни*, схв. *брáнити*, слн. *braníti*, стсл. *бранити*. Слово має значення: система, політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових органів та ін. заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захисту в разі з обратної агресії або збройного конфлікту. *Рішення Ради національної безпеки і оборони.*

ОБРІЗ – походить від гр. *ρήγυμι* «ламати, розбивати» та означає «гвинтівка з укороченим стволом і прикладом». Наприклад, *Ілько згарячу пальнув із обріза – сам не знав, чи туди, чи вгору* (Головка, 1957).

Синоніми: *відріз, відрізан (одрізан) розм., куцак розм., обрізан розм. рідше, утинок (втинок) діал.*

ОБШУК – походить від слова *шукати* «намагатися знайти»; бр. *шукáць* «шукати», п. *szukać* «тс.», ч. (розм.) *šikati* «метушитися», слц. [šikat'] «метушитися, шукати»; та означає «ретельний огляд офіційними особами когочого-небудь із метою виявлення чогось прихованого, вкраденого або недозволеного». Наприклад, *Відповідно до ч. 2 ст. 234 КПК України, в клопотанні про проведення обшуку потрібно вказувати речі, документи або осіб, які планується відшукати під час проведення обшуку* (Неводнича Л.О. Підстави проникнення до житла чи іншого володіння особи: проблеми законодавчого регулювання).

Синоніми: *трус, облава, шмон жарг.*

ОБШУКАТИ – походить від слова *шукати* «намагатися знайти»; бр. *шукáць* «шукати», п. *szukać* «тс.», ч. (розм.) *šikati* «метушитися», слц. [šikat'] «метушитися, шукати»; та означає «зробити обшук». Наприклад: *Що стосується обшуку адвокатів, то багато таких процесуальних дій, і переважна більшість процесуальних рішень слідчих суддів, свідчать про некомпетентність осіб, причетних до цього, що, наслідком, призводить до незаконного втручання у професійну діяльність адвокатів, – ідеться в публікації. При цьому особливо*

наголошено на тому, що адвоката не можливо обшукати у зв'язку з його професійною діяльністю (Обшуки адвокатів в зв'язку з професійною діяльністю є посадовим злочином).

Синоніми: *обшукувати* (робити обшук), *трусити* розм., *трясти* розм., *перетрушувати* підсил., *перетрясати* підсил., *переривати* підсил. розм. *обшихтовати* волин., *обнирати* (обшукати) гуц.

ОЗБРОЄННЯ – походить від слова *зброя* та означає «сукупність засобів для ведення воєнних дій»: *Завершився пілотний проєкт круглого столу, на якому українські зброярі продемонстрували командувачу ООС та командирам підрозділів власні зразки озброєння та техніки* (АрміяInform).

ОЗБРОЮВАТИ – походить від слова *зброя* та означає «забезпечувати зброєю, військовим спорядженням»: *Деякі країни схиляються до російського наративу про те, щоб не озброювати Україну, проте країна не шукає війни, заявив міністр закордонних справ Дмитро Кулеба* (Interfax-Україна).

Синоніми: *зброїти* рідко, *узброювати* заст.; *ополчати* заст., уроч. (також створювати ополчення з кого-небудь).

ОПЕРАТИВНИК – походить від слова *операція* – р. болг. *операция*, бр. *операцыя*, п. *operacija*, ч. *operace*, слц. *operacija*, слн. *operacija*; запозичення з лат. *operatio* «дія, вплив». Слово означає: співробітник органів поліції, який займається оперативно-розшуковою діяльністю із попередження та розкриття злочинів. Наприклад, *Наркотики вилучили та передали на експертизу в Науково-дослідний експертно-криміналістичний центр. Оперативники встановлюють шляхи їх походження* (Голос України. 07.11.2019).

ОПЕРАЦІЯ – р. болг. *операция*, бр. *операцыя*, п. *operacija*, ч. *operace*, слц. *operacija*, слн. *operacija*; запозичення з лат. *operatio* «дія, вплив». Слово означає: 1. хірургічне втручання, що проводиться з лікувальною метою при деяких захворюваннях, пораненнях: *В сучасних умовах при розвитку знеболювання, інтенсивної терапії з'явилася можливість одночасно виконувати у хворого дві і більше операції – симультанні (одночасні) операції* (Основні види хірургічних операцій. Класифікація хірургічних операцій); 2. військові дії для досягнення певної мети: *Командувачі видів, окремих родів військ (сил) Збройних Сил України можуть проводити операції із залученням сил і засобів відповідного виду або окремого роду військ (сил) та здійснювати управління силами і засобами в операціях, що проводяться в мирний час поза затвердженими Головнокомандувачем Збройних Сил України межами відповідальності Командувача об'єднаних сил* (Закон України «Про Збройні Сили України»). 3. виконання якого-небудь завдання: фінансового, кредитного, промислового, торгівельного, страхового: *Проєктом наказу передбачено встановити порядок та єдину процедуру надання суб'єктом на запит Держфінмоніторингу інформації щодо відстеження (моніторингу) фінансових операцій клієнта, операції якого стали об'єктом фінансового моніторингу, встановлених пунктом 13 частини*

другої статті 8, пунктом 10 частини другої статті 25 та частини третьої статті 31 Закону, а також реалізує право суб'єкта, відповідно до пунктом 14 частини другої статті 8 Закону, погодити з Держфінмоніторингом строк подання запитуваної інформації, зокрема: подати до Держфінмоніторингу заяву про збільшення строку подання запитуваної інформації (Відстеження фінансових операцій: оприлюднено проект Порядку надання інформації).

ОПІЙ – р. опий, опиум, бр. опій, опіум, п. ч. вл. opium, слц. opium, болг. м. опиум, слн. орї – запозичення з лат. opium. Слово означає: 1. застиглий сік опійного маку; 2. сік снотворного маку, що згорнувся. Наприклад: *Ви знаєте, се поле – капітал. З цього маку можна би робити прегарний опій* (Маковей О. Вибр., 1954, с. 316).

ОПІЙ ЕКСТРАКЦІЙНИЙ (екстракт макової соломи, концентрат макової соломи) – засіб, що отримують із макової соломи шляхом виділення (екстракції) наркотично активних алкалоїдів за допомогою води або органічних чинників; може зустрічатися в рідкому, смолоподібному або твердому стані: *Серед вилученого 63 кг – це канабіс, 4,8 кг концентрату макової соломи (опій екстракційний), 1,5 кг амфетаміну, 400 г метадону, понад кілограм прекурсорів* (Бахмутський районний відділ поліції. 30.09.2020).

ОПІЙ МЕДИЧНИЙ – означає опій, який був оброблений для застосування з медичною метою. Наприклад: *Перелік наркотичних лікарських засобів, що є небезпечними для здоров'я в разі зловживання ними: Бупренорфін (Buprenorphine); Етилморфіну гідрохлорид (діонін) (Ethylmorphine hydrochlorid); Кодеїн (основи та солі) (Codeine); Кокаїн (основи та солі) (Cocaine); Метадон (фенадон) (Methadone); Морфін (основи та солі) (Morphine); Омнопон (Omnopone); Опій медичний у всіх його формах (Medicinal Opium); Пентазоцин (Pentazocine); Пиритрамід (дунідолор) (Piritramid); Тримеперидину гідрохлорид (промедол) (Trimiperidine hydrochlorid) Фентаніл (Fentanil) (Закон України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів»)*

ОПКА – юр. р. болг. опека, п. оріека, слц. орека; генетично пов'язане з др. пеку ся «турбуюся», з псл. pekg (*pekti) «печу (пекти)»; в українській мові, можливо, запозичене з польської або з російської. Слово має значення: контрольований державою нагляд за недієздатними громадянами, піклування про їхні особисті й майнові права та інтереси. Наприклад, *Опіка (піклування) встановлюється для забезпечення виховання неповнолітніх дітей, які внаслідок смерті батьків, хвороби батьків або позбавлення їх батьківських прав чи з інших причин залишилися без батьківського піклування, а також для захисту особистих і майнових прав та інтересів цих дітей* (Правила опіки та піклування).

Синонім: кураторія заст.

ОПКУН – походить від слова опіка юр. р. болг. опека, п. оріека, слц. орека; генетично пов'язане з др. пеку ся «турбуюся», з псл. pekg (*pekti) «печу (пекти)»; в українській мові, можливо, запозичене з польської або з російської та означає «той, хто піклується про особисті; майнові права та інтереси недієздатних громадян».

Синонім: КУРАТОР.

ОРГАН – р. бр. болг. м. *орган*, др. *ор(ъ)ганъ*, п. вл. нл. *organ*, ч. слц. слн. *organ*, схв. *орган*; запозичення з грецької мови, що означає «знаряддя, інструмент; орган тіла». Слово означає: 1. складова частина організму, механізму; знаряддя, засіб; установа; періодичне видання; 2. установа, що виконує певні функції в галузі права, державного управління, контролю, нагляду тощо: *Більша частина потерпілих до правоохоронних органів не звернулася, вважаючи міліцію нездатною належним чином відреагувати на повідомлення* (Міліція України. 2003. № 5. С. 2).

Одним із часто вживаних словосполучень є **ОРГАНИ ДЕРЖАВИ АНТИМОНОПОЛЬНІ** – система спеціалізованих установ, завданням яких є проведення державної політики щодо сприяння розвитку товарних ринків і конкуренції, запобігання, обмеження і припинення монополістичної діяльності та недобросовісної конкуренції. Основними завданнями цих органів є сприяння формуванню ринкових відносин на основі розвитку конкуренції і підприємництва; попередження, обмеження і припинення монополістичної діяльності та недобросовісної конкуренції державний контроль за дотриманням антимонопольного законодавства: *Громади мають навчитися взаємодіяти з антимонопольними органами та застосовувати антимонопольне законодавство для досягнення цілей децентралізації* (Децентралізація дає можливості. 30.03.2021).

ОРГАНІЗАЦІЯ – фр. *organization* «устрій чого-небудь», походить із лат. *organum* – означає: 1. об'єднання людей, суспільних груп, держав на базі спільності інтересів, мети, програми дій і т. ін.; 2. властивість матеріального об'єкта, що виявляється у впорядкованості структури внутрішньої будови; сукупність пов'язаних між собою складних частин відповідного об'єкта, також зв'язків між ними та іншими об'єктами; 3. вид соціального утворення, сукупність людей, її груп, формального чи неформального об'єднання для сумісної діяльності, реалізації у межах певної структури відповідної програми чи цілей.

ОРГАНІЗАЦІЯ ГРОМАДСЬКА – об'єднання громадян для здійснення захисту своїх прав і свобод та для задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних й інших інтересів: *За організаційно-правовою формою громадське об'єднання утворюється як громадська організація або громадська спілка* (Вісник. Офіційно про податки).

ОРДЕР – р. болг. *ордер*, бр. *ордэр*, п. вл. *order*, ч. слц. *ordre* «наказ», слн. *ordra* «тс.»; через посередництво нім. *order* «розпорядження» – запозичено з фр. *ordre* «порядок, наказ». Слово має значення: 1. Письмове розпорядження: *Затримувати [Джмелина] ми, фактично, не маємо права. На це є прокуратура, що видає ордери на арешт* (Тютюнник Г. Вир, 1964, с. 190); 2. Документ на одержання або видачу чого-небудь: *Фанери.. довелося дістати на ордер комгоспу* (Кириленко І. Вибр., 1960, с. 51).

ОРДЕР ЄВРОПЕЙСЬКИЙ НА АРЕШТ (European Arrest Warrant) – рішення суду, що видається державою – членом Європейського Союзу з метою арешту та приводу до суду іншою державою – членом ЄС особи, яка розшукується за підозрою

у вчиненні злочину, з метою виконання покарання у вигляді позбавлення волі або запобіжного заходу – взяття під варту.

ОРИГІНАЛ – р. болг. м. *оригинал*, бр. *арыгінал*, п. *oryginal*, ч. слц. слн. *original*, вл. нл. *original*, схв. *оригинал*; запозичене з німецької мови, можливо, через польську; нім. *original* походить від лат. *originalis* «первісний, природний, самобутній», похідного від *origo* (род. в. *originis*) «початок, джерело, походження». Слово має значення: 1. основний вид документа, його перший примірник. Він має підпис уповноваженої особи і в разі потреби оформляється штампом і печаткою; 2. перен. дивак: Наприклад, *Якщо оригінал документа викликає сумнів щодо його дійсності, нотаріус може затримати цей документ і направити на експертизу на підставі своєї постанови* (Порядок засвідчення вірності копій документів).

ОСОБА – р. болг. *особа*, др. *особь* «окремо», п. ч. слц. *osoba*, вл. нл. *wosoba*, м. *особен* «особливий», схв. *особа*, слн. *oseba*, стсл. *особь* окремо»; псл. *osobb* «осібно, окремо», що виникло з прислівникового звороту *o sobe, o sebe* «окремо, сам собі»; на ґрунті окремих слов'янських мов дало численні похідні; пор. і лат. *persona* «персона» з *per se* «про себе». Лексема має значення: 1. окрема людина, індивід, особистість: *Тільки минулого року місцевою міліцією було виявлено 19 зловживань посадовим становищем посадових осіб, 5 службових підробок, факт незаконної приватизації* (Міліція України. 2004. № 4. с. 15).

Слово, залежно від значення, має декілька **синонімічних** гнізд: 1. **особа** (окрема людина серед інших або як одиниця ліку людей), *людина, чоловік, одиниця, персона* уроч., ірон., *індивід* книжн., *душа* розм., *гаврик* зневажл. 2. **особа** перев. з означенням (людина як член суспільства; конкретна людина як носій яких-небудь індивідуальних властивостей, рис, певних характерних ознак), *особистість, індивідуальність, персона, постать, фігура, індивідуум* книжн., *фізіономія* розм., *суб'єкт* зневажл.

Від слова **особа** утворюються і прикметники, які теж, залежно від перщопочаткових значень, групують такі синонімічні ряди: 1. **особистий** (який перебуває у розпорядженні, користуванні даної особи; який стосується окремої особи); *індивідуальний, персональний, приватний; власноручний* (про підпис). 2. **особистий** (властивий тільки даній особі, який виражає думки, переживання і т. ін. тільки окремої особи), *індивідуальний, суб'єктивний, осібний* рідше.

У юридичній діяльності активно використовується словосполучення **ОСОБА ЮРИДИЧНА** – установа, підприємство чи організація, яка виступає самостійним носієм цивільних прав і обов'язків: *Юридична особа чи фізична особа - підприємець може самостійно обрати спрощену систему оподаткування, якщо така особа відповідає вимогам, встановленим Податковим кодексом, та реєструється платником єдиного податку в порядку, визначеному розділом XIV ПКУ* (Державна фіскальна служба України. Офіційний портал).

ОТРУТА – походить від слова *труїти*: псл. *truti, trovq* «споживати, витрачати, перетравлювати; труїти» пов'язане чергуванням голосних з ітеративом *traviti* «травити»; р. *травіть* «перетравлювати (їжу); споживати; знищувати

отрутою», бр. *травіць* «перетравлювати», *атрута* «отрута», др. *трути* «тратити», *трьіти* «тс.», п. *trúć, truję* «труїти; знищувати; споживати», ч. [trut', truju] «труїти», слц. *trovit'* «тратити; споживати», нл. *tšuš, tšuju* «бути позбавленим, втрачати», болг. *трóвя* «отруюю», м. *трује* «отруєє», схв. *трòвати* «труїти», *òтров* «отрута», слн. *trovati, trujem* «труїти». Слово означає «речовина, здатна викликати отруєння»: *Патер спустив додолу очі, приховуючи радість: отрута почала вливати* (Тулуб З., Людолови, 1957, с. 148).

Синоніми: *трунок*, *трутизна* фольк., *трута* фольк., *трутина* фольк., *трутівка* фольк., *тріїло* діал., *отруя* діал., *отрій* діал., *яд*, *ідь* діал.; *дання* етн., заст. (дана з напоєм або стравою).

ОФЦЕР – р. болг. м. *офицер*, бр. *афіцэр*, п. *oficer*, слц. *oficier*, вл. *oficer*; запозичено через російське й польське посередництво (від форм непрямих відмінків) з нім. *offizier* «офіцер» походить від фр. *officier* «командир загону», яке зводиться до слат. *officiarius* «той, хто має посаду; посадова особа, службовець», пов'язаного з *officium* «служба, посада». Слово має значення: 1. особа командного та начальницького складу Збройних Сил, яка має військове звання від молодшого лейтенанта до полковника включно; золотопогонник; 2. штатна посада військовослужбовця у штатах військових частин, на кораблі, в органах управління військових навчальних закладів та інших установах. Наприклад: *Серед генералів та офіцерів МВС дедалі більше освічених та інтелігентних людей* (Міліція України. 2000. № 3. с. 28).

П

ПАЛИЦЯ – р. *пáлка* «палиця», [пáлиця], бр. *пáлка*, др. *палька*, *палица* «тс.», п. *pała* «дрюк, дрючок, ломака», *pałka* «ціпок, кий, палиця», ч. *palice* «палиця, кий; дерев'яний молот», слц. вл. *pała* «дрючок», нл. *palica* «палиця», болг. м. *пáлиця*, схв. *пáлиця*, слн. *pálica*, стсл. *палица* «тс.». Слово має значення: насилля з метою примусу, підкорення: *І цар взяв палицю до рук, і змовкло все нараз навкруг* (Первомайський Л. Райдуга. 1960. с. 72).

ГУМОВА ПАЛИЦЯ – короткий товстий гумовий кийок, що служить зброєю для поліцейських: *Мчить [начальниця блоку] вздовж колони з гумовою палицею, б'є по руках нічого не розуміючих жінок, вириває їх з рядів і штурхає до барака* (Хижняк А. Тамара. 1959. с. 180).

Синоніми: *дрюк*, *дрючок*, *кий*, *кийок*, *ломака*, *дубинка* розм., *дрючина* розм., *бук* діал.

ПАЛІЙ – походить від слова *палити* «знищувати вогнем; обдавати жаром; пекти»; псл. *paliti*, пов'язане чергуванням голосних з *poléti* «горіти, палати», **polmen-* «полум'я»; р. *паліть*, бр. *паліць*, др. *палити*, п. вл. *palić*, ч. *pálití*, слц. *pálit'*, нл. *paliś*, болг. *пáля*, м. *пали*, схв. *пáлити*, слн. *pálití*, стсл. *палити*. Слово означає: той, хто зробив підпал: *Погасив я вогонь мерції, притоптав, піском*

закидав. *А хлопці за палієм навздогін. Та де! Ніч хоч в око стрель. Не спіймали* (Журахович С. Вечір. 1958. с. 349).

ПАЛІЙ ВІЙНИ – той, хто веде пропаганду загарбницької війни або підготовку до неї: *Палії нової війни – вороги нашої весни* (Українські народні прислів'я та приказки. 1955. с. 431).

Синоніми: *підпалювач; факельник* (той, хто підпалює за допомогою факела).

ПАРЛАМЕНТ – р. бр. *парламент*, п. ч. слц. вл. *parlament*, болг. м. *парламент*, схв. *парламен(а)т*, слн. *parlament*; запозичене з англійської мови за італійським (іт. *parlamento* «обговорення, переговори, збори») та польським посередництвом; англ. *parliament* «парламент» виникло з сангл. *parlement*, що походить від фр. ст. *parlement* «зібрання, розмова» (первісне значення – «говоріння, обговорювання»), пов'язаного з *parler* «говорити», яке зводиться до пізньолат. *parabolare* «говорити алегоріями, притчами», похідного від *parabola* «притча, повчання, оповідання, порівняння, зіставлення». Слово означає: 1. законодавчий орган, побудований на виборних засадах; 2. загальнонаціональний представницький орган державної влади, що діє постійно і головним призначенням якого є здійснення законотворчості. Наприклад: *Вицеспікерка додала, що тема російської агресії та окупації території України не повинна зникати з порядку денного всіх парламентів, які після проведення Всеукраїнського референдуму 1991 року, проголосували за офіційне визнання незалежності України в існуючих на той час кордонах* (Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України).

ПАТЕНТ – р. болг. м. *патент*, бр. *патэнт*, п. ч. слц. вл. *patent*, схв. *патент*, слн. *patent*; запозичення з німецької мови *patent* походить від фр. *patente* «свідоцтво, диплом; патент», що виникло зі слат. *littera patens* «відкритий лист», пов'язаного з лат. *patere* «бути відкритим, помітним». Слово означає: 1. документ, що посвідчує державне визнання автора на винахід та виключне право на використання його протягом повного строку; 2. свідоцтво на право займатися торгівлею чи промислом. Наприклад, *Право на одержання патенту на винахід (корисну модель) має винахідник, якщо інше не передбачено чинним законодавством. Винахідники, які спільно створили винахід (корисну модель), мають однакові права на одержання патенту, якщо інше не передбачено угодою між ними* (Безоплатна правова допомога).

ПАТРУЛЬ – (фр. *patrouille*) – рухливий (піший, верховий або моторизований) невеликий озброєний загін, призначений для огляду місцевості, підтримання порядку або перевірки несення охоронних обов'язків. Наприклад, *Члени патруля Місії чули 8 вибухів невизначеного походження на північний захід від н. п. Маринівка, оцінених як навчання з бойовою стрільбою за межами зони безпеки* (Слово і діло. Аналітичний портал).

Синоніми: *дозір (дозор), чати мн., чата рідше.*

ПАТРУЛЮВАННЯ – фр. *patrouiller*, початково «топтати болото, згодом – йти дозором» – означає: спосіб прикриття (спостереження, охорона, оборона) певного району місцевості, маршруту, частини повітряного чи водного простору. Наприклад, *Після захоплення заручників у Луцьку у поліції заявили, що посилять патрулювання у дев'яти регіонах України* (Новини. 22.07.2020).

ПЕТИЦІЯ – р. болг. *петиция*, бр. *петыця*, п. *petycja*, ч. *petice*, вл. *peticija*, слн. *peticija*; – запозичення з лат. *petitio* «прохання, вимога» пов'язане з *peto* «прошу, вимагаю», спорідненим з гр. «лечу, біжу», дінд. *patati* «летить; падає, опускається», а також означає «письмове, переважно колективне прохання, звернене до органів державної влади». Наприклад, *Особливою формою колективного звернення громадян до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування є електронна петиція, яка подається та розглядається в порядку, передбаченому статтею 23¹ цього Закону* (Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» щодо електронного звернення та електронної петиції»).

ПІЗАНКА – див.: бійка.

ПІЗУХА – див.: бійка.

ПІКЛУВАННЯ – опіка «піклування, догляд; нагляд», р. болг. *опека*, п. *оріека*, ст. *оріек*. Слово означає: дія за значенням піклуватися. Наприклад: *Відсутність батьківського тепла, маминої колискової на ніч, іграшок та подарунків на свята від рідних – усе це є життя дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування* (Українська громада. 03.11.2021).

ПІСТОЛЕТ – фр. *pistolet* < італ. *pistola* – назва італійського м. Пістоля. Слово означає: ручна вогнепальна зброя з коротким стволом для стрільби на невеликій відстані. *Володимирі відповіли: «Звичайно, стріляти з автомата та пістоleta»* (Міліція України. 2000. № 3. с. 28).

Синонім: *подкульник* (пістолет).

ПОКАРАННЯ – походить від слова *кара*: р. бр. *kápa*, п. *kaга*, ч. *kára* «докір; покарання», слц. *kára* «покарання», нл. *karaś* «бити батою; карати», болг. *káram se* «голосно, сердито кажу; лаю, кричу», м. *кара* «лає», *кара се* «свариться, лається», схв. *kâr* «докір, догана; лайка; кара; біда, неприємність; турбота», слн. *kâr* «сварка», *káratí* «докоряти, ганити», с.-цсл. *кара* «сварка». Слово означає: засіб впливу на того, хто вчинив який-небудь злочин, має якусь провину. Наприклад, *З часом охоронно-конвойні функції ми передамо Державному департаменту з питань виконання покарань* (Міліція України. 2000. № 3. с. 6).

Синонім: *гуц. осудити(си)* (бути покараним).

ПОЛІГОН – грец. *polygonos* < *poly* «багато» + *gonia* «кут». Слово означає: ділянка місцевості, обладнана спеціальними допоміжними спорудами та приладами

для проведення навчальної, артилерійської стрільби, а також для випробування різних видів озброєння; поле. *Тому цілком логічною стала передислокація учасників високих міліцейських зборів на полігон у Новій Петрівці, що під Києвом* (Міліція України. 2004. № 4. с. 5).

ПОЛІТИКА – грец. *politike* «державна діяльність» – цілі і завдання, що їх ставлять суспільні класи в боротьбі, за свої інтереси; методи і засоби досягнення своїх цілей; завдань; загальний напрямок, характер діяльності держави, певного класу або політичної партії; з означ. напрямок діяльності держави, або політичної партії у тій чи іншій галузі у певний період; події і питання внутрішнього-державного і міжнародного суспільного життя. *Кадрова політика та практика тісно і взаємно пов'язані з проблемою, яку я також відношу до чільних передумов реалізації економічних та соціальних завдань* (Міліція України. 2000. № 3. с. 4).

ПОЛІЦІЯ – походить із нім. *polizei* (особливі адміністративні органи, метою яких є підтримання порядку та захист існуючого соціального і державного ладу) та лат. *politia* «державна структура».

Термін «поліція» вперше вжив німецький юрист Мельхіор фон Оссе (1506 – 1557), який приблизно 1550 року служив канцлером у курфюрста Саксонського. Для нього, як і для Ніколя де Ламара (1639 – 1723), котрий опублікував «Трактат про поліцію» (том 1, 1705), це слово означало просто «громадський порядок». Історія поліції набагато триваліша за історію міліції. Поява спеціалізованих поліцейських органів у Російській імперії припадає ще на часи діяльності Петра I, згідно з указом від 25 травня 1718 р. у столиці Росії Петербурзі запроваджувалася посада генерал-поліцмейстера. У Києві поліцію створено дещо пізніше 1733 року. Під виглядом «загальної користі» самодержавство прагнуло підпорядкувати життя підданих суворим правилам, насадити дух покори навіть у дріб'язкових проявах громадського та особистого життя, регламентувати всі сторони людського буття, поставити під контроль кожен крок підданого. Знаряддям такого контролю і мала стати поліція. У Регламенті 1721 р. завдання поліції було визначено досить чітко. Відповідно до цього документа вона мала втручатися навіть у домашні витрати, виховання дітей і визначати покрій одягу. «Поліція, – зазначалося у Регламенті, – є душею суспільства й усіх добрих порядків та фундаментальна опора людської безпеки і зручності». Під тиском революційних мас Тимчасовий уряд, створений у Петрограді 2 березня 1919 р., був змушений офіційно розформувати царську поліцію і заснувати «народну» («цивільну») міліцію. У 2015 році відбулася реформа в системі МВС України і міліцію перейменували на поліцію. Міліцію розглядали як рудимент радянської епохи зі значенням «озброєне народне ополчення». Поліцію подавали в реформі як професійний державний орган, покликаний забезпечити правопорядок, уникаючи каральних функцій. Оновлене МВС займається правоохоронною діяльністю, захистом конституційного ладу та територіальною обороною, міграційною діяльністю, охороною держкордону, рятувальною справою.

Слово має значення: 1. система особливих органів державного управління для охорони існуючого ладу і встановленого порядку: *Історія поліції набагато триваліша за історію міліції* (Міліція України. 2004. № 4. с. 23); під час Великої

Вітчизняної війни – система таких органів управління в тимчасово окупованих фашистами районах; 2. *розм.* Будинок, приміщення, де розміщені такі органи; 3. *збірне.* особи, які служать у таких органах; поліцаї.

Синоніми: до слова «поліцейський»: *башмай* (поліцай), волин. *скиця*, *копистій*, *качурник*, *гайдук* (збройний сільський поліцейський), *квартильний* (у дореволюційній Росії, під наглядом якого був квартал міста), *комісар* (урядовець, що виконує поліцейські функції); до слова «поліція»: *газда копистіїв*, *стан* (поліцейська дільниця).

ПОСАДА – бр. *pasada*; очевидно, запозичення з п. *posada* «посада; (заст.) становище; фундамент; селище». Слово означає: службове становище, пов'язане з виконанням певних обов'язків у якій-небудь установі, на підприємстві і т. ін. Наприклад, *Яворський і Мармура зійшлися на тому, що Івана Глущука слід залишити на посаді голови селянського комітету* (Чорнобривець С. Визволена земля. 1959. с. 191).

ПОТРАФИТИ – п. *potrafić* «потрапити». Слово означає: 1. витратити, утримувати, втратити; 2. *розм.* діяти так, як подобається кому-небудь, згідно з певними вимогами; догоджати комусь; 3. діал. зуміти, потрапити: *...ніякий людський майстер не потрафить дорівняти їм?* (Франко І. Як звірі правувалися з людьми. с. 104), *Він має тут своїх чарівників, а ті потрафлять то зробити* (Василенко О. с. 305).

ПРАВО¹ – лат. *jus*, нім. *recht*, п. *prawo*, ч. *pravo*. Слово має значення: 1. система встановлених або санкціонованих державою загальнообов'язкових правил і норм, яку регулюють відношення між громадянами – цивільне право. **Синонім:** законодавство. 2. наука, що вивчає ці правила в законодавстві – студіювати право. **Синонім:** правознавство. Наприклад, *Попри всі здобутки в галузі права, працівники служби далекі від ейфорії* – Ю. Черкасов (Міліція України. 2003. № 5. с. 6). 3. надана законами держави можливість здійснювати що-небудь – *право на освіту*. 4. можливість робити щось у результаті якоїсь дії – *квиток дає право на проїзд*. **Синонім:** дозвіл. Наприклад, Охорона ж законних прав і інтересів громадян вважалася другорядною проблемою... (Міліція України. 2004. № 4. с. 22).

Синоніми: *право* (обумовлена певними обставинами можливість користуватися чимсь, робити щось); *привілей*, *перевага*, *прерогатива* книжн. (особливе, переважне, виключне).

ПРАВО² – просто; прямо, істинно, звичайно: *Як підеш право отсим плаєм, так зайдеш на північ в одно таке велике кітлице, що тобі здаватиметься, що ти на кінці світу, такі великі та страшні скали стоять* (Федькович Ю. Від чого море солоне? 1969, с. 480).

гуц. **ПРАВО** – закон; *робити право* – судити; *програти право* – програти процес.

ПРАВО АБСТРАКТНЕ – термін філософсько-правової теорії, введений Гегелем для позначення сукупності основоположних принципів правосвідомості і правотворчості, що передують і визначають формування, функціонування й

змістові аспекти позитивного права. Є початковою формою буття права, яка базується на принципі: «Будь особистістю і поважай інших як особистостей». Як виявлення свободи людини, абстрактне право втілюється у праві власності, договірних відносинах, а також при подоланні неправових законодавчих норм тощо: *Досліджується філософсько-правова проблематика Г.В.Ф. Гегеля на початковому етапі розвитку об'єктивного духу – абстрактному праві, виникнення і розвиток правосвідомості, роль і статус власності* (Павлова Т.С.).

ПРАВО АВТОРСЬКЕ – система юридичних норм, які регулюють відносини, зумовлені створенням твору в галузі науки, літератури чи мистецтва. До цієї системи входять міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України, ЦК України, Закон України «Про авторське право у суміжні права», інші нормативно-правові акти. Авторське право – це конкретне право конкретного творця: на визнання свого авторства на використання твору, гонорар. Наприклад: *Виключне право – майнове право особи, яка має щодо твору, виконання, постановки, передачі організації мовлення, фонограми чи відеограми авторське право і (або) суміжні права, на використання цих об'єктів авторського права і (або) суміжних прав лише нею і на видачу лише цією особою дозволу чи заборону їх використання іншим особам у межах строку, встановленого цим Законом* (Закон України «Про авторське право і суміжні права»).

ПРАВО АКТИВНЕ ВИБОРЧЕ – право обирати до представницьких (виборних) органів державної влади та органів місцевого самоврядування, на виборні посади, брати участь у референдумах. Це право громадян вільно на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування обирати народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим та місцевих рад, сільських, селищних і міських голів. Право голосу як одне із важливих політичних прав мають громадяни України, які досягли на день проведення виборів (голосування) 18 років. Не має права голосу громадянин, якого суд визнав недієздатним. Наприклад, *Активне виборче право виражається в наявності у людини можливості голосувати на різних виборах – загальнонаціональних, регіональних, муніципальних* (Різниця між активним і пасивним виборчим правом).

ПРАВО АГРАРНЕ – система нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини, які складаються у процесі виробництва, перероблення, зберігання та реалізації сільськогосподарської продукції. Наприклад, *Предметом аграрного права, як і будь-якої іншої галузі права, є конкретні суспільні відносини, що регулюються нормами даної галузі* (Аграрне право. Посібник для підготовки до іспиту).

ПРАВО АДМІНІСТРАТИВНЕ – 1) галузь публічного права, яка відіграє разом із конституційним, фінансовим, цивільним правом значну роль в регулюванні суспільних відносин. Предметом адміністративного права є суспільні відносини, які виникають у процесі реалізації виконавчо-розпорядчих повноважень органів виконавчої влади. Це так звані управлінські відносини, які пов'язані з організацією та діяльністю органів виконавчої влади в процесі здійснення ними прав державного управління, забезпечення реалізації прав та свобод особи і громадянина, встановлення та забезпечення громадського порядку здійснення наглядової та

контрольної діяльності від імені держави, а також юрисдикційну діяльність органів виконавчої влади по розгляду та вирішенню індивідуальних справ застосуванню адміністративних стягнень, при вчиненні адміністративних правопорушень; 2) наука адміністративне право як галузь юридичної науки вивчає категорії і поняття, що стосуються сфери державного управління, його зміст форми та методи діяльності органів державного управління, особливості розвитку інституту адміністративної відповідальності, а також інші закономірності впливу адміністративного права на характер функціонування механізму державного управління. Ця наука офіційно була введена в курс юридичних наук у Франції. В Англії та Німеччині тривалий час як самостійна правова наука не визнавалась. Існують суттєві розбіжності у визначенні предмета науки адміністративного права європейських континентальних країн і американського адміністративного права; 3) Адміністративне право як навчальна дисципліна, яка викладається у закладах вищої освіти юридичного профілю; 4) Адміністративне право як галузь законодавства – сукупність правових норм, як кодифікованих, так і не кодифікованих, які регулюють суспільні відносини в галузі державного управління, внутрішньо організаційної діяльності та реалізації владних виконавчо-розпорядчих повноважень органами недержавної виконавчої влади, яким ці повноваження були делеговані за законом. Наприклад, *Втім, як ніколи на часі не лише й не стільки переосмислення основоположних понять та категорій адміністративного права – перед вітчизняною правничою наукою й законодавством постали нові завдання, об'єктивно зумовлені суспільно-державним прогресом* (LexInform. 29.07.2019).

ПРАВО БАНКІВСЬКЕ – система правових норм, що регулюють порядок організації та діяльності банків, їх взаємовідносини з клієнтами, а також порядок здійснення банківських операцій. Наприклад: *Юристи фірми Constructive Lawyers мають практичний досвід роботи в цій сфері, що дає нам можливість надавати повну правову підтримку в сфері фінансового та банківського права для юридичних осіб, банків та організацій, які займаються фінансовою діяльністю* (Constructive Lawyers).

ПРАВО ЖИТЛОВЕ – сукупність правових норм, що регулюють умови і порядок надання житлових приміщень громадянам, умови користування і розпорядження ними, а також зміни в користуванні житловими приміщеннями і припинення цього права. Наприклад: *Забезпечується житлове право об'єктивним розподілом житлової площі серед громадян по мірі реалізації програми держбудівництва бюджетного житла, забезпеченням засобами на отримання належного житла громадян, які потребують матеріальної допомоги держави, помірною квартплатою та комунальними послугами* (Калашнік і Партнери).

ПРАВО ЕКОЛОГІЧНЕ – комплексна галузь права, що регулює суспільні відносини у галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки. Екологічне право як комплексна галузь права складається з підгалузей (земельне, водне, лісове, гірниче, фауністичне, флористичне, атмосфероповітряне, природно-заповідне, рекреаційне та інше), що регулюють відносини у галузі охорони і використання окремих природних об'єктів. Наприклад: *Наші послуги: аналіз діяльності юридичної особи на предмет виявлення екологічних порушень; отримання дозвільних документів на*

використання природних ресурсів; сприяння в отриманні у власність природних об'єктів; відшкодування збитків у випадку припинення права або змін умов спеціального використання природних ресурсів без згоди суб'єкта такого використання; відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю і (або) майну фізичної особи внаслідок негативного впливу на довкілля; відшкодування шкоди, заподіяної майну юридичної особи внаслідок негативного впливу на довкілля; оскарження дій (бездіяльності) та (або) рішень органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у разі порушення екологічних прав; захист від притягнення до адміністративної відповідальності за порушення у сфері екологічного права; захист від притягнення до кримінальної відповідальності за злочини у сфері екологічного права (Юридична компанія «Баррістерс»).

ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКЕ – система регіонального європейського міжнародного права, зміст якої становлять дво- та багатосторонні міжнародно-правові акти, укладені державами Європи чи іншими суб'єктами міжнародного права, що мають належність до європейських держав, а також міжнародно-правові акти, укладені у межах європейських регіональних міжнародних організацій. Наприклад: *Переможе європейське право чи «газпромівське» лобі?* (Голос України. 01.10.2021).

ПРАВО КОНСТИТУЦІЙНЕ – провідна публічна галузь національного права, що складає систему правових норм, ядром яких є Конституція України, і якими регулюються основи політичної організації суспільства, пов'язані з: функціонування державної влади; формою державного правління; формою територіального устрою або територіальною організацією публічної влади – відносини між центральними та територіальними органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Наприклад: *Норми конституційного права встановлюють види та систему органів державної влади та місцевого самоврядування, визначають правовий статус органів законодавчої, виконавчої та судової влади, встановлюють порядок їх формування, основи повноважень, форми діяльності, а також регламентують взаємовідносини між всіма органами* (Майданник О. Конституційне право України).

ПРАВО КРИМІНАЛЬНЕ – це сукупність норм, що визначають, які суспільно небезпечні дії є злочинами, і встановлюють міру покарання. Ці норми зобов'язують громадян та посадових осіб утримуватися від такої поведінки й діяльності, а відповідні державні органи – порушувати кримінальні справи. Наприклад: *Основним джерелом кримінального права України є Кримінальний Кодекс України. Кримінальний Кодекс складається з 2 частин: Загальної та Особливої* (ProstopravoTV).

ПРАВО КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ – регламентує порядок і процедуру попереднього слідства, судового слідства, права та обов'язки учасників кримінального процесу, порядок розгляду кримінальних справ і винесення вироку. Ці норми закріплено в Кримінально-процесуальному кодексі України. Наприклад: *Кримінальний процесуальний кодекс України запровадив новий порівняно з раніше діючим інститут – оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора під час досудового розслідування – та визначив перелік, порядок і умови розгляду скарг* (Новини. 04.04.2018).

ПРАВО СІМЕЙНЕ регулює порядок і умови реєстрації шлюбу, права та обов'язки подружжя, порядок розірвання шлюбу, стосунки між дітьми й батьками, опіку та піклування. Наприклад: *Розуміючи специфіку практики сімейного права, враховуючи вплив емоцій сторін на процес та суттєві наслідки усіх юридичних рішень на подальше життя клієнта, юристи Астерс індивідуально підходять до кожного окремого випадку* (Астерс).

ПРАВО ЦИВІЛЬНЕ – це сукупність норм, які регулюють майнові і тісно пов'язані з ними особисті немайнові правовідносини громадян, державних та кооперативних організацій. Вони закріплюють і встановлюють форми власності, цивільно-правові способи захисту, підстави виникнення зобов'язань і угод. Норми права регулюють купівлю-продаж, підряд, оренду, питання авторського права, винахідництва й раціоналізаторства і т.п. Основним джерелом цивільного права є Цивільний кодекс. Наприклад: *Суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом чи судом у визначених законом випадках* (Цивільний кодекс України).

Поглянемо на слово право як його розуміють у слов'янській культурі.

ПРАВО – Прав (Права) – духовний світ богів, крона Дерева життя; одна із постатей суцього (Прав, Яв, Нав), яка надає всьому гармонію і порядок, тобто закони (правди). Звідси – праведний: той, хто живе за законом Божим. За народними віруваннями, Права – бог правосуддя, мудрий старець у довгій білій одежі з золотим ланцюгом на грудях, який жодну справу не залишає незавершеною. Грізним Права буває до тих, хто приймає несправедливе рішення (Войтович В.М. Українська міфологія. Енциклопедія народних вірувань. 2014. с. 413).

ПРАВОСУДДЯ – р. *pravosudie*, бр. *правасудзе*, др. *правосудйе*, слц. заст. *pravosudie*, болг. *правосъдие*, м. *правосудие*, *правосудство*, слн. *pravosddje*; запозичення з церковнослов'янської мови. У 1724 році Климовський Семен надіслав Петру I два публіцистично-віршовані твори – «Про правосуддя начальників» і «Про смирення найвищих», сповнені критичних роздумів про суспільне життя і владу. Слово означає: 1. самостійна галузь державної діяльності, яку здійснює суд шляхом розгляду і вирішення у судових засіданнях в особливій, встановленій законом, процесуальній формі цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ; 2. суд, судова діяльність держави, юстиція; 3. розгляд судових справ. Наприклад: *Конвенція потрібна Україні для забезпечення безпеки держави, розбудови ефективного правосуддя* (Міліція України. 2003. № 5. с. 10).

Синоніми: *юстиція, суд, судівництво; судочинство* (розгляд судових справ).

ПРАКТИКА – р. болг. м. *практика*, бр. *практика*, п. *praktyka*, ч. *prakse*, слц. *ргах*, вл. *praksa*, схв. *пракса, практика*, слн. *praksa, praktika*; запозичено з грецької мови через середньолатинську (слат. *practica* «практика»). Слово означає: професійна юридична діяльність із видання, тлумачення і реалізації правових приписів, здійснювана з урахуванням накопиченого соціально-правового досвіду. Наприклад: *Судова практика є однією з профільних напрямків діяльності фірми. Юристи Юрлайн здатні творче застосувати закон, запропонувати неординарне рішення задач та створити «прецедент» під час вирішення як типових судових*

спорів, так і під час розгляду судом унікальних питань, іноді пов'язаних із правовою кваліфікацією спору, але часто пов'язаними також з проблемою доказування обставин (Юрлайн).

ПРАЦІВНИК – бр. *праца* «праця», слц. *praca* «тс»; – запозичення з польської мови; п. *praca* «праця». Слово означає: 1. член якогось виробничого колективу, особа, яка бере участь у певному трудовому процесі, працює за певним фахом, службовець; 2. людина, що працює в якійсь галузі народного господарства, науки, культури. *Сьогодні перед ОВС поставлено завдання: докорінно переглянути ставлення працівників міліції до звернень та скарг громадян, практику реагування на заяви й повідомлення про злочини* (Міліція України. 2000. № 3. с. 12).

ПРЕЗИДЕНТ – р. болг. м. *президент*, бр. *прэзідэнт*, п. *prezydent*, ч. *president*, слц. вл. нл. *prezident*, схв. *президент*, слн. *prezident*; запозичено з латинської мови через німецьку (н. *President*); лат. *praesidens* (род. в. *praesidentis*) «той, хто сидить попереду, головуючий; той, хто стоїть на чолі», пов'язане з дієсловом *praesideo* «сиджу попереду, головую; стою на чолі, керую», утвореним за допомогою префікса *ргae-* «перед-» від *sedeo* «сиджу», спорідненого з псл. *sedeti*, укр. *сидіти*.

Слово означає: 1. у ряді країн – обраний на певний строк глава держави: *Обрано Президента, парламентські вибори не скоро, а президентські тим більше* (Міліція України. 2000. № 3. с. 4); 2. вибраний голова, керівник установи, організації, товариства: *Сергій Завгороднюк, президент компанії «Green guild group»: «Ми навчилися планувати урожаї на наших полях й не залежимо від погодних умов»* (Гостомель-рада).

ПРЕКУРСОРИ – лат. *praecursor* «попередник», чи англ. *precursor* – речовини та їх солі – класифіковані в міжнародних конвенціях як хімічні матеріали, які використовуються для виготовлення наркотичних засобів і психотропних речовин, а також хімічні речовини та їх солі, які використовуються з цією ж метою. Наприклад: *Зростання кількості підпільних лабораторій по виготовленню синтетичних наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів є однією з негативних тенденцій у світі* (Інформація і право).

ПРЕМ'ЄР-МІНІСТР – фр. *premier* «перший» – у ряді країн – особа, що очолює уряд, стоїть на чолі кабінету міністрів, ради міністрів. *Я прийняв практично всі пропозиції нового Прем'єр-міністра щодо складу уряду, надавши йому можливість сформувати свою команду* (Міліція України. 2000. № 3, с. 3).

ПРЕТЕНЗІЯ – р. *претензия*, бр. *прэтэнзія*, п. *pretensja*, ч. *pretense*, слц. *pretenzia*, вл. *pretensija*, слн. *pretenzija*; через польське посередництво запозичено із слат. *praetensio* «претензія» зводиться до лат. *praetendo* «витягую, тримаю перед собою; наводжу як аргумент, виправдовуюся», утвореного за допомогою префікса *ргae-* «перед-» від *tendo* «тягну», пов'язаного з *teneo* «тримаю, досягаю» і спорідненого з дінд. *tanoti* «тягне, натягує», псл. *teneto* «тенето».

Слово означає: 1. Вимагання чого-небудь від когось, пред'явлення своїх прав на що-небудь. 2. Вияв невдоволення ким-, чим-небудь, образа на кого-, що-небудь, бути в претензії. 3. Прагнення відзначитися, вирізнитися з-поміж інших, домогтися визнання за собою певних властивостей, особливостей, настійне прагнення чого-небудь. 4. Те саме, що позов, заява замовника, покупця про виявлений брак у продукції, рекламація, заява кредитора, замовника, покупця з протестом проти порушення умов договору, угоди. Вимога щодо сплати боргу, відшкодування завданих збитків, сплати штрафу, зниження ціни проданої продукції, виконаних робіт, наданих послуг. Наприклад: *Приводом для пред'явлення претензій Святослава на київський стіл став невдалий похід київського князя на половців* (Нариси стародавньої історії УРСР. 1957. с. 571).

Синонім: діал. *претекція* (с. Билич Долішній (Максимчук), с. Сушниця Рикова Старосамбірський р-н Льв (Максимчук).

ПРИПИС – походить від слова *писати*: р. *писать*, бр. *pisáць*, др. *писати*, п. вл. *писаć*, ч. *psáti*, слц. *písat'*, нл. *pisaś*, болг. *писвам* «пишу», м. *пише*, схв. *писати*, слн. *písáti*, стсл. *п̄сати, писати*; а також має значення: 1. Настанова, норма, вимога: *Припис є письмовою вимогою щодо усунення порушень вимог законодавства у сфері запобігання корупції та обов'язковим для виконання керівником відповідного органу, підприємства, установи, організації, політичної партії* (Про затвердження Порядку внесення приписів Національним агентством з питань запобігання корупції). 2. Дописане до якогось тексту.

ПРИПИС ЗАХИСНИЙ – спеціальна форма реагування уповноважених підрозділів органів Національної поліції щодо захисту жертви насильства в сім'ї, яким особі, яка вчинила насильство в сім'ї, забороняється вчиняти певні дії стосовно жертви насильства в сім'ї (Про попередження насильства в сім'ї: Закон України №2789-4 від 15.11.2001).

ПРИСЯГА – р. *присяга*, бр. *прісіяга*, др. *присяга*, п. *przysięga*, ч. *přisaha*, слц. *přisaha*, вл. *přisaha*, нл. *přisega*, слн. *priséga*, стсл. *присага* – є віддієслівним утворенням та має декілька початкових значень: «доторкнутися до предмета», «приводити присягу» та «таємно змовлятися».

У лексикографічних працях «присяга» – це: 1. Урочиста обіцянка додержувати певних зобов'язань, клятва вірності якій-небудь справі. 2. Урочиста обіцянка, часто підкріплена згадуванням чогось дорогого, священного для того, хто обіцяє. 3. Запевнення у правдивості сказаного, у вірності в коханні і т. ін. 4. Текст такої обіцянки.

Однією з найдавніших присяг в Україні вважають присягу на вірність коханому чи коханій. Порушення клятви породжувало осуд, зневагу громади, товариства та довічне знеславлення.

У давнину люди присягали землею. Свята земля – це Божество, яке допомагало довести невинуватість: її їли та цілували. Присяга цілуванням землі вважалася найсвятішою. У «Слові Григорія Богослова» (XI ст.) описано цей обряд: той, хто присягав, роздягався до сорочки, ставав на коліна в ямі до ліктя, не маючи при собі ножа. На голові він тримав кусень дернини і так промовляв присягу. Земля,

за віруваннями українців, має лікувальні властивості. Традиційно, запорізькі козаки, обираючи гетьмана, мастили йому голову болотом – так вони бажали йому здоров'я.

Присяга – клятва, урочиста обіцянка перед Богом і людьми. Оскільки у давнину металеві вироби, і передусім зброя, наділялись особливою силою, часто присягалися на зброї. Клятвою називався і обряд, яким майже до XIX століття вирішувалися земельні суперечки селян – обхід межі з дерном на голові. У XVI ст. офіційна церква заміняла цей обряд на ходіння з іконою, проте це не змінило сутність обряду. Коли в селі була якась пошесть, холера чи тиф, мешканці здійснювали «обрік». Обрік – урочиста обіцянка, клятва, моральне зобов'язання.

У європейських народів, а потім частково ця традиція перейшла і на українські землі, подібні до землі функції виконувала шапка. Вона знаменувала загальне довір'я, символізувала незалежність. За російським та франкським звичаями зняття прилюдно шапки з чоловіка або хустки означало «втрату довір'я». У XVIII ст. у Великому князівстві Литовському це був найстаріший звичай присяги або свідчення. Свідок, відомий своїми бездоганними рисами, знімав шапку і, поклавши її на стіл перед суддями, говорив: «як цю шапку кладу в твої руки, так готовий я покласти і голову – запоруку справедливості моїх показань».

У державному та суспільному житті присяга вважалася необхідною для підтримки довіри між людьми та розглядалася як невід'ємна частина правосуддя. З історичних джерел відомо, що клятва вимовлялася кожним за вірою та законом. Чималу роль у цьому процесі відігравала церква. Вона мала право звільнити від присяги, якщо вважала її недоцільною.

Присяга збереглася і дотепер. Перед тим, як приступити до своїх професійних обов'язків, переважна частина суспільства, залежно від виду діяльності, обов'язково вимовляє слова присяги. Наприклад:

ПРИСЯГА ЛІКАРЯ УКРАЇНИ

Дістаючи високе звання лікаря і приступаючи до лікарської діяльності, я урочисто присягаю:

- всі знання і сили віддати охороні й поліпшенню здоров'я людини, лікуванню і запобіганню захворювань, сумлінно працювати там, де цього вимагають інтереси суспільства;
- бути завжди готовим надати медичну допомогу, уважно і дбайливо ставитися до хворого, зберігати лікарську таємницю;
- постійно вдосконалювати свої медичні знання і лікарську майстерність, сприяти своєю працею розвитку медичної науки і практики;
- звертатися, коли цього вимагають інтереси хворого, за порадою до товаришів по професії і самому ніколи не відмовляти їм у пораді та допомозі;
- берегти і розвивати благородні традиції вітчизняної медицини, в усіх своїх діях керуватися принципами людської моралі, завжди пам'ятати про високе покликання лікаря, про відповідальність перед Народом і Державою.

Способом свого життя підтверджувати поради, які буду давати іншим.

Вірність цій присязі клянусь пронести через усе своє життя.

ПРИСЯГА ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ

Повністю усвідомлюючи свою високу відповідальність, урочисто присягаю, що буду вірно служити народові України, суворо дотримувати Конституції та

законів України, сприяти втіленню їх у життя, зміцнювати їх авторитет, охороняти права, свободи і законні інтереси громадян, з гідністю нести високе звання державного службовця, сумлінно виконувати свої обов'язки (Присяга державного службовця // Anodonta.com.ua).

ВІЙСЬКОВА ПРИСЯГА

Я, (прізвище, ім'я, по батькові), вступаю на військову службу і урочисто клянусь народу України завжди бути вірним і відданим йому, сумлінно і чесно виконувати військовий обов'язок, накази командирів, неухильно дотримуватись Конституції і законів України, зберігати державну і військову таємницю.

Я клянусь захищати українську державу, непохитно стояти на сторожі її свободи і незалежності.

Я присягаю ніколи не зрадити народу України.

ПРИСЯГА ПРАЦІВНИКА

ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Я, (прізвище, ім'я, по батькові), вступаючи на службу до органів внутрішніх справ України, складаю Присягу і урочисто клянусь завжди залишатися відданим народові України, суворо дотримуватися її Конституції та чинного законодавства, бути гуманним, чесним, сумлінним і дисциплінованим працівником, зберігати державну і службову таємницю.

Я присягаю з високою відповідальністю виконувати свій службовий обов'язок, вимоги статутів і наказів, постійно вдосконалювати професійну майстерність та підвищувати рівень культури, всіляко сприяти зміцненню авторитету органів внутрішніх справ.

Клянусь мужньо і рішуче, не шкодуючи своїх сил і життя, боротися із злочинністю, захищати від протиправних посягань життя, здоров'я, права й свободи громадян, державний устрій і громадянський порядок.

Якщо ж я порушу цю Присягу, то хай мене покарають за всією суворістю закону.

Крім цього, сучасна молодь створює присягу з елементами гумору:

ПРИСЯГА ПЕРШОКУРСНИКА

Я ... ступаючи на тернистий, повний небезпек і пригод шлях студента факультету іноземних мов, перед лицем своїх товаришів, урочисто присягаю:

1. Берегти та охороняти майно факультету, включаючи два корпуси та одного декана.
2. Не обкурювати без особливої потреби пам'ятник Воробкевичу та розташований навколо нього скверик.
3. Рухаючись корпусами дотримуватись правил дорожнього руху, основне з яких: «Не гальмуй, снікерсуй!»
4. Доглядати братів наших менших – викладачів, а також братів наших старших – зав. кафів, декана і ректора.
5. Не з'являтися п'яним на пари, а якщо вже з'явився то не дихати, а якщо вже дихати, то не часто.
6. Відвідувати заняття регулярно, а якщо не вдається то не регулярно.
7. Під час пари не будити без особливої потреби сусіда по парті і не використовувати при цьому важких предметів.

8. Знати в лице декана факультету, або що найменше Щербаня.
9. Не з'їдати більше, ніж один хот-дог за перерву.
10. Жити в мирі та злагоді з професорсько-викладацьким складом, а то гірше буде.
11. Відповідаючи на парі не робити занадто розумний вираз обличчя, а то викладач образиться.
12. Активно жити життям факультету, пити питтям факультету, їсти їдлом факультету, спати спанням факультету.
13. Оволодіти навиками миттєвої втечі з пари, швидкісного списування, безшумного підказування, талантом влучно кинути шпаргалку, а також подавленням голосу совісті, якщо така наявна.
14. Перебуваючи у священних стінах нашого храму науки поводити себе гідно і культурно, а саме:
 - на підлогу не плювати, для цього існує стеля;
 - нецензурну лексику використовувати лише в перекладі на іноземну мову, до того ж на німецькому відділенні виключно англійською і навпаки;
 - відвідувати туалет у шахматному порядку – спочатку дама потім король;
 - не грати в карти, хіба що в карти Англії, Німеччини та Франції;
 - не писати на партах Вася – дурак, бо про це і так давно усім відомо;
 - ідучи додому закривати за собою вікна, двері і викладачів у туалеті.

І останнє: постійно розповідати усім знайомим і друзям, як це чарівно і чудернацько навчатися на філософсько-теологічному факультеті, як тут все цікаво і здорово, можливо і сам повіриш!!!

Сучасна присяга вбирає у себе традиції українського народу та відображає сучасний стан суспільства. Кожна професія вимагає певної відданості та знань. Це підтверджують тексти присяг.

Синонім: діал. заст. *горамент* «клятва, присяга».

ПРИЧИНА – лат. *causa* – слово означає: 1. Явище, яке обумовлює або породжує інше явище: *Сміх без причини*. 2. Підстава, привід до яких-небудь дій, вчинків: *Поважна причина*. За народними повір'ями хвороба, заподіяна чарами, чаклунством, навроками; наслане божевілля, яке можна відвернути замовляннями тощо; причиною називають також чорну хворобу, епідемію.

ПРОЗЕЛІТИЗМ – від грец. *προσήλυτος* «новоприбулий» – це прагнення наркомана втягнути оточуючих у немедичну наркотизацію. Наприклад: *Сьогодні слово «прозелітизм» несе певний негативний заряд, коли воно стосується перебільшених або зухвалих зусиль переконати або завоювати прихильників без роздумів (NSP-IE).*

ПРОКУРАТУРА – походить від слова «прокурор» р. болг. *прокурор*; п. *prokurator* «прокурор, прокуратор», ч. слц. *prokurator* «прокурор», вл. *prokurator* «прокуратор», м. заст. *прокурор*, схв. *прокуратор*; запозичення з фр. *procureur* «уповноважений; прокурор» є похідним від *procurer* «діставати, здобувати; ст. піклуватися», що виникло з лат. *procurare* «піклуватися». Слово означає: 1. Система

органів, що здійснюють нагляд за точним виконанням законів; 2. Місцева установа, що представляє такий орган. Наприклад: У цьому документі зазначалося, що з метою посилення боротьби зі злочинністю, поряд зі слідчими органів прокуратури та державної безпеки попереднє слідство має проводитися також і слідчими органів охорони громадського порядку (Міліція України. 2004. № 4. с. 26).

ПРОКУРОР – р. болг. *прокурор*; п. *prokurator* «прокурор, прокуратор», ч. слц. *prokurator* «прокурор», вл. *prokurator* «прокуратор», м. заст. *прокурор*, схв. *прокуратор*; запозичення з фр. *procureur* «уповноважений; прокурор» є похідним від *procurer* «діставати, здобувати; ст. піклуватися», що виникло з лат. *procurare* «піклуватися». Слово має значення: 1. посадова особа, слідкує за виконанням і правильним використанням законів; 2. працівник органів прокуратури; 3. державний обвинувачувач у суді. Наприклад: *Зросла кількість скасованих прокурорами постанов про відмову стосовно порушення кримінальних справ* (Міліція України. 2003. № 5. с. 3).

ПРОКУРОР ГЕНЕРАЛЬНИЙ – найвища посадова особа в єдиній системі органів прокуратури України, яка очолює і спрямовує роботу органів прокуратури та здійснює контроль за їх діяльністю. Генеральний прокурор України призначається на посаду та звільняється з посади Президентом України за згодою Верховної Ради України, Верховна Рада може висловити недовіру. Строк його повноважень – 5 років.

Синоніми: *обвинувач, прокуратор зах., аудитор (авдитор) заст.*

ПРОТОКОЛ – фр. *protocole*, пізньолат. *protocollum* із пізньогрец. *Πρωτόκολλον* (*Πρότο* «передній» + *κόλλω* «приклеюю»). Слово означає: 1. Документ, який містить запис усього, про що йшла мова на зборах, засіданні, допиті і т. ін.: *Слідчий натужно скрипів пером, закінчуючи складати протокол дізнання* (Колесник П., Терен. 1959. с. 258); 2. Писемна угода між державами; одна із назв міжнародного договору: *Цей Протокол відкритий для підписання членами Ради Європи, які підписали Конвенцію; він має бути ратифікований одночасно з ратифікацією Конвенції або після її ратифікації. Протокол набирає чинності після депонування десяти ратифікаційних грамот. Стосовно будь-якого підписанта цього Протоколу, що ратифікуватиме його після набрання ним чинності, Протокол набирає чинності з дня депонування його ратифікаційної грамоти* (Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод).

Синонім: *реперта* (протокол судового огляду).

ПРОФЕСІЯ – р. *профессия*, ст. *професия* (XVII ст.), п. *profesja*, ч. *profese*, слц. *profesia*, вл. *profesija*, слн. *profesi'ja*; запозичення з латинської мови; лат. *professio* «визнав; офіційне оголошення, заява; офіційно зазначене заняття, професія» пов'язане з дієсловом *profiteor* «відкрито заявляю, оголошую; називаю своєю спеціальністю». Слово означає: рід занять, трудової діяльності, що вимагає певних знань і навичок і є для кого-небудь джерелом існування. Наприклад: *Якщо ви «заблукали» в пошуках свого покликання, зверніть увагу, наскільки потрібною і популярною залишається в усі часи професія «юрист»* (ЛігаЗакон).

ПРОЦЕС – походить із лат.< *procesuss* «просування вперед» та означає «сукупність послідовних дій, засобів, спрямованих на досягнення певного наслідку». Наприклад, *На жаль, процес боротьби з організованою злочинністю часто гальмується незадовільним законодавчим забезпеченням* (Міліція України. 2000. № 3. с. 8).

Із юридичної точки зору маємо: **ПРОЦЕС АДМІНІСТРАТИВНИЙ** – правовідносини, що складаються під час здійснення адміністративного судочинства; **ПРОЦЕС БЮДЖЕТНИЙ** – регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства. В Україні бюджетний процес регулюється Конституцією України, Бюджетним кодексом України та іншими нормативними актами; **ПРОЦЕС КРИМІНАЛЬНИЙ** – діяльність органів дізнання, досудового слідства, прокурора і суду з порушення, досудового слідства, судового розгляду, перегляду і виконання судових рішень.

ПУЙНИЦ'А (ПУЙНИЧКА) – діал. злодійка

Р

РАБУВАТИ – гуц. грабувати

РАБУНОК – гуц. грабунок, крадіжка

РАНА – (лат. *vulnus*) це пошкодження тканини тіла або внутрішніх органів людини, тварини. Наприклад: *Існує безліч причин, чому рани загоюються з різною швидкістю. Це, в першу чергу, залежить від типу рани – чи є вона наслідком хірургічного втручання або хвороби, а також від індивідуальних особливостей пацієнта – віку, харчування, ліків, що приймаються. Незалежно від першопричини, кожна рана проходить через три стадії процесу загоєння* (Hartmann).

Синоніми: поранення, ураза (враз) заст.; пробоїна (крізна); поріз (різана); поруб (рубана).

РАНИТИ – походить від слова *рана* (лат. *vulnus*) та означає «робити комусь рану, рани; переважно рослини – пошкоджувати». Наприклад: *Крім заборон, передбачених спеціальними конвенціями, особливо забороняється: а) застосовувати отруту або отруєну зброю; б) віроломно вбивати чи ранили осіб, що належать до нації або армії супротивника; в) вбивати чи ранили супротивника, який, склавши зброю або більше не маючи засобів захисту, беззастережно здався* (IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі).

Синоніми: зранювати, уражати (вразити); різати, підрізувати (підрізати) розм.; розтинати, розсікати, сікти, підсікати, розранювати, розпанахувати розм. (зробивши розріз, поріз); протинати (робити наскрізну рану); розрубувати (заподіювати рубаної рани); розривати, рвати (заподіювати рваної рани); підстрілювати (підстрелювати) (колючи); підранювати (злегка); проїдати

(завдавати рани, розтираючи, пошкоджувати шкіру чимось жорстким); *розкривавлювати, роз'юшувати* розм. (до крові).

РЕВОЛЬВЕР – (англ. *revolver, revolve* «обертатися»): 1. ручна вогнепальна зброя із коротким стволом; 2. барабанна нарізна зброя для уражених живих цілей. Наприклад: *У законопроекті, внесеному на розгляд Верховної Ради, не враховано пропозицію МВС України «не дозволяти широкий обіг пістолетів і револьверів»* (Міліція України. 2003. № 5. с. 14).

РЕКЕТИР – англ. *rackater* «кат». Слово означає: особа, що займається рекетом; здирник. Наприклад: *Свого часу доля звела мене з «рекетирами» (здирниками), котрі контролювали митницю на ділянці українсько-польського кордону* (Вахній О. Від дзвоника до дзвоника. 2006).

РЕКУРС – див.: апеляція.

РЕФОРМА – р. болг. м. *реформа*, п. ч. слц. вл. нл. *reforma*, схв. *реформа*, слн. *reforma*; запозичення з фр. *reforme* «реформа; перетворення; поліпшення» пов'язане з дієсловом *reformer* «реформувати; перетворювати; поліпшувати», що походить від лат. *reformare* «перетворювати; поліпшувати; відбудовувати», утвореного за допомогою префікса *ge-* від дієслова *formare* «надавати форму; розвивати; організовувати», похідного від *forma* «форма». Наприклад: *Адміністративна реформа має здійснюватись у кількох напрямках. Перший – це створення нової правової бази, що регламентуватиме державне управління в Україні. Другий – це формування нових інститутів, організаційних структур та інструментів здійснення державного управління. Третій – це кадрове забезпечення нової системи державного управління. Четвертий – це зміцнення та формування нових фінансово-економічних основ функціонування державного управління. П'ятий – це наукове та інформаційне забезпечення системи державного управління, формування механізмів наукового та інформаційного моніторингу її функціонування* (Указ Президента «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні»).

РЕЦИДИВИСТ – походить від слова *рецидив*: р. болг. м. *рецидив*, ст. рецыдыва (XVI – XVII ст.), п. *recyduwa*, ч. *recidiva*, схв. *рецидив*; очевидно, через польське і німецьке посередництво (нім. *rezidiv*) запозичене з лат. *recidivus* «який відновлюється» пов'язане з *recido*, *-ere* «знову падати, повертатися», яке складається з префікса *re-* і дієслова *cado*, *-ere* «падати, траплятися». Особливо необхідно звернути увагу на лат. *recidivus* «той, що повертається». Слово має значення: «особа, яка, відбувши покарання, вчинила повторний злочин»: *Григорій Єнур може, звичайно, пригадати чимало захоплюючих історій, розповісти про затримання небезпечних рецидивістів* (Міліція України. 2000. № 3. с. 1).

РІШЕННЯ – віддієслівний іменник, який походить від слова р. *решить* «вирішити, розв'язати; (заст.) розплутати», бр. *рашиць* «вирішити; розтратити», *рашаць*, др. *рішити* «розв'язати; відпустити гріх», п. *rzeszyc* «зв'язувати», ч. *fesiti*

«розв'язувати, розгадувати», слц. *riesit* «тс», слн. *resiti* «рятувати, звільнити, розв'язати, розгадати», стсл. *рушуми* «розв'язувати»; – псл. **otresiti*, **orzresiti* або інші префіксальні утворення із значенням «відв'язувати, розв'язувати» від дієслова **resiti* «зв'язувати».

Слово має значення: 1. правовий акт, що приймається місцевими органами виконавчої влади в колегіальному порядку з метою вирішення найбільш важливих питань їх компетенції; 2. резолюція зборів, наради тощо; 3. документ, що містить висновки суду за результатами розгляду цивільної справи в суді чи спірного питання в арбітражі; 4. тільки в цивільному процесі на означення судового присуду про задоволення позову чи про його відмову, а також уживається як термін адміністративного права. Наприклад: *Судові рішення є відкритими та підлягають оприлюдненню в електронній формі не пізніше наступного дня після їх виготовлення і підписання, крім ухвал про арешт майна та тимчасовий доступ до речей та документів у кримінальних провадженнях, які підлягають оприлюдненню не раніше дня їх звернення до виконання. Судові рішення також можуть публікуватися в друкованих виданнях із дотриманням вимог цього Закону (Закон України «Про доступ до судових рішень»).*

Синонім: *вердикт*.

РОЗШУК – походить від слова *шукати* «намагатися знайти»: бр. *шукáць* «шукати», п. *szukać* «тс.», ч. (розм.) *šikati* «метушитися», слц. [*šikat*'] «метушитися, шукати». Слово означає: 1. дія за значенням розшукати, розшукувати; 2. юрид. система слідчих органів та оперативних заходів щодо виявлення злочинця, який зник, викраденого майна і т. ін.; 3. тільки в однині, відділ поліції, що займається розкриттям злочинів, запобіганням злочинності і виявленням злочинців; 4. заходи, спрямовані на знайдення, виявлення кого- або чого-небудь – продовжити розшук жертв автокатастрофи. Наприклад: *Угрупування бойовиків Донецька, що називає себе «генеральна прокуратура ДНР», оголосило в розшук за обвинуваченнями у вбивстві, тортурах та «державній зраді» колишнього ката тюрми «Ізоляція» Дениса Куликовського (Новинарня. 04.12.2021).*

РОЗШУК КАРНИЙ – система підрозділів поліції МВС України, які здійснюють оперативно розшукові та інші передбачені законодавством заходи, спрямовані на запобігання і розкриття окремих видів злочину проти особи, власності громадян, громадського порядку і безпеки, виявлення та розшук осіб, які переховуються від слідства та суду.

Синонім: *заст. парцування* (к. ХІХ – поч. ХХ ст.).

РУШНИЦЯ – р. *ручница*, бр. *ручніца*, п. *rusznica*; запозичено з чеської мови (через польське посередництво) *rušnice*, слн. (заст.) *rušnica* «пищаль, рушниця», є похідним від *ruka* «рука», оскільки означало зброю, яку воїн міг переносити в руках, на відміну від важкої гармати. Слово означає: «вогнепальна ручна зброя»: *Помпова рушниця Hatsan Escort Aimguard – це недорога гладкоствольна рушниця, із перевіреною часом механізмом перезарядки, проста й надійна (Tactica. Shooting in life).*

Синоніми: кулавка, куланка, куланиця, оружина, пушка, кріс (пістоль, рушниця), гуц. *самостріл, самострів* (саморобна рушниця), *янчарка* (турецька рушниця).

С

САБОТАЖ – р. болг. *саботаж*, бр. *сабатаж*, п. *sabotaž*, ч. слц. *sabotáž*, вл. *sabotaža*, м. схв. *саботаж*, слн. *sabotáža*; фр. *sabotage* «навмисне псування машин і под.» пов'язане з дієсловом *saboter* «навмисно псувати; (первісно) кидати дерев'яні черевики (сабо) в машину з метою її псування» шкідництво, навмисне не виконання певних зобов'язань або умисне недбале виконання, їх із метою ослаблення держави. Наприклад: *Навчені досвідом минулої осені, німці [фашисти] прикладуть усіх сил, щоб не допустити до саботажу весняної кампанії* (Бедзик Д. Дніпро. 195. с. 80).

САНКЦІЯ – р. болг. *санкція*, бр. *санкція*, п. *sankcja*, ч. *sankce*, слц. *sankcia*, вл. *sankcija*, слн. *sankcija*; – запозичення із західноєвропейських мов; н. *Sanktidn*, фр. англ. *sanction* походять від лат. *sanctio* «непорушний закон».

Слово має значення: 1. затвердження, схвалення; (мн.) карні заходи щодо порушників міжнародних угод; 2. затвердження вищою інстанцією якого-небудь акта, даючи йому силу закону; 3. ухвалення; 4. юридична частина статті закону, в якій вказується правові наслідки правопорушення цього закону. *Наприклад: Порушення строків сплати суми адміністративно-господарських санкцій тягне за собою нарахування пені у розмірі 120 відсотків річних облікової ставки Національного банку за кожний календарний день прострочення* (Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю).

СВАВОЛЯ – р. *сваволить* «сваволити», бр. *сваволле* «пустощі, бешкет; пустотливість; сваволя»; запозичення з п. *swawola*, як ч. *svévole*, слц. *svévoľa*, є результатом стягнення давнішої форми **swojawola* (ч. *svojevole*), що складається із займенника *swoja* «своя», та іменника *wola* «воля», більшість похідних утворено від запозиченої форми на українському ґрунті. Слово означає: 1. Необмежена влада, відсутність законності, справедливості: *Оповідали втікачі про свавілля шляхетське, і від тих розповідей стрільці гнівом запалювалися лютим* (Рибак Н. Переяславська Рада. 1953. с. 487); 2. Схильність діяти на власний розсуд, не зважаючи на волю й думку інших: *Імпресіоністичному методі, який веде до суб'єктивного свавілля художника і відриву мистецтва від широкого глядача, він [І. Франко] протиставляє вимогу об'єктивного і правдивого відображення дійсності* (Мистецтво. № 4. 1956. с. 4); 3. Свавільна поведінка, свавільний вчинок: *Прочитавши рішення, ви зрозумієте, що це не особистий спір Василя Гуменюка про відшкодування шкоди, а вимушене звернення по захист конституційного ладу, професійних суддів від свавілля окремих посадових осіб* (Закон і бізнес. 31.07–06.08.2021).

Синоніми: беззаконня, диктатура, самовладдя, свавілля, деспотизм, розгул, самоволя, розгнузданість.

СВІДОК – бр. *сведка* «свідок», др. *съвѣдѣкъ*, п. *świadek*, ч. *svědek*, слц. *svedok*, вл. *swědk*, болг. *сведѫча* «свідчу», м. *сведок*, схв. *свѣдок*; псл. *съвѣдѣкъ*, похідне

утворення від *sъvĕděti* «знати (разом із кимсь)». Слово має значення «людина, яка особисто бачила що-небудь». Наприклад: *Під час судового засідання, сказали в суді, допитують шестеро свідків обвинувачення* (Правова абетка: свідок у справі. 12.06.2017 // Українська гельсінська спілка з прав людини).

Синоніми: *очевидець, самовидець* заст., розм., *послух* заст.; *посвідник* юр., *посвідчувач* юр., *понятий* (свідок при обшуку), *видок* заст. (свідок, очевидець).

СВІДОЦТВО – похідне від слова *свідок* – бр. *сведка* «свідок», др. *съвѣдѣкъ*, п. *świadek*, ч. *svědek*, слц. *svedok*, вл. *swědk*, болг. *сведóча* «свідчу», м. *сведок*, схв. *свѣдок*. Слово має значення «офіційний документ, який підтверджує, свідчить якийсь факт або містить відомості про кого-небудь; посвідчення».

СВІДОЦТВО АВТОРСЬКЕ – документ, який видавався авторові винаходу. Авторське свідоцтво засвідчувало ім'я винахідника, формулу винаходу та дату новизни. Поступово це слово замінено на поняття «патент»: *Щоправда, авторське свідоцтво також може стати важливим аргументом в судовому розгляді* (Українське агенство з авторських і суміжних прав).

СВІДЧЕННЯ – походне від слова *свідок*: бр. *сведка* «свідок», др. *съвѣдѣкъ*, п. *świadek*, ч. *svědek*, слц. *svedok*, вл. *swědk*, болг. *сведóча* «свідчу», м. *сведок*, схв. *свѣдок*. Слово означає: 1. Факт, річ, обставина, що підтверджують що-небудь. 2. Повідомлення про щось, підтвердження чого-небудь очевидцем або обізнаною у певній справі людиною. 3. Давання показань на суді або на допиті; показання свідка. Наприклад: *Важко сперечатись із тим, що повне знецінення доказової сили позасудових свідчень суттєво ускладнило роботу всіх правоохоронців, незалежно від їх добросовісності та є надмірно високим стандартом (на європейському та світовому рівні)* (Експертний центр з прав людини. 18.06.2020).

СВІДЧИТИ – бр. *сведка* «свідок», др. *съвѣдѣкъ*, п. *świadek*, ч. *svědek*, слц. *svedok*, вл. *swědk*, болг. *сведóча* «свідчу», м. *сведок*, схв. *свѣдок*. Слово має значення: 1. Підтверджувати, засвідчувати правдивість чогось як свідок, очевидець – *очевидці аварії свідчили одногласно*. 2. Давати показання на суді або на допиті як свідок – *свідчити в суді*. 3. Служити свідченням, доказом чого-небудь – *вірші поета свідчать про непересічний талант*. Наприклад: *Верховний Суд пояснив, що може свідчити про умисел на збут наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів* (Liga. 360 трудові відносини. 23.07.2021).

СВОБОДА – р. *свобода*, др. *свобода*, п. вл. нл.*swoboda*, п. ст. *swieboda*, ч. *svoboda*, слц. *sloboda* «свобода», болг. *свобода*, м. *слобода* «свобода», схв. *слобода* «свобода, сміливість, рішучість», слн. *svoboda*; – псл.*svoboda*, **sveboda*; виводиться від основи *svobb*, зіставляваної з прус. *subs* «сам, власний», двн. *swaba* «Швабія», похідної від **svojb* «свій» і наявної в стсл. «особа»; первісне значення, очевидно, «становище вільного, свого члена роду». Слово означає «життя, існування і т. ін. без залежності від кого-небудь, можливість поводитися на свій розсуд, діяти без заборон і перешкод у який-небудь галузі». Наприклад: *Свобода пересування – право громадянина України, а також іноземця та особи без громадянства, які на*

законних підставах перебувають в Україні, вільно та безперешкодно за своїм бажанням переміщатися по території України у будь-якому напрямку, у будь-який спосіб, у будь-який час, за винятком обмежень, які встановлюються законом (Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні»).

СЕРЖАНТ – (франц. *sergent* < лат. *serviens* «службовець») – військове звання молодшого складу у збройних силах багатьох країн. Наприклад: *Навіть на постах ДАІ ті ж сержанти стали поводити себе зовсім інакше* (Міліція України. 2000. № 3. с.28).

СЕРТИФІКАТ – р. болг. *сертификат*, бр. *сертыфикат*, п. *certyifikat*, ч. слц. *certifikát*; запозичення з фр. *certificate* походить від пізньолат. *certificātum* «посвідчення».

СЕРТИФІКАТ ГЛОБАЛЬНИЙ – документ, оформлений на весь випуск цінних паперів у бездокументарній формі, крім приватизаційних паперів, які засвідчують право власника на безоплатне одержання у процесі приватизації частки майна державних підприємств, державного житлового фонду, земельного фонду, який підтверджує право на здійснення операцій із цінними паперами цього випуску в Національній депозитарній системі. Наприклад, *Комісія у своїй відповіді зазначає, що депозитарна установа при поданні адміністративних даних про депозитарну діяльність має подавати інформацію про проведення облікових операцій, у тому числі при заміні тимчасового глобального сертифікату на глобальний сертифікат (PARD)*.

СИЛА – р. болг. м. *сила*, бр. *сіла*, др. *сила*, п. *siła*, ч. слн. *si'la*, слц. *siła*, вл. нл. *syła*; – псл. *siła*, очевидно, пов'язане із *silo* «сильце». Слово означає «джерело діяльності, спонукання, могутності, впливу». Наприклад: *Протягом поточного та наступного років планується суттєво скоротити кількість абітурієнтів із числа випускників шкіл шляхом відбору та направлення до навчальних закладів ... осіб, котрі пройшли дійсну строкову службу в збройних силах або внутрішніх військах МВС* (Міліція України. 2004. № 4. с. 7).

СИСТЕМА – р. болг. *система*, п. *system*, *systemat*, ч. слц. *system*, вл. *system*, м. *систем*, слн. *sistem*; запозичення з фр. *systeme* запозичено через латинське посередництво (пізньолат. *systema*) з грецької мови означає «сполучення, організація, лад; утворення». Слово означає «будова, структура, що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин». Наприклад: *Третє – приведення діяльності правоохоронних структур, судової системи у відповідність до сучасних економічних реалій* (Міліція України. 2000. № 3. с. 4).

БЮДЖЕТНА СИСТЕМА УКРАЇНИ – сукупність державного та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного устрою та адміністративно-територіального розподілу, і врегульована нормами права. Ґрунтується на принципах єдності, збалансованості, повноти, самостійності, обґрунтованості, публічності і прозорості. До складу бюджетної системи України відносяться два рівні: Державний бюджетний України та місцеві бюджети України –

бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети територіальних громад, сіл, їх об'єднань, селищ, міст. Наприклад: *Бюджетна система України складається з державного бюджету України та місцевих бюджетів* (Міністерство фінансів України).

СИСТЕМА ВИБОРЧА – сукупність правовідносин, що виникають у процесі формування складу представницьких органів шляхом виборів із моменту їх призначення до моменту оприлюднення їх результатів; синонім виборчого процесу. У світовій практиці відомі три основні види виборчих систем: мажоритарна, пропорційна та змішана. Наприклад: *Змішана виборча система, яка діє зараз в Україні, передбачає принцип відносної більшості у мажоритарній складовій та жорсткі партійні списки у пропорційній складовій* (Українська галицька партія).

СКАРГА – бр. *скарга*; запозичення з п. *skarga, skarżyć*, як і вл. *skoržić* «скаржитися», нл. *skjaržyś* «тс.»; менш переконлива думка про запозичення з німецької мови (бав. *schergen* «обвинувачувати, скаржитися»). Слово означає: 1. вид звернення, в якому йдеться про порушення суб'єктивних прав чи інтересів громадян, що оберігаються законом; 2. офіційна письмова чи усна заява про незаконні або неправильні дії якої-небудь особи, установи і т. ін. Наприклад: *Сьогодні перед ОВС поставлено завдання: докорінно переглянути ставлення працівників міліції до звернень та скарг громадян, практику реагування на заяви й повідомлення про злочини* (Міліція України. 2000. № 3. с.12).

Синоніми: *апеляція, супліка* (писане прохання чи скарга), *петиція, рекурс* (касаційна скарга).

СЛІДСТВО – походить від слова *слід*: р. бр. *след*, др. *slǣdъ*, п. *ślad*, ч. слц. *sled*, вл. нл. *slĕd*, болг. *следá*, м. *следа*, слн. *sled*, стсл. *slǣdъ*. Слово означає: 1. Розслідування обставин, пов'язаних із злочином, яке проводять органи юстиції; 2. збірне, розм. Ті, що ведуть розслідування судової справи; слідчі. Наприклад: *Щодобово близько 400 фахівців залучають до участі у слідстві та оперативно-розшукових заходах* (Міліція України. 2003. № 5. с. 16).

Вперше варіант цієї лексеми зафіксовано у «Руській правді». Вона була специфічною процесуальною формою досудової підготовки **гонення сліду**, тобто «пошук злочинця за його слідами». Слово **слідство** активно вживалося ще в Австро-угорську добу в судових установах і на мовному рівні здебільшого ґрунтувалося на найдавнішій традиції староукраїнської мови.

Правова система України тлумачить **слідство** як «збирання та перевірку доказів у кримінальному процесі, необхідних і достатніх для з'ясування обставин, що входять у предмет доказування». Воно охоплює: *досудове слідство* «стадія кримінального процесу»; *судове слідство* «частина судового розгляду».

Синоніми: *слідство* (з'ясування обставин, пов'язаних зі злочином, яке провадять судові органи) – *розслідування* (стадія кримінального процесу (неофіційна назва стадії досудового слідства), в ході якої органи дізнання й досудового слідства виконують передбачені кримінально-процесуальним законом дії і приймають рішення для збору й перевірки доказів, швидкого і повного розкриття злочинів, притягнення як обвинувачених осіб, що їх вчинили; вживають заходи для

запобігання злочинам, з'ясування й усунення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів, а також заходів, які забезпечують відшкодування збитків, завданих злочином), *дiзнання* (діяльність, яка полягає у проведенні оперативно-розшукових заходів із метою виявлення ознак злочину та осіб, що його вчинили), *розслід*.

СЛІДЧИЙ – походить від слова *слід*: р. бр. *след*, др. *слѣдъ*, п. *šlad*, ч. слц. *sled*, вл. нл. *sléd*, болг. *следá*, м. *следа*, слн. *sled*, стсл. *слѣдъ*. Слово означає: «здійснює слідство, призначається для ведення слідства». Наприклад: *Слідчий може викликати Вас до відділу поліції шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, або ж здійснити такий виклик по телефону або телеграмою* (Міністерство юстиції).

СОЛОМА – р. *солома*, бр. *салома*, др. *солома*, п. вл. нл. *šloma*, ч. слн. *sláma*, болг. м. *слáма* – псл. **solma* – лат. *culmus* «стеблина, соломину». Слово означає: 1. Сухі світло-жовті стебла злакових рослин, що залишаються після обмолоту і які використовують як корм скотині, паливо, а також для підстилки, покриття будівель і т. ін. 2. Стебла злакових рослин на корені.

СОЛОМА МАКОВА – всі частини, цілі чи подрібнені (за винятком дозрілого насіння), рослини виду мак снотворний, зібрані яким завгодно способом, що містять наркотично активні алкалоїди опію. Наприклад: *У судовому реєстрі за останній рік є близько 15 тисяч вироків, пов'язаних із наркотиками. Найчастіше у вироків згадуються канабіс (6 778 вироків), амфетамін (1 814), метадон (1 552), метамфетамін (524), екстазі (167). Також згадуються кокаїн, макова солома, дезоморфін, героїн, ЛСД, опіум, метамфетамін* (Опендатабот. 25.01.2021).

СОЮНЯ – волин. злодій.

СПЕКУЛЯЦІЯ – р. *спекуляція*, бр. *спекуляцыя*, п. *spekulacja*, ч. *spekulacé*, заст. *spekulací*, слц. *špekulácia*, вл. *spekulacija*, болг. *спекуляция*, слн. *spekulácija* (філос.), *špekulácja* (торг.); – походить від пізньої лат. *spekulatio* «виглядання; дослідження, розмірковування, розвідка; споглядання, розмірковування, розвідка; споглядання, умогляд», пов'язаного зі *specere* (*specio*) «дивитися». Слово означає: 1. Скуповування та перепродаж цінностей (цінних паперів, товарів, майна і т. ін.) з нестійким курсом для одержання зиску на різниці в курсі, в цінах. 2. перен. Розрахунок, намір, що ґрунтується на використанні чогось із корисливою метою. Наприклад: *З часом доходність спекуляцій зменшується, оскільки ринок насичується і товаром, і продавцями, та й сам товар зазнає морального старіння, поступаючись місцем новим гравцям* (Економічна правда. 27.10.2006).

Синонім: гуц. *гешефт*.

СТАЖ – р. бр. болг. м. *стаж*, п. *staž*, ч. слц. слн. *stáž*; запозичення з фр. *stage* «стаж, іспитовий термін; строк перебування», ст. *estage* (XII ст.) походить від слат. *stagium* «тимчасове перебування», пов'язаного з лат. *stare* «стояти; зупинятися», спорідненим з псл. *stati*, укр. *стати*. Слово означає тривалість якої-небудь

діяльності, праці; кількість років, пропрацьованих кимсь де-небудь. Наприклад: *Страховий стаж – це період протягом якого особа підлягала загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню та за який щомісяця сплачені страхові внески в сумі не меншій, ніж мінімальний страховий внесок* (Ст. 24 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»).

СТАТУС – «правове становище; певний стан чогось»; – р. бр. м. схв. *статус*, п. ч. *status*, слц. *status, status*, слн. *status*; запозичення із західноєвропейських мов; нім. *status* «стан, становище», фр. англ. *status* походять від лат. *status* «стан, становище; громадянський стан, звання, суспільний ступінь». Наприклад: *Законодавство України про статус ветеранів війни та їх соціальні гарантії складається з цього Закону та інших актів законодавства України* (Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»).

СУД – р. бр. *суд*, др. *судъ*, п. *sąd*, ч. *soud*, ст. *súd*, слц. *súd*, вл. нл. *sud*, болг. *съд*, м. *сад*, слн. *sód*; загальноприйнятої етимології немає; здебільшого виводиться від іє. **somdhos* «спільний розгляд, спільне судження, примирення», давніше «складене, зібране», утвореного за допомогою префікса **som-* (> псл. *so-* «су-») від основи **dh(ē)-* «класти, ставити; робити, чинити; говорити» (> non.**deti* «класти», укр. діти), зіставляється з лит. *samdà* «найом, оренда», *samdýti* «наймати»; ототожнюється генетично з дірл. *cond* «суд», *cuind* «суддя». Слово означає: 1. Державний орган, який розглядає цивільні, кримінальні та деякі адміністративні справи. 2. Приміщення для судових засудань. 3. Розгляд цивільних або кримінальної справи; судовий процес. 4. Розгляд чиєї-небудь провини приватною особою або установою, яка має владу над кимсь. 5. Покарання, розправа. 6. Судове засідання. 7. Виборний громадський орган, який розглядає справи про порушення порядку, чийось негідну поведінку; розгляд таких справ. 8. Думка про кого-небудь, що-небудь; оцінка чогось, когось.

АДМІНІСТРАТИВНИЙ СУД – суд загальної юрисдикції, до компетенції якого цим кодексом віднесено розгляд і вирішення адміністративних справ. Наприклад: *Кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси, і просити про їх захист* (Кодекс адміністративного судочинства України).

АПЕЛЯЦІЙНИЙ СУД – орган судової системи України, який розглядає в апеляційному порядку справи за скаргами на судові рішення, які не вступили в законну силу. Рішення суду першої інстанції перевіряється апеляційним судом у межах поданої апеляції. У законі чітко визначені зміст апеляції особи, які мають право подати, та порядок і строки апеляційного оскарження. Апеляційний суд може визнати необхідним провести розгляд справи в повному обсязі чи частково, коли є підстави вважати, що судом першої інстанції він був проведений неповно чи однобічно. При цьому або затверджується раніше винесене рішення, або вносяться часткові зміни, або попередні рішення скасовуються і виносяться нове рішення у справі. Такий суд має види: **СУДИ АПЕЛЯЦІЙНІ ЗАГАЛЬНІ** – апеляційні суди областей, апеляційні суди міст Києва та Севастополя, Апеляційний Суд Автономної

Республіки Крим, військові апеляційні суди регіонів та апеляційний суд Військово-морських Сил України, а також Апеляційний Суд України. У разі необхідності замість апеляційного суду області можуть утворюватись апеляційні загальні суди, територіальна юрисдикція у яких поширюється на декілька районів області. **СУДИ АПЕЛЯЦІЙНІ СПЕЦІАЛІЗОВАНІ** – апеляційні господарські суди та апеляційні адміністративні суди, які утворюються в апеляційних округах відповідно до указу Президента України.

Наприклад: *Апеляційні суди діють як суди апеляційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, – як суди першої інстанції, з розгляду цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення* (Закон України «Про судоустрій і статус суддів»).

ВЕРХОВНИЙ СУД УКРАЇНИ – найвищий орган у системі судів загальної юрисдикції. Верховний суд України здійснює правосуддя, забезпечує однакове застосування законодавства усіма судами загальної юрисдикції. Наприклад: *Верховний Суд підтвердив довічне ув'язнення буковинцю за вбивство доньки й дружини* (ZAXID.NET. 17.12.2021).

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ – судовий орган, створений державами-членами Ради Європи, найважливіший елемент системи контролю за дотриманням Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Наприклад: *Європейський суд з прав людини заснований у 1959 році відповідно до ст. 19 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод з метою забезпечення дотримання договірними сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї* (Постійне представництво України при Раді Європи.31.08.2021).

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ – єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні. Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України і дає офіційне тлумачення Конституції України та законів України. Наприклад: *Жваві дискусії також викликали питання виконання рішень Конституційного Суду в справах за конституційними скаргами* (Конституційний Суд України. Офіційний вебсайт).

ТРЕТЕЙСЬКИЙ СУД – орган, що обирається учасниками цивільного спору для розгляду конкретної цивільно-правової справи. Наприклад: *Постійно діючий Третейський суд при Федерації роботодавців України – є альтернативою судам загальної юрисдикції у встановленому законом порядку* (Федерація роботодавців України).

СУДИМІСТЬ – походить від слова «суд»: р. бр. *суд*, др. *судъ*, п. *sqd*, ч. *soud*, ст. *súd*, слц. *súd*, вл. нл. *sud*, болг. *съд*, м. *cad*, слн. *sód*; загальноприйнятої етимології немає. Слово означає «правовий наслідок засудження особи за вчинений злочин». Наприклад: *Для видалення інформації про судимість, внесеної до бази даних помилково, МВС просило харків'янина надати виправдувальний вирок або довідку про відбуття покарання* (Харківська правозахисна група. 24.12.2020).

СУДОУСТРІЙ – слово походить від лексеми «суд»: р. бр. *суд*, др. *судъ*, п. *sqd*, ч. *soud*, ст. *súd*, слц. *súd*, вл. нл. *sud*, болг. *съд*, м. *cad*, слн. *sód*;

загальноприйнятої етимології немає; та має значення «система судових установ, їх організація та порядок діяльності». Наприклад: *Верховна Рада України має невідкладно ухвалити запропоновані Президентом зміни до закону «Про судоустрій і статус суддів», щоб запустити роботу Вищої кваліфікаційної комісії суддів (ВККС) і не допустити зупинення судової системи країни* (Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. 18.12.2021).

СУДОЧИНСТВО – походить від слова «суд»: р. бр. *суд*, др. *судъ*, п. *sqd*, ч. *soud*, ст. *súd*, слц. *súd*, вл. нл. *sud*, болг. *съд*, м. *сад*, слн. *sód*; загальноприйнятої етимології немає; та означає «порядок провадження цивільних і кримінальних справ встановлених законом». Наприклад: *Судочинство і діловодство в судах України проводяться державною мовою* (Закон України «Про судоустрій та статус суддів»).

СУДОЧИНСТВО АДМІНІСТРАТИВНЕ – діяльність адміністративних судів щодо розглядів і вирішення адміністративних справ у порядку, встановленому цим Кодексом. Наприклад: *Суддя-спікер судової палати з розгляду справ щодо захисту соціальних прав Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду Володимир Кравчук 18 червня 2020 року провів вебінар, присвячений принципам адміністративного судочинства в судовій практиці ВС* (Вісник. Офіційно про податки. 24.06.2020).

СУДОЧИНСТВО ЦИВІЛЬНЕ – зосередження управління, керівництва в єдиному центрі; зосередження більшої частини функції держави у віданні центральних установ. Наприклад: *Відповідно до Цивільного процесуального кодексу України, суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, що виникають з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства* (Вишнівецька територіальна громада. 03.12.2019).

СУДДЯ – походить від слова «суд»: р. бр. *суд*, др. *судъ*, п. *sqd*, ч. *soud*, ст. *súd*, слц. *súd*, вл. нл. *sud*, болг. *съд*, м. *сад*, слн. *sód*; загальноприйнятої етимології немає. Королів (базилевсів) у Картагені вибирали і за часів Аристотеля (384-322), але їх називали «суддями», а не королями. Аристотель завжди говорив у множині про суддів, вибраних не з однієї родини, але з двох визначних родин не за їх старшинством. Оскільки слово «король» часто стосувалося визначних військовиків, особливо членів родини магонідів, військова влада часто була закріплена за ними законом, хоч не властива їхнім обов'язкам. Римські історики називали цих екзекутивних чиновників «суддями». Щорічно картагенці вибирали двох таких чиновників, які не мали військової влади, але виконували більше, ніж суддівські функції. Вони могли скликати Раду й всенародні Збори, очолювати їх і передавати їм на розгляд різні важливі справи. Деякі науковці вірять, що інституція суддів існувала в Картагені за часів дідичної монархії, яка в пізніх часах затьмарила королів. Якщо й була раптом зміна в силі королівської влади, вона існувала від середини V століття до Христа як реакція проти небезпеки для держави, яка склалася через автократичну поведінку армійських командирів родини магонідів (550-396 до Христа). Для їх контролю було встановлене тіло (орійська рать), яке складалося зі 104 суддів, яким командує генералами мали складати звіти після

повору до Картагени. Можливо, що два судді, яких Картагена вибирала щорічно, були президентами суду 104 суддів. До компетенції суддів належав контроль амбітних генералів, а також і всіх урядовців, які щорічно зобов'язані були складати їм звіти про свою діяльність. Суддів вибирали з членів Сенату. У II столітті до Христа їх почали вибирати пожиттєво. Їх сила повільно зростала до такого ступеня, що всі їх боялися і ненавиділи. Левій писав, що вони контролювали ціле місто й усіх людей. У певному часі їх відбір був доручений таємничій Раді, до якої входило 5 членів. Вони вибирали самих себе і контролювали різні роди адміністрації.

Слово має значення «службова особа в органах суду, яка виносить вирок у судовій справі». Наприклад: *Судді вигорають не лише від надмірного навантаження, а й від життя «під мікроскопом»* (Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. 18.12.2021).

Синоніми: *рефері, арбітр* (той, хто судить змагання, гру); *патричник*, діал. *сендзя*.

Т

ТАЄМНИЦЯ – походить від дієслова «таїти»: р. *тайть*, бр. *тайць*, др. *таити*, п. *taić*, ч. *tajit*, слц. *tajit'*, вл. *tajić*, нл. *tawiś*, [*tajiś*], болг. *тая*, м. *таи*, схв. *тајати*, слн. *tajiti*, стсл. *таити*. Слово означає: «те, що приховується від інших, відоме не всім; секрет». Наприклад: *При цьому обов'язок дотримання нотаріальної таємниці поширюється не тільки на самого нотаріуса* (Суспільне. Новини. 26.05.2021).

ТАЄМНИЦЯ ДЕРЖАВНА – вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому Законом України «Про державну таємницю», і підлягають охороні державою. Наприклад: *Віднесення інформації до державної таємниці – процедура прийняття (державним експертом з питань таємниць) рішення про віднесення категорії відомостей або окремих відомостей до державної таємниці з установами ступеня їх секретності шляхом обґрунтування та визначення можливої шкоди національній безпеці України у разі розголошення цих відомостей, включенням цієї інформації до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, та з опублікуванням цього Зводу, змін до нього* (Закон України «Про державну таємницю»).

ТАЄМНИЦЯ КОМЕРЦІЙНА – це відомості, пов'язані з виробництвом, технологічною інформацією, управлінням, фінансами та іншою діяльністю підприємства, що не є державною таємницею, передавання, розголошення чи витік яких може завдати шкоди його інтересам. Наприклад: *Коли ми говоримо про комерційну таємницю, на думку спадає захист комерційної таємниці від розголошення працівниками товариства* (Вища школа адвокатури НААУ. Курси з підвищення кваліфікації адвокатури. 12.05.2020).

ТЕРИТОРІЯ – р. *территория*, бр. *тэритóрья*, слц. *teritórium*, вл. *teritorij*, болг. *теритóрия*, п. *terytorium*, ч. *teritorium*, м. *територија*; запозичення із західноєвропейських мов; нім. *territórium*, фр. *territoire*, англ. *territory* походять від лат. *territórium*, похідного від *terra* «земля». Слово має значення: 1. Простір землі,

внутрішніх та прибережних вод з відповідними кордонами. 2. У США особливі області, які ще не отримали прав штату. Наприклад: *Тимчасово окупована територія України (далі – тимчасово окупована територія) є невід’ємною частиною території України, на яку поширюється дія Конституції та законів України* (Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»).

ТЕРОР – р. *terrор*, бр. *тэрор*, п. *terror*, ч. слц. вл. *teror*, болг. *терор*, м. *терор*; запозичення з фр. *terreur* «страх, жах; терор» походить від лат. *terror* «жах, страх», пов’язаного з *terreo*, -ēre «лякати». Слово має значення: політика залякування, найгостріша форма боротьби проти політичних і класових супротивників із застосуванням насильства аж до фізичного знищення. Наприклад: *У ключі проти дії терору в Україні нині розглядаються практично всі питання правоохоронної діяльності* (Міліція України. 2004. № 4. с. 2).

ТЕРОРИСТ – походить від слова «терор»: р. *terrор*, бр. *тэрор*, п. *terror*, ч. слц. вл. *teror*, болг. *терор*, м. *терор*; запозичення з фр. *terreur* «страх, жах; терор» походить від лат. *terror* «жах, страх», пов’язаного з *terreo*, - ēre «лякати». Слово має значення: особа, яка вчиняє насильство аж до фізичного знищення; противник. Наприклад: *Терорист – особа, яка бере участь у терористичній діяльності* (Закон України «Про боротьбу з тероризмом»).

ТЛУМАЧЕННЯ – походить від слова «тлумач»: бр. *тлумач*, запозичене з п. *tłumacz*. Слово має значення: *Текст, який містить пояснення, трактування чого-небудь.*

ТЛУМАЧЕННЯ ЗАКОНУ АВТЕНТИЧНЕ – тлумачення, яке дається органом державної влади, що видав відповідний акт. Наприклад: *Автентичне тлумачення закону, у тому числі й конституційного, Верховною Радою в умовах сьогодення не тільки можливе, а й необхідне в тих випадках, коли відповідна потреба тлумачення тієї чи іншої норми внаслідок певних обставин (утруднення з її застосуванням, різнобій на практиці та ін.) є наявною, але ці обставини не призвели до направлення визначеними законом суб’єктами подання або звернення до Конституційного Суду, що передбачено Законом «Про Конституційний Суд України» (статті 38, 93, 94) (MegaLib.com.ua).*

ТРАГЕДІЯ – р. болг. *трагедия*, бр. *трагедья*, п. *tragedia*, ч. *tragedie*, слц. *tragedia*; запозичення із західноєвропейських мов. Слово означає: 1. Велике горе, нещастя, загальнонародне чи особисте, спричинене гострим, непримиренним конфліктом. 2. Приголомшлива подія, нещасний випадок. Наприклад: *Внаслідок трагедії загинули 15 людей, і як згодом з’ясувалося, згорілий приватний будинок для літніх «Золотий час» функціонував незаконно: не мав дозвільних документів, не значився у жодному з реєстрів області* (Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. 18.12.2021).

ТРИБУНАЛ – лат. *tribunal* «судилище». Слово має значення: 1. Судова колегія. 2. Революційний трибунал: а) надзвичайний суд під час буржуазної

революції 18 ст.; б) у СРСР – революційний суд у перші роки Радянської влади. 3. Військовий трибунал – спеціальний суд для розгляду кримінальних злочинів, віднесених для ведення військового трибуналу. 4. заст. Шляхетський суд вищої інстанції. Наприклад: *При виконанні вироку, винесеного Міжнародним трибуналом, Україна пов'язана тривалістю призначеного строку покарання. У разі, якщо винесений вирок перевищує максимальний строк позбавлення волі, встановлений українським національним законодавством, лише та частина вироку, яка складає максимальний строк покарання, передбачений українським законодавством, може бути виконана в Україні. Міністерство юстиції письмово повідомляє Секретаря за 6 місяців до закінчення частини строку покарання, що може бути виконана на території України. У цьому випадку застосовується стаття 10 Угоди (Угода між Україною та Організацією Об'єднаних Націй про виконання вироків, винесених Міжнародним кримінальним трибуналом для колишньої Югославії).*

ТЮРМА – р. *тюрма*, бр. *турма*, др. *тюрма*, п. *turma*; традиційно вважається запозиченим через посередництво польської мови із середньовісньонімецької; свн. *turt* «башта, вежа», походить через французьку мову з лат. *turris* «башта, вежа». Слово означає: Місце ув'язнення, будівля, де перебувають особи, засуджені до позбавлення волі або які знаходяться під судовим слідством. Наприклад: *Понад 6 тисяч українців перебувають у тюрмах за кордоном [на кінець 2019 року]* (The village).

Синоніми: *калатушка, качниця, коза, кримінал, волин. закаплюшниця, фурдига* (гуц. в'язниця), *холодна* (приміщення при волосній управі, поліцейській дільниці та ін. для тимчасового утримання заарештованих), *хурдига* (в'язниця, тюрма; слово «хурдига» зайшло в українську мову з польської, в якій воно мало значення «арешт», «карцер»; польське слово, по суті, – народна вимова походить із французької мови та означає – «приміщення для військового караула, в якому могли бути й заарештовані»), *цюпа* (тюрма, в'язниця; арешт), зменш. *цюпка* (темний підвал, тісна темна кімната, каземат).

У

УБИВСТВО – походить від дієслова «бити»: р. *бить, бой*, бр. *біць, бой*, др. *бити, бой*, п. вл. *bić, bój*, ч. *bíti, boj*, слц. *biť, boj*, нл. *biś, boj*, полаб. *bait* «молотити, бити», болг. *би́я, бой*, м. *бие, бој*, схв. *бїти, бѣј*, слн. *bíti, bǫj*, стсл. *бити, бои*. Слово означає: 1. насильницьке позбавлення життя людини, людей як карний злочин; 2. протиправне умисне чи з необережності заподіяння смерті іншої людини; 3. найтяжчий злочин проти особи, який посягає на найвищу соціальну цінність – право на життя. Наприклад: *Особливого поширення набули такі небезпечні злочини, як бандитизм, убивство, грабежі, крадіжки, звалтування тощо* (Міліція України. 2004. № 4. с. 21).

Синоніми: *смертовбивство, душогубство, кровопролиття; забиття; братовбивство* (брата, однодумця); *дітовбивство* (дітей); *геноцид* (масове – на етнічному ґрунті).

УБИТИ – походить від дієслова «бити»: р. *бить, бой*, бр. *біць, бой*, др. *бити, бой*, п. вл. *bić, bój*, ч. *bíti, boj*, слц. *bit', boj*, нл. *biś, boj*, полаб. *bait* «молотити, бити», болг. *бія, бой*, м. *бие, бой*, схв. *бїти, бѣј*, слн. *bíti, bòj*, стсл. *бити, бои*. Слово означає «позбавити життя, застосовуючи зброю, гостре знаряддя, важкий предмет тощо». Наприклад: *Теоретично в цих трьох випадках можна навіть вбити нападника. Сказане підтверджується і судовою практикою (ligazakon.net)*.

Синоніми: *забити, зарубати, заколоти, зарізати, застрелити, уразити, звалити, угробити розм., устрелити розм., укласти розм., покласти розм., положити розм., скосити розм., посікти розм., підтяти розм., пристукнути розм., прикінчити розм., кінчити розм., покінчити розм., порішити розм., рішити розм., уколошкати розм., проштрикнути, шльопнути розм., укландати діал.; добити, дорізати, докінчити (пораненого); підстрелити, підколоти, підрізати (завдати смертельної рани), діал. упізити*.

УБИВЦЯ – походить від дієслова «бити»: р. *бить, бой*, бр. *біць, бой*, др. *бити, бой*, п. вл. *bić, bój*, ч. *bíti, boj*, слц. *bit', boj*, нл. *biś, boj*, полаб. *bait* «молотити, бити», болг. *бія, бой*, м. *бие, бой*, схв. *бїти, бѣј*, слн. *bíti, bòj*, стсл. *бити, бои*. Слово означає «той, хто вбив кого-небудь». Наприклад: *Убивця сам був нетовариською людиною і не відпускав з хати дружину, яку надзвичайно ревнував (ТСН. 14.12.2021)*.

УГРУПУВАННЯ – р. *гру́ппа*, бр. болг. м. *гру́па*, п. ч. заст. слц. *grupa*, схв. *група*, слн. *grúpa*. Слово має значення: 1. група осіб, об'єднаних на основі спільності поглядів, діяльності, творчих інтересів тощо; 2. скупчення збройних сил на певній території. Наприклад: *Міліція Кіровоградщини знешкодила організоване міжрегіональне злочинне угруповання, до складу якого входило 6 осіб (Міліція України. 2003. № 5. с. 13)*.

УДАР – р. *уда́р, уда́рить*, бр. *уда́р, уда́рыць*, др. *ударъ* «удар (грому); стук», *уда́рити* «ударити об землю; кинути на землю; стукнути; накинутись», п. *udar, uderzenie, uderzyć*, ч. *úder*, слц. *úder, udriet'*, нл. *deriś* «ударити», болг. *у́дар, уда́ря, у́дря*, м. *удар*, схв. *у̀дѣр, у̀дарити*, слн. *udár, udáriti*. – по чому, у що, чим, без додатка «різкий сильний поштовх кулаком, рідше ногою, коліном, спрямований на людину, частини її тіла». Наприклад: *У результаті удару американського дрона по ймовірному терористу-смертнику в Кабулі загинули 10 членів однієї сім'ї, зокрема шестеро дітей. Про це розповіли BBC їхні родичі (BBC. NEWS.30.08.2021)*.

Синоніми: *стусан, тусан розм., тасун розм., штовхан розм., штовханець розм., штурхан розм., штурханець, бухан розм., буханець розм., духопел розм., духопелик розм., товченик розм., тичок розм. рідше, штуркан діал., штурканець діал., генак діал.; запотиличник розм., потиличник розм., зашийник розм., ошийник розм. (рукою по потилиці, шії); шльопанець розм., ляпанець розм. (легкий удар долонею); кий розм. (палицею)*.

УЗАКОНЕННЯ – походить від слова «закон»: псл. *zakonъ* «початок», пов'язане з *за́сѣти* «почати; зачати (зародити)» – означає «визначення або

підтвердження законності якогось права чи повноваження». Наприклад: *Існує два варіанти проведення узаконення самочинного будівництва, а саме: позасудовий і судовий* (ХЕЛЕМ. Юридична компанія).

Синоніми: *легітимація, могорич.*

УЗАКОНИТИ – псл. *zakonъ* «початок», пов'язане з *zачѣти* «почати; зачати (зародити)» – означає «надавати чому-небудь сили закону, охоплювати, підтримувати що-небудь законом». Наприклад: *Узаконити самовільне будівництво можна звернувшись до відповідних органів місцевої влади* (БТІ. Адвокат).

УЗУС – (від латів. *usus* – вживання, звичай, правило) – загальноприйняте носіями конкретної мови вживання мовних одиниць (слів, стійких зворотів, форм, конструкцій). Під узусом також розуміються і «приватні» норми, що відрізняються від норми літературної мови; у цьому сенсі говорять про узуси професійних (наприклад, узус наукового викладу), узуси соціальних груп, узуси повсякденного спілкування і тому подібне. Узус, будучи тісно пов'язаним з мовною нормою, проте відмінний від неї: узус може фіксуватися словниками (тлумачними, фразеологізмами, орфографічними і т. п.) і далі кодифікуватися в мовну норму. Наприклад: *Під «мовою» ми тут розуміємо активний словниковий запас певної групи людей, те, що лінгвісти називають «узус»* (Стилістичні прийоми: як створити *tone of voice*. 19.04.2021).

Синоніми: *правило* (те, чим звичайно керуються у праці, поведінці, співжитті тощо), *засада, норма, принцип, приписання* рідше, *пріпис* рідше, *заведенція* жарт., *регула* заст.; *закон, заповідь, вимога, канон* церк., книжн., *установа* заст. (загальноприйняте, перев. суворо дотримуване); *принцип, девіз* (основне, особливо важливе для однієї людини або групи, організації).

УКАЗ – р. *казать* «показувати», *сказать* «сказати», бр. *казать* «казати; показувати», др. *казати* «тс.; навчати; карати», п. *казаць* «казати; веліти; проповідувати», ч. *kázati* «проповідувати; наказувати; (ст.) показувати, карати», слц. *kázati* «проповідувати; наказувати; [говорити]», вл. *казаць* «наказувати; замовляти; запрошувати», нл. *казаць* «тс.», болг. *казвам (кажа)* «кажу; називаю, наказую», м. *каже* «скаже, розкаже; покаже, вкаже», схв. *казати* «сказати; показати», слн. *kázati* «показати», стел. *казати* «указувати; навчати; наказувати; проповідувати». Слово має значення «постанова, розпорядження найвищого органу влади або глави держави, що має силу закону». Наприклад: *Указом Президента України Державну премію в галузі науки і техніки 2003 року присуджено міністру внутрішніх справ Миколі Білоконю* (Міліція України. № 4. 2004. с. 3).

Синоніми: *постанова, декрет, акт, універсал, едикт.*

УЛЬТИМАТУМ – р. *ультиматум*, бр. *ультыматум*, п. *ultimatum*, ч. слц. *ultimatum*, болг. м. *ултиматум*, схв. *ултиматум*, слн. *ultimát*; лат. *ultimatum* «доведене до кінця». Слово означає: у міжнародних відносинах дипломатична нота з категоричною вимогою однієї держави до іншої про виконання в певний термін тих

чи інших дій. Наприклад: *Вимога Росії не розширювати НАТО: у Грузії жорстко відреагували на ультиматум* (Слово і діло. Аналітичний портал. 11.12.2021).

УРЯД – бр. *urád*, п. *urząd* «установа; правління, посада», ч. *úřad* «установа; управління; посада», слц. *úrad* «установа; управління; посада; влада», болг. *ýред* «знаряддя; прилад; [порядок]», м. *уред* «прилад, інструмент; організація, відомство», схв. *ýред* «канцелярія, контора, бюро, установа» – 1. найвищий виконавчий та розпорядчий орган державної влади, який здійснює управління державою; члени такого органу; 2. Посада, що дає право керувати людьми. Наприклад: *Я прийняв практично всі пропозиції нового Прем'єр-міністра щодо складу уряду, надавши йому можливість сформуванню своєї команди* (Міліція України. 2000. № № 3. с. 3).

УРЯД ДЕРНИЙ – застар. установа, що збирала податки (у 20-30-х роках, коли Закарпаття входило до складу Чехо-Словаччини) записано у ряді сіл Закарпаття від представників старшого покоління.

УСТРІЙ – р. *строй*, *строить*, бр. *строй*, *строіць*, др. *строи* «порядок, будова», п. *strój* «вбрання; лад», слц. *stroj* «машина; структура; засіб; одяг», *strojit'* «готувати; виготовляти; одягати», вл. *stroj* «машина; інструмент», нл. *tšojś* «тс.», болг. *строй* «стрій; устрій», *строя* «будую», м. *строј* «лад; устрій», слн. *strāj* «машина; устрій», стсл. *строи* «установлений суспільний порядок, система організації чого-небудь; лад».

УСТРІЙ БЮДЖЕТНИЙ – організація і принципи побудови бюджетної системи, її структури, взаємозв'язок між окремими ланками бюджетної системи. Наприклад: *Бюджетний устрій базується на економічних відносинах і юридичних нормах, що визначають компетенцію центральних і місцевих органів влади по здійсненню бюджетного процесу, по взаєминах між різними видами бюджетів тощо* (Bookwu.net).

Ф

ФАКТ – р. бр. болг. м. *факт*, п. слц. вл. *fakt*, ч. *fakt*, *faktum*, слн. *fákt*; лат. *faktum* «зроблене». Слово має значення: 1. Дійсна, невігодна подія, явище. 2. Тверда встановлена основа, на якій будується теорія; те, що потребує пояснення, що дається науково. Наприклад: *Простіше кажучи, сам факт шлюбу, укладеного між жінкою та чоловіком, є достатнім підтвердженням походження дитини, що народилася у шлюбі* (Глухівська районна державна адміністрація. Архів новин. 30.01.2019).

ФАКТИ БЕЗСПІРНІ – у цивільному праві і процесі обставини, що мають значення для правильного вирішення цивільної справи, про існування яких сторони не спорять. Факт є безспірним, якщо він підтверджується поясненнями позивача й відповідача – за твердженнями однієї сторони і визнанням іншої.

ФАЛЬСИФІКАЦІЯ – лат. *falsificore* «підробляти» – 1. підроблення чогось кимсь; 2. зміна в сторону погіршення з корисною цілею складу предметів збуту при збереженні зовнішнього вигляду; 3. свідоме створення, підміна чого-небудь

удаваним. Наприклад: *Документ, зокрема, вносить зміни до статті 321-1 (фальсифікація лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів) Кримінального кодексу України, згідно з якими виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут завідомо фальсифікованих лікарських засобів карається позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років (до цього санкція за такі дії передбачала позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років).* (Ukrinform.ua)

ФАЦАРИТИ – гуц. красти

ФАЦАРНИК – гуц. злодій

ФЕМІДА – др.-греч. *Θέμις, Θέμιδος*, лат. *Themis* – у давньогрецькій міфології – донька Урана та Геї, друга законна дружина Зевса, Богиня права і законного порядку. У давньоримській міфології Феміди відповідає богиня Юстиція. Жерці Феміди – слуги закону, судді, юристи. Її зображали суворою жінкою із зав'язаними очима (символ неупередженості), з рогом Альматеї, й терезами або мечем у руках. За міфами, Зевс створив правосуддя у присутності Феміди та Діке.

Тату із зображенням Феміди переважно обирають люди, які бажають у своєму житті правди та закону, які вміють приймати сміливі рішення і ті, що знають ціну своїй думці. Вони не лише намагаються діяти правильно, але й ретельно слідкують за діями інших. Іноді така поведінка особи може дійти до фанатизму, коли людина вважає себе верховним суддею над долями інших людей. Також значення тату Феміда може таїти в собі таємне бажання людини навести лад та досягти справедливості у своєму житті. Мантія богині – це обов'язкова частина її образу. У такому наряді Феміда проводила свої ритуали і процеси. Така традиція збереглася і на сьогодні для суддів та юристів. Меч, який завжди позначений лезом вгору, – це образ волі небес і покори їх законам, сила справедливості та правди – жест, який вказує на готовність покарати злочинця. Іноді зустрічається варіант, де жінка спирається на меч, – знак, що вона збирається привести рішення суду в дію.

Зображення Феміди розповсюджене в кримінальному світі. Воно означає здійснене над в'язнем правосуддя. У руках богині може бути зображений кримінальний кодекс із позначенням статті і за яку злочинець отримав термін. На терезах іноді зображують гроші та коштовності, які явно переважають пусту чашу, що позначає порок, який тяжіє над людиною.

ФІКТИВНИЙ – фр. *fictif* < лат. *fictio* «вимисел» – неправдивий, видуманий. Наприклад: *У Хмельницькій області засуджено до позбавлення волі співробітницю районного відділу земельних ресурсів, яка за виготовленими нею фіктивними документами привласнила 4 земельних сертифікати на суму понад 50 тисяч гривень* (Міліція України. 2000. № 3. с. 17).

ФІРМА – р. болг. м. *фѝрма*, бр. *фѝрма*, п. ч. слц. вл. *firma*, схв. *фѝрма*, слн. *firma*; іт. *firma* «підтвердження, підпис» пов'язане з *firmare* «підписувати, затверджувати», що зводиться до лат. *firmāre* «підтверджувати, підсилювати»,

похідного від *firmus* «міцний, стабільний, надійний, сильний». Слово означає «велике виробниче об'єднання; підприємство».

ФІРМА АДВОКАТСЬКА – передбачена законодавством України організаційна форма адвокатської діяльності, різновид адвокатського об'єднання. За усталеною практикою позначення «адвокатська фірма» включається до назви тих адвокатських об'єднань, які створюються і діють на підставі не тільки статуту, а й установчого договору (партнерської угоди) між адвокатами, які об'єднуються. Адвокатську фірму слід відрізнити від юридичної фірми, яка не займається адвокатською діяльністю, а здійснює юридичну практику (надає юридичні послуги) на засадах підприємництва. Наприклад: *Адвокат має право займатись адвокатською діяльністю індивідуально, відкрити своє адвокатське бюро, об'єднуватися з іншими адвокатами в колегії, адвокатські фірми, контори та інші адвокатські об'єднання, які діють відповідно до цього Закону та статутів адвокатських об'єднань* (Закон України «Про адвокатуру»).

ФОРМА – р. бр. болг. м. *фóрма*, п. ч. слц. вл. нл. *forma*, схв. *фòрма*, слн. *fórma*; запозичення з лат. *forma* «форма, вигляд, подоба» достовірної етимології немає. Слово має значення «однаковий за кроєм, кольором службовий одяг людей одного відомства». Наприклад: *Наша військова форма розроблена на нашому підприємстві для військових потреб, але вона не є уставною, тому що спрощена і лише візуально нагадує її. Має широке застосування як змінна для полігонів і навчань, так і для повсякденного використання у цивільних* (Oliva. Військова форма).

Синоніми: *уніформа, однострій.*

Х

ХАБАР – р. *хаба́р*, бр. *ха́бар*, [*ха́бары*], п. [chabar, chabor], болг. *хабѐр* «вістка, повідомлення», м. *абѐр* «вістка», схв. *ха́бар*, *ха́бер* «вістка, чутка»; значення «підкуп» могло розвинутися на підставі значення «плата за повідомлення». Слово має значення «гроші або речі, що дають службовій особі як підкуп, плата за які-небудь злочинні незаконні дії в інтересах того, хто їх дає». Наприклад: *Питання отримання хабара регулюється ст. 368 Кримінального кодексу України «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою»* (Державна фіскальна служба України. Офіційний портал).

Синоніми: *відкуп, здирство, мзда ірон., калим розм., піднос заст., підношення заст., базаринка заст., бакишии розм. заст., хавтур заст., хавтура заст., хаптура діал., хавтурне* (побори натурою, які брало духовенство).

ХАБАРНИК – р. *хаба́р*, бр. *ха́бар*, [*ха́бары*], п. [chabar, chabor], болг. *хабѐр* «вістка, повідомлення», м. *абѐр* «вістка», схв. *ха́бар*, *ха́бер* «вістка, чутка»; значення «підкуп» могло розвинутися на підставі значення «плата за повідомлення». Слово має значення «особа, що бере хабарі». Наприклад: *Як кажуть, хабарник на хабарнику їде і хабарником поганяє* (Zemlyaivolya.net. портал академії успіху).

Синоніми: *хапуга* розм., *хапун* розм., *хапко* розм., *здирник* заст., *здирця* заст., *хаптурник* діал.; *кропив'яне сім'я* зневажл. заст. (про чиновників, канцеляристів, які брали хабарі).

ХАРАКІРІ – невідм. 【腹切り】, はらきり «розрізання живота» – вид самогубства у японських самураїв. Харакірі було привілеگیєю самураїв, які дуже гордились, що можуть вільно розпоряджатися власним життям, прагнучи підкреслити презирство до смерті. Наприклад: *Обряд харакірі тісно примикає до Бусідо як частина моралі. Самураї або інші представники вищих шарів японського суспільства скоювали самогубство (методом харакірі) у разі образи їх честі, здійснення негідного вчинку (ганебного відповідно до норм Бусідо ім'я воїна), у разі смерті свого сюзерена або ж – по вироку суду як покарання за досконалий злочин* (Освіта.ua. 19.12.2021).

ХАРАКТЕРИСТИКА – р. болг. *харáктер*, бр. *харáктар*, п. ч. слц. вл. *charakter*, м. *характер*, схв. *харàктер*, стсл. *характеръ*; запозичене з грецької мови (можливо, через посередництво лат. *charaktēr* «тавро, клеймо, відбиток»); гр. *χαρακτήρ* «тавро, відбиток, різець, вирізаний знак; стиль мови; індивідуальна особливість людини». Слово означає «офіційний документ, висновок про чию-небудь трудову й громадську діяльність». Наприклад: *Як правило, характеристика дається з останнього місця роботи, навчання або проходження практики студентом* (Prostopravo.ua).

Синоніми: *атестація; рекомендація* (позитивний – про кого-небудь, звичайно з порукою за нього).

ХУЛІГАНСТВО – р. болг. *хулигáн*, бр. *хулигáн*, п. *chuligan*, ч. слц. *chuligán*, вл. *huligan*, схв. *хулиган*; запозичення з англійської мови *hooligan* «тс.» походить від прізвища ірландської злочинної родини Houlihan. Слово означає «грубе порушення громадського порядку». Наприклад: *Хуліганство, тобто грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом, – карається штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років* (Кримінальний кодекс України).

Синоніми: *бешкет, дебош* розм.

Ц

ЦИВІЛЬНИЙ – лат. *civilis* «громадянський» – який не належить до війська, не стосується військових справ. Наприклад: *Цивільним законодавством регулюються особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності* (Цивільний кодекс України).

Синоніми: *невійськовий, штатський, громадянський, статський* заст., *мирний* (який належить мирному населенню).

ЦИРКУЛЯР – р. болг. *циркуляр*, бр. *цыркуляр*, п. *cyrkularz*, ч. *cirkulář*, слц. слн. *cirkulár*, м. *циркулар*, схв. *циркулар*. Слово означає: 1. різновид інструктивного листа вищого органу, що видається на додаток і роз'яснення до раніше випущеного документа; надсилається певному колу підвідомчих установ; 2. лист, направлений з однієї установи на декілька адрес; 3. письмове розпорядження директивного характеру. Наприклад: *30 липня 1863 року міністр внутрішніх справ Петро Валуєв зі схвалення імператора Олександра II розіслав до цензурних комітетів Києва, Москви і Санкт-Петербурга секретний лист, яким заборонив видання будь-яких книг і підручників українською, окрім творів художньої літератури. Хоча Валуєвський циркуляр не був юридичним актом, означався як тимчасовий і суперечив закону про цензуру, він залишався чинним до падіння самодержавства через півстоліття (Цей день в історії).*

Ч

ЧЕСТЬ – р. *честь* «честь», бр. *чэсьць*, др. *чьсть*, п. *cześć*, ч. *čest*, слц. *čest'*, вл. *česć*, нл. *cesć*, болг. м. *чест*, схв. *чаѣт*, слн. *část*, стсл. *чьсть* – «шана, повага, гідність».

ЧЕСТЬ МУНДИРА – гідність особи як представника певної організації, посади. Наприклад: *Основні моральні засади Кодексу честі офіцера: 1. Батьківщина. Офіцер – громадянин України, який є представником ЗС держави і стоїть на сторожі інтересів Українського народу, який очікує від нього найвищого взірця особистої поведінки та службової діяльності. Кожен офіцер – патріот, який ставить безпеку та добробут Українського народу вище власних інтересів і робить усе можливе для захисту Батьківщини. Патріотизм, як вияв національної гідності, є невід'ємною складовою моральних якостей офіцера. 2. Вірність та відданість Вітчизні. Офіцер – взірець вірності Вітчизні, високої поваги до символів держави: Державного Прапора України, Державного Герба України, Державного Гімна України. Шлях жертвості, відданості народові, військовій справі – добровільний вибір кожного офіцера. 3. Обов'язок. Бездоганне виконання обов'язку – найвища ознака поведінки офіцера. Накази виконуються сумлінно, точно та у встановлений термін. 4. Честь. Честь – провідна ознака офіцерської поведінки. Офіцер веде спосіб життя порядної людини: не обманює, не краде, не порушує загальнолюдських норм. Він ніколи не вдається до інтриг, чіплянь, несправедливих дій, шахрайства. 5. Чесність. Суттєвою рисою офіцера є чесність – безкорисливе виконання всіх обов'язків заради забезпечення національних інтересів України у мирний та воєнний час. Він несе відповідальність перед законом і людьми за рішення, що їх приймає, результатом яких може бути перемога або поразка, життя або смерть. Люди довіряють офіцерові, сподіваючись на те, що він чесна людина. 6. Честь мундира. Правила Кодексу честі офіцера однакові для всіх офіцерів, незалежно від військового звання, посади, терміну служби та обставин. Становлення до виконання завдань жодною мірою не повинно залежати від того, чи це молодий офіцер, щойно призначений на посаду, чи більш досвідчений. Взірець чесної поведінки та діяльності має давати вище керівництво. Старші командири*

та начальники – приклад для молодих та менш досвідчених (vyhovna-robota.blogspot.com).

ЧИНОВНИК – р. чин, бр. чын, др. чинь «ступінь, посада», болг. м. чин «чин», схв. чин, слн. čin «тс.», стсл. чинь «порядок; статут; сан» – «військове звання, ранг; службовець того або іншого рангу; державний службовець». Наприклад: *Закон про мову в 2021 році. Від 16 січня обслуговування українською та іспити для чиновників* (radiosvoboda).

Синоніми: урядовець, урядник заст., чинодрал зневажл., чинуша зневажл.; офіціал заст. (високопоставлений).

Ш

ШАНТАЖ – р. бр. болг. шантáж, п. szantaż, схв. шантажа; запозичення з французької мови *chantage* «вимагання» – 1. залякування погрозою викрити або розголосити з певною метою факти, відомості, які можуть скомпрометувати, зганьбити кого-небудь. Нині слово «шантаж» нерідко використовується в широкому сенсі – як загроза будь-яких негативних наслідків у разі невиконання вимог; 2. погроза розголошення компроментуючих або начебто компроментуючих відомостей з метою одержання будь-яких політичних, майнових чи інших вигод. Наприклад: *«Групи ризику» – це механізм, спеціально розроблений в Європі для запобігання кризовим ситуаціям із наявністю газу. Якщо Україна буде включена до цього механізму, шантаж України означатиме одночасно і шантаж Німеччини* (Європейська правда. 18.09.2021).

ШАПКА – р. бр. болг. м. ша́пка, п. szapka, ч. вл. šarka, слц. šarka, нл. sarka, схв. ша́пка, слн. šarka «тс.»; фр. ст. chapel, chape (фр. chapeau «капелюх») походить від нар.-лат. **sarpellus*, зменшувальної форми від лат. *sarra* «рід головного убору» (для якого припускається запозичення з кельтської).

Шапка була обов'язковим елементом українського чоловічого одягу, їй надавали важливого, а почасти і магічного значення. Загубити шапку було поганою прикметою, яка віщувала смерть. У рукописному словнику О. О. Потебні вперше згадується без належних пояснень дієслівна словосполука термінологічного характеру, вживана переважно в діловій писемності української і білоруської народностей *шапку ставить (приставить), шапками вергнуть видачно*, юридично *шапку приставить*, юрид. шапка – юридичний звичай. У передмові до видання судових рішень і різноманітних записів Гродненського земського суду XVI ст. детально описано юридичний звичай, що іменується в актах Литовсько-Польської держави – особливим терміном – *ставить шапку*. Якщо відповідач не визнавав справжності документів, представленим позивачем, або зовсім відсутні були письмові документи, справа вирішувалась на підставі показань свідків. На вимогу судді позивач повинен був представити свідків для підтвердження справедливості свого позову. «*Ставить шапку*» – це посилення на свідків. Позивач ставить шапку до відомих свідків, а відповідач або приставляв до них шапку, або не хотів приставляти; ставили шапку не лише чоловіки, а й жінки і не тільки до одних живих

свідків, а й до речових доказів. Іноді обидві сторони ручалися головою за справедливість своїх показань і ставили шапку «подь утратой горла». О. О. Потебня визначав ці ФО як юридичний звичай, що означає «обов'язкова уплата грошей на випадок невірних посилянь».

У європейських народів **шапка** знаменувала загальне довір'я, символізувала незалежність. За російським та франкським звичаями зняття прилюдно шапки з чоловіка або хустки означало «втрата довір'я». У XVIII ст. у Великому князівстві Литовському це був найстаріший звичай присяги або свідчення. Свідок, відомий своїми бездоганними рисами, знімав шапку і, поклавши її на стіл перед суддями, говорив: «як цю шапку кладу в твої руки, так готовий я покласти і голову – запоруку справедливості моїх показань».

Цей елемент відображений у фразеологізмах:

Хоч з шапки вбийся, жарт. Вживається для вираження дуже скрутного або безвихідного становища, відчаю, досади тощо. – *Вискочити з кабіни й утекти Гриша не міг, бо це було однаково, що полишити зброю на полі бою. Пригортатися з цією окаянною молодницею теж ніяк не випадало. Хоч з шапки вбийся!* (П. Загребельний)

Давати/дати по шапці кому. Виганяти, проганяти кого-небудь звідкись; знімати з посади (звичайно з ганьбою) і т. ін. – *Більше сидів [поміщик] у своєму родовому маєтку. Після того, як йому з армійського корпусу по шапці дали.* (А. Головка)

Закидати шапками кого. Вживається як хвалькувате, безпідставне запевнення без труднощів перемогти кого-небудь. – *Козаки випивають, наливають повні баклажки у дорогу. Заспокоюють спантеличених хлопців:» Австріяків шапками закидаєм... »* (А. Малишко).

На розбір шапок, зі сл. прибути, з'явитися і т. ін. Під кінець, запізнившись, на завершення чого-небудь. – *Спокійно, князю, поки що все йде, як треба, а деякі неполадки... Де їх не буває? – співчутливо говорив Олесь, потай радіючи, що до Різні «пугачі» прибудуть, як мовиться, на розбір шапок* (І. Головченко і О. Мусієнко).

І шапка не горить на кому. Хто-небудь не має совісті, діє безсоромно. – *Хіба мало таких, що люблять умочити руку в гречану муку, що з-перед очей візьмуть – і шапка на такому не горітиме!* (Є. Гуцало)

На шапкобрання, зі сл. прийти, приїхати і под. Наприкінці чого-небудь, запізно. – *Але, Фесю, їй-богу, ми прийдемо до церкви на святе «шапкобрання»!* *Вбирайся мерщій* (І. Нечуй-Левицький).

Не (ані) під шапку кому. 1. Нескладний, неважкий; легкий. – *Що то молоді та здорові. Їм усяка робота не під шапку...Хіба скажете, що вони ось зараз із поля вернулися? Ніколи в світі!..* (В. Кучер). 2. Хто-небудь може легко справитися з кимсь. – *А Наталка помінялася місцями з багатьма, полковники їй ані під шапку. Вона мати графа, графиня.* (В. Чумак).

Накрити шапкою. Остаточо, безповоротно вирішити що-небудь. – [Тиміш:] *Але я, свате, як сказав, то все рівно, що шапкою накрив. Назад я не подамся.* (Кропивницький)

Ламати (м'яти) шапку (рідко бриль) *перед ким*. 1. Вітаючись, запобігливо, улесливо вклонятися комусь (переважно знявши головний убір). – *Запорожці тепер з міщанами як рідні брати... І така завелась смілость [сміливість] у вражих мугирів, що їде значний козак улицею, ніхто й шапки не ламає* (П. Куліш) // Догідливо себе поводити з ким-небудь, принижувати власну гідність. – *А бакалярів розігнали За те, що шапки не ламали У Острій брамі* (Т. Шевченко). 2. Принижуючись, просити когось про що-небудь. – *Перед ним ламай шапку так, що аж у крижах болить. Може, змилується Шемека, борг відстрочить* (Рибак).

Пускати (пустити) шапку по колу. Збирати гроші з присутніх, підставляючи шапку. – *За вантажницьким звичаєм, пустили портовики шапку по колу і на зібрані гроші підкупили капітана англійського судна* (Гончар).

Ханатися (братися) / ухопитися (узятися) за шапку (за капелюх і т. ін.). Поспішно брати одяг, щоб якнайшвидше піти звідки-небудь. – *Хто тверезіший, собі став за шапку братись* (Мирний).

Крім цього, **шапка** відображена у прислів'ях та приказках в українській мові: *Пан хоч і шапку зніме, то і в шапці правди нема; Не тоді спати, як товариш шапки шукає; Задирай голову настільки, щоб шапка не злетіла; Стільки наговорив, що і в шапку не набереш*.

ШАРНУТИ – гуц. украсти

ШАХРАЙ – бр. *шахра́й* «шахрай», п. *szachraj* «тс.», вл. *šachrować* «шахраювати»; запозичене з німецької мови за посередництвом польської; н. *schacheréi* «спекулювання» є похідним від *schachern* «спекулювати» (з н. *schacher* «махінація, дрібна спекуляція»). Слово означає: той, котрий дурить інших, зловживаючи їх довірою, в корисливих цілях; аферист, пройдисвіт, злодій, ошуканець, обманщик, проноза, пройда, крутій, брехун, людина, нечиста на руку. Слово «шахрай» трапляється в українській, білоруській та польській мовах. Наприклад: *Шахрай, торговець зброєю та фальшивомонетник намагалися покинути Україну* (Державна прикордонна служба України. Офіційний вебсайт).

Синоніми: *крутій, аферист, махляр* розм., *жук* розм., *плутяга* розм., *комбінатор* ірон., жарт., *крутар* діал., *крючкодер* заст.; *шарлатан* (неук, невіглас, що видає себе за фахівця), *шулер* (картяр, який у грі користується нечесними прийомами).

ШКОДА – р. *шкóда* «пустощі, що завдають шкоди; пустун», бр. *шкóда* «шкода», п. *szkoda* «тс.; жаль» (вставне слово), ч. слц. вл. нл. *škóda* «шкода», схв. *шкóда* «тс.», слн. *škóda* «шкода; жаль» (вставне слово); запозичене з німецької мови за посередництвом польської; днвн. *scado* «шкода» (нвн. *Schade(n)*) прагерманського походження, споріднене з днн. *skatho*, дангл. *sceaðu*, дісл. *skadi* «тс.», гр. (ἀ)σχηδής «цілий, непошкоджений», які зводяться до іє. **skēth-/skāth-/skōth-* «шкодити». Слово має значення: 1. матеріальні втрати, збитки; пустун; 2. у цивільному праві знищення або зменшення особистого або майнового блага. Наприклад: *У разі коли відповідальність перед потерпілим за одну і ту саму шкоду може нести кілька осіб, потерпілий має право вимагати відшкодування шкоди як від усіх таких осіб, так і*

від будь-якої з них окремо. При цьому можуть бути застосовані положення цивільного законодавства про часткову відповідальність за шкоду та про право зворотної вимоги (регресу) до винної особи (Закон України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції»).

Синоніми: кривда, удар (вдар) підсил. розм.

ШЛЮБ – р. [шлюб] «весілля», бр. шлюб «тс., одруження, шлюб», ч. *slib* «обіцянка, обітниця; присяга», слц. *sl'ub* «тс.», вл. *slub* «обітниця; присягання; заручини», нл. *zlub* «тс.»; п. *ślub* «обітниця; шлюб, одруження», (рідк.) *szlub* «тс.» походить від *ślubić, ślubować* «присягати», яке зводиться до **sъljubiti*, утвореного від *ljubiti* за допомогою префікса сь- (укр. з-). Наприклад: Шлюб укладається в державних органах реєстрації актів громадянського стану. Укладення шлюбу провадиться урочисто. Органи реєстрації актів громадянського стану забезпечують урочисту обстановку реєстрації шлюбу при згоді на це осіб, які одружуються (Кодекс про шлюб та сім'ю України).

ШПИГУНСТВО – нім. *spionage* «викрадення інформації» – злочинна діяльність, яка полягає в таємному збиранні відомостей або викраденні матеріалів, що становлять державну таємницю, з метою передавання іншій державі. Наприклад: Предметом шпигунства є відомості, що становлять державну таємницю, які матеріалізовані у відповідному документі чи виробі (jurist-online.com).

ШПИКАНИНА – волин. бійка, війна.

ШТРАФ – р. бр. *штраф*, п. [sztraf, sztrof, sztrofa, strof], ч. (розм.) *štrof, štróf*, слц. [štrof], (розм., заст.) *štrôfat'* «карати», вл. *štrafa*, нл. *štrofa, [štrafa]*, болг. *штраф*; запозичення з німецької мови; ранне вн. *straaf* (н. *strafe*) «покарання, стягнення; штраф; кара» походить від етимологічно нез'ясованого *strafen* «карати; штрафувати». Слово має значення «грошове стягнення, що його накладає суд або адміністративний орган». Наприклад: Штраф, накладений за вчинення адміністративного правопорушення, вноситься порушником в установі банку України, за винятком штрафу, що стягується на місці вчинення правопорушення (Безоплатна правова допомога).

Щ

ЩИТ – р. щит «щит (у прямому й переносному розуміннях)», бр. *шчыт* «щит; (архіт.) шпиль», др. *щитъ* «щит; захист», п. *szczyt* «верховина; ст. щит», ч. *štít* «щит», слц. *štít* «щит; вивіска; фронтон; верховина (гори)», вл. *škit* «щит; охорона, захист», нл. *šcít* «щит; захист; протекція», болг. *щит* «щит; (перен.) захист; [рухома частина в кузові воза]», м. *штит* «щит; (перен.) захист», схв. *штиѣт* «щит; абажур; козирок; парасолька», слн. *šcít* «щит», стсл. *штитъ* «тс.». Слово означає: 1. ручний предмет у давньому спорядженні воїна для запобігання ударів холодною зброєю; 2. пристрій із металевого листа, збитих дощок і т. ін. для захисту від чогось. Наприклад: Коли розвіявся дим, Василько побачив, що від другої гармати зосталася

тільки половина. Всю передню частину аж до щита розірвало й шматки розкидало не знати куди (Панч П. Гарні хлопці. 1959. с. 103).

Цей елемент відображений у фразеологізмах:

Повертатися (повернутися) зі щитом – бути, повертатися переможцем.

Повертатися (повернутися) на щиті – бути переможеним, убитим у бою.

Синонім: екран.

Ю

ЮРИСДИКЦІЯ – походить із лат. *jurisdictio* «судочинство» – 1. право чинити суд, розглядати і вирішувати правові питання; прерогатива. 2. сфера, на яку поширюється таке право. Наприклад: *Чи можна зберегти певну кількість працівників, передавши деякі служби під юрисдикцію місцевої влади?* (Міліція України. 2000. № 3. с. 12).

ЮРИСКОНСУЛЬТ – лат. *juris-consultus* «правознавець, юридичний радник» – постійний консультант із правових питань в установах, організаціях, на підприємствах, захисник інтересів цієї установи у судових інстанціях. Наприклад: *Називати юрисконсульта просто юристом не можна, оскільки він займає особливе місце. Розрізняються юрисконсульты, старші юрисконсульты, ведучі та головні юрисконсульты* (avktarget.com).

ЮРИСПРУДЕНЦІЯ – походить із лат. *jurisprudencia* «юридична наука» – 1. правознавство, сукупність наук про право; 2. сукупність знань, що стосуються норм права в їх практичному застосуванні; 3. практична діяльність правознавців (юристів), рішення судових органів. Наприклад: *Я пропагую те, що універсалізація в юриспруденції неможлива, адже якщо ти дійсно хочеш працювати і якісно надавати послуги – ти повинен досконало знати те, з чим ти працюєш* (Клуб ділових людей).

ЮРИСТ – р. болг. *юрѣст*, бр. *юрѣст*, п. *jurysta*, ч. слц. *jurista*, вл. *jurist*, м. *јурѣст*, схв. *јурѣст(а)*, слн. *juríst*; слат. *jurista* «юрист, правник» походить від лат. *jūris* (род. в. одн. *jūris*) «право». Слово має значення: 1. фахівець із правознавства, юридичних наук, практичний діяч у галузі права; 2. людина з юридичною освітою, правознавець. Наприклад: *Велику допомогу нам надає недержавна організація «Вінрок інтернешнл» у поширенні серед юристів інформації про Конвенцію* (Міліція України. 2003. № 5. с. 9).

ЮСТИЦІЯ – лат. *justitia* «справедливість, законність» – 1. правосуддя; 2. система судових закладів, судове відомство. Наприклад: *Необхідно посилити підрозділи, що здійснюють співробітництво у сфері правової допомоги в Міністерстві юстиції, Генеральній прокуратурі, МВС* (Міліція України. 2003. № 5. с.10).

ЮСТИЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНА – 1. система спеціальних судових органів, основним завданням яких є здійснення контролю за законністю діяльності та рішень

органів виконавчої влади; 2. особливий процесуальний порядок розгляду адміністративних справ і вирішення адміністративно-правових спорів між фізичними та юридичними особами з одного боку і органом державного управління – з іншого. Адміністративна юстиція склалася в ХІХ столітті як необхідний елемент правової держави, серед принципів якої проголошувалося гарантованість прав і свобод особи і громадянина від неправомірних дій органів публічної, насамперед, виконавчої влади. Виходячи з особливостей конкретних соціальних, політичних умов і правових традицій, склалося декілька видів такої юстиції. В одних державах існують самостійна незалежна від судів загальної компетенції система адміністративних судів (Франція), в інших ці суди діють як перша інстанція, яка вирішує адміністративний спір, рішення якого може бути оскаржене в суд загальної юрисдикції (Німеччина, Швеція). Наприклад: *Забезпечення гарантій суб'єктивних прав громадян у відносинах з адміністративними органами є обов'язком правової держави, що обумовлює необхідність створення адміністративної юстиції в Україні, яка б, з одного боку, захищала суб'єктивні права громадян, а з іншого – за допомогою судової практики забезпечувала законність діяльності органів державної влади і, таким чином, сприяла зміцненню правопорядку в державі* (minjust.gov.ua).

Я

ЯВИЩЕ – походить від дієслова «явити»: р. *yavítъ*, бр. *zajavícъ* «заявити», др. [явити] «показати, явити, заявити», п. *jawić się* «з'являтися; (заст.) з'явитися, прибути», ч. *jeviti* «виявляти», слц. *javit'* «виявити», вл. *jewić* «показувати, виявляти», нл. (рідк.) *jawiś* «повідомляти, оголошувати», полаб. *(vib)ově* (< *(ob)javi) «показує», болг. (заст.) *yavǎ* «повідомлю, перекажу», м. *javi* «повідомить, перекаже; заявить», схв. *jáviti* «повідомити; оголосити», слн. *jáviti* «тс.», стсл. *aviti* «показувати, виявляти»; далі зв'язки з гр. *αἰσθάνομαι* «помічаю», *αἶψα* «чую», лат. *audīō* «чую». Слово має значення: 1. Будь-який вияв змін, реакцій, перетворень і т. ін., що відбуваються в навколишньому природному середовищі. 2. Подія, факт. Наприклад: *Корупція як явище не є надбанням сучасності. Корупція як глобальне явище притаманне усім країнам* (buhgalter.com.ua).

Синоніми: подія, факт, діло розм., з'явище заст., з'явисько заст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

- Аграрне право: посіб. для підготов. до іспиту / В. М. Корнієнко, Г. С. Корнієнко, І. М. Кульчій та ін. ; за заг. ред. професора А. М. Статівки. Харків: Право, 2016. 154 с.
- Андерш Ф., Винник В. Словник юридичних термінів (російсько-український). Київ: Юрінком Інтер, 1994. 322 с.
- Аркушин Г. Підляські семантичні діалектизми // Діалектологічні студії. 3: Зб. пам'яті Я. Закревської / Відп. ред. П. Грищенко, Н. Хобзей. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Вид-во М. П. Коць, 2003. С.87-104.

- Баланаєва О.* Юридическая терминология: восстановление смысловых основ // Лінгвістичні студії: зб. наук. праць / Донецький національний університет, наук. ред. А. П. Загнітко. Донецьк: ДонНУ, 2011. Вип. 22. 339 с. С.242-246.
- Белей Л.* Не минаючи ані титли... Лінгвобіографія старослов'янської мови. Київ: Темпора. 2015. 256 с.
- Боротьба з мафією: законодавчий досвід Італії // http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc/2020doc_mafiya.php.
- Бретчевський М.* Походження слов'янської писемності. Видання 3-тє. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 154 с.
- Василенко О.* Казка про трьох братів-орлів і четверту сестричку Любку // Срібна книга казок. Українські літературні казки. Київ. 1992, С. 305.
- Вбити в собі манкурта // <https://www.032.ua/news/574729/vbiti-v-sobi-mankurta>.
- Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
- Войтович В.М.* Українська міфологія. Енциклопедія народних вірувань. Київ: ФОП Стебеляк, 2014. 688 с.
- Ворник Б.М., Голубов О.П., Коломієць В.П., Подшивалов К.В.* Безпечна поведінка. Інформаційний посібник для підлітків та молоді. Київ. 1999.
- Вусик О.С.* Словник українських синонімів: Понад 1500 синонімічних гнізд / За ред. док. філолог. наук, проф. А. М. Поповського. Дніпропетровськ: Січ, 2000. 424 с.
- Гапонова Л.* Поняттєва основа терміна, термінології у криміналістиці // Лінгвістичні студії: зб. наук. праць / Донецький національний університет, наук. ред. А. П. Загнітко. Донецьк: ДонНУ, 2011. Вип. 22. 339 с. С. 253-259.
- Гапонова Л.* Синонімія в українській криміналістичній термінології // Рідне слово в етнокультурному вимірі: збірник наукових праць / Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. Дрогобич: Посвіт, 2013. 560 с. С. 60-65.
- Годована М.П.* Словник-довідник назв осіб за видами діяльності / за ред. Л.В. Туровської. Київ: Наукова думка, 2009. 176 с.
- Головченко В.В., Ковальський В.С.* Юридична термінологія: Довідник. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 224 с.
- Господарський кодекс України. Станом на 03 травня 2018 року. Київ: Право, 2018. 230 с.
- Господарський процесуальний кодекс України. Станом на 26 березня 2018 року. Київ: Право, 2018. 226 с.
- Давня українська література: словник-довідник / авт.-уклад. Б.Білоус, О. Савенко; за ред. П. Білоуса. Київ: ВЦ «Академія», 2015. 208 с.
- Данилюк І.Г.* Сучасний словник іншомовних слів. 20 000 слів / І.Г. Данилюк. Донецьк: БАО, 2008. 576 с.
- Дзензелівський Й.* Українське і слов'янське мовознавство. Збірник праць. Львів, 1996.
- Дисциплінарна відповідальність за порушення законодавства про працю: порядок притягнення та документальне оформлення // <https://kadrhelp.com.ua/dyscyplinarna-vidpovidalnist-za-porushennya-zakonodavstva-pro-pracyu-poryadok-prytyagnennya-ta>

Житловий кодекс Української РСР. Станом на 07 травня 2018 року. Київ: Право, 2018. 80 с.

Забезпечення результативності актів тлумачення норм права // https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyku/nvsy/nvsy_03_2018/06.pdf.

Забіяка В.А. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування: практичний посібник / В.А. Забіяка, І.М. Забіяка. Київ: ВЦ «Академія», 2015. 304 с.

Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо встановлення відповідальності за обман покупця чи замовника» // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2443-14?find=1&text=%D0%BE%D0%B1%D0%BC%D0%B0%D0%BD#Text>.

Закон України «Про міліцію»: від 22 січня 1991 р. № 565-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. 1991. № 4. Ст. 95.

Закон України «Про нотаріат» // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>.

Закон України від 15 лютого 1995 року «Про обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» // Відомості Верховної Ради України. 1995. №10. Стаття. 1. С.48.

Закон України «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, національних галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу» (Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2002. № 30. ст.205.

Закон України «Про прокуратуру» (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2015. № 2-3. ст.12.

Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» (Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2006. № 31. ст. 268.

Зустрічне забезпечення – новела цивільного процесу // <https://sud.ua/ru/news/publication/107640-zustrichne-zabezpechennya-novela-tsilnogo-protsesu>.

Етимологічний словник української мови: В 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; Редкол. О.С. Мельничук (головний ред.) та ін. Т. 3: Кора – М / Укл.: Р.В. Болдирев та ін. Київ: Наук. думка, 1983. 552 с.

Етимологічний словник української мови: У 7 томах / Ред. кол.: О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. Київ: Наукова думка, 1983. Т. 4: Н-П / Р. В. Болдирев та ін.; Ред. тому: В. Т. Коломієць, В. Г. Скляренко. 2003. 656 с.

Івченко А.О. Словник української мови / Худож. Оформлювач І.В. Осипов. Харків: Фоліо, 2007. 540 с.

Івченко А.О. Тлумачний словник української мови: близько 7 тис. слів / А.О. Івченко / худож.-оформлювач І.В. Осипов. Харків: Фоліо, 2005. 766 с.

Категорії людей, які відносяться до маргіналів в сучасному суспільстві // <https://warfields.ru/uk/phobias/samyi-yarkii-marginal-nashih-dnei-marginal-opredelenie-znachenie-slova-prostymi/>.

Ковальський В. Міліція чи Поліція? Реформування МВС розпочинають із перейменування. // <http://www.viche.info/journal/3288/>.

Кодекс законів про працю України. Станом на 07 травня 2018 року. Київ: Право, 2018. 118 с.

Кодекс цивільного захисту України. Станом на 09 лютого 2018 року. Київ: Право, 2018. 132 с.

- Коломієць Л.І., Майборода А.В.* Про деякі словосполучення, що розглядаються в рукописних працях О.О. Потебні // Мовознавство і літературознавство (збірник вибраних праць пед. інститутів). Київ: Радянська школа, 1964. С. 220-234.
- Короткий тлумачний словник української мови: Близько 6750 слів / під ред. Д.Г. Гринчишина. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ, 1988. 320 с.
- Короткий юридичний словник / Н. М. Хуторян, І. В. Зуб, Д. А. Єринов та ін.. Київ: Політвидав України, 1989. 189 с.
- Ліпич В. М.* Складно-суфіксальні іменники з суфіксом –ець (-ьць-) на позначення осіб в українській мові XI-XVIII // Ономастика і апелятиви. Вип. 16: Ювілейний збірник на пошану В.О. Горпинича. Дніпропетровськ: ДНУ, 2002. С. 413-421.
- Маковей О.* Вибране. Львів, 1956. С.590-592.
- Маніак поміж нами. Частина четверта: Перетворення // <https://zaborona.com/interactive/maniiak-pomizh-namy-4/>.
- Меморандум співпраці батьків, учнів та педагогів // <https://nus.org.ua/memorandum/>.
- Микосянчик О.* На українську міліцію чекають радикальні зміни. // http://vidido.ua/index.php/pogliad/article/na_ukrains_ku_miliciju_chekajut_radikal_ni_zmini/.
- Михайленко П.* Міліція чи поліція? / Петро Михайленко // Міліція України. 2006. № 12.
- Михайленко П., Довбня В.* Міліція УРСР у складі відновленого НКВС у передвоєнний період / Михайленко Петро, Довбня Володимир // Іменем закону. 2007. № 31. С. 27.
- Михайленко П., Довбня В.* Робітничо-селянська міліція УСРР 1919-1922 роках: утворення, розвиток та правові засади діяльності / Михайленко Петро, Довбня Володимир // Іменем закону. 2007. № 25.
- Михайленко П., Довбня В.* Українська народна міліція доби директорії / Михайленко П., Довбня В. // Міліція України. 2003. № 06.
- Москаленко А.А.* Українська лексика першої половини XIX століття (конспект лекцій із спецкурсу). Одеса, 1969.
- Музика А.А.* Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів. Київ: Логос, 1998. 324 с.
- Набуття права власності на безхазяйну річ: судова практика // <https://uteka.ua/ua/publication/budget-13-byudzheth-buxgalterskij-uchet-otchetnost-i-kaznachejskoe-obsluzhivanie-52-priobretenie-prava-sobstvennosti-na-besxoznuyu-veshhsudebnaya-praktika>.
- Народ скаже – як зав'яже. Київ, 1973.
- Нечволод Л.І.* Сучасний словник іншомовних слів. Харків: Торсінг ПЛЮС, 2007.
- Олійник О.* Мова русів: у фінікійській та етрусській епіграфіці (до основ української епіграфіки). Монографія (некомерційне видання). 208 с.
- Онишкевич М.Й.* Діалектизми (полонізми і бойкізми) та їх коментування в двадцятитомнику творів І. Франка // Франко І. Статті і матеріали. Львів, 1964. С. 182 – 194.
- Онишкевич М.Й.* Словник бойківських говірок. Ч.1, Ч.2. Київ: Наукова думка, 1984.

- Онуфрієнко Г.С.* Науковий стиль української мови: Навчальний посібник з алгоритмічними приписами. 2-ге вид. перероб. та доп. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 392 с.
- Онуфрієнко Г., Полєжаєва Н., Руколяньська Н., Таранова Н.* Навчальний російсько-український словник фахової термінологіки для правників (понад 2200 терміноодиниць) / За редакцією Г.С. Онуфрієнко. Запоріжжя: ЗЮІ МВС України, 1998. 121 с.
- Панцьо С.* Матеріали до словника лемківських говірок (дієслівна лексика). Тернопіль, 1997. Ч.1. 56 с.
- Піпаш Ю.О., Галас Б.К.* Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області). Ужгород, 2005.
- Прислів'я та приказки: Людина. Родинне життя. Риси характеру / упоряд. М. М. Пазяк. Київ: Наук. думка, 1990. 528 с.
- Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку: Закон України №2866-III від 29.11.2001 // Відомості ВРУ. 2002. № 10. Ст. 78.
- Про попередження насильства в сім'ї: Закон України №2789-4 від 15.11.2001 // Відомості ВРУ. 2002. № 10. 70 с.
- Свидницький А.* Роман. Оповідання. Нариси. Київ, 1985.
- Селіванов М.П., Хрупна М.С.* Антинаркотичне законодавство України. Історія. Теорія. Коментар. Київ. 1997.
- Сімович В. Федькович Ю.* (Йосип Гординський). Оповідання. [Передмова до видання] // Сімович В. Праці в двох томах. Т.1.: Мовознавство / Упорядкування і передмова Л.Ткач. Чернівці: Книги XXI, 2005. 520 с. С.308-322.
- Словарь української мови / Зібрала ред. журналу «Кієвская Старина». Упор., з додатком власного матеріалу, Б. Грінченко. Т. II: 3-Н. Київ, 1908 [репринтне видання]. Київ, 1958. 573 с.
- Словарь української мови в 4-х томах / за ред. Б. Грінченка: Репринтне видання. Київ., 1996.
- Словник законодавчих і нормативних термінів: Термінологічний словник / Укладачі: доктор юрид. наук, проф. Іншин М.І., канд. юрид. наук Шопіна І.М., Якимов Г.О. Київ: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 487 с.
- Словник іншомовних слів / під ред. І.В. Ляхіна, Ф.М. Петрова. – пер. з рос. 3-го вид., випр. і допов. Київ: Держполітвидав УРСР, 1951. 757 с.
- Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ: Головн. ред. УРЕ, 1974. 776 с.
- Словник іншомовних слів / Уклад. Л.О. Пустовіт та ін. Київ: Довіра, 2000. 1018 с.
- Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання: близько 35 000 слів і словосполучень: А – Я / С.П. Бибик, Г.М. Сюта; за ред. С.Я. Єрмоленко. Харків: Прапор, 2012. 624 с.
- Словник мови поетичної збірки Івана Франка «Мій Ізмарagd»: у двох частинах. Частина перша: А – М / Зеновій Терлак. Львів: Априорі, 2016. 424 с.
- Словник синонімів української мови у двох томах / А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк, С.І. Головащук, Г.Н. Горюшина, Н.Є. Лозова, Н.Ю. Мельник, О.І. Нечитайло, Л.О. Родніна, О.О. Тараненко, Ф.Б. Фридрак. Київ: Наукова думка, 1999.

- Словник сучасного українського сленгу / Упорядник Т. М. Кондратюк. Харків: Фоліо, 2006.
- Словник термінів з правової конфліктології: Науково-довідкове видання / За ред. акад. АПрН України М.І. Панова, члена-кор. АПрН України Ю.П. Битяка, проф. Л.М. Герасіної. Харків: «Одіссей», 2006. 208 с.
- Словник труднощів української мови: Біля 15 000 слів / Гринчишин Д.Г., Капелюшний А.О., Пазяк О.М. та ін.: За ред. С.Я. Єрмоленко. Київ: Радянська школа, 1989. 336 с.
- Словник української мови в 11-ти томах. Київ. 1971-1980.
- Словник фразеологізмів української мови / Уклад. В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, В. В. Дятчук. Київ. 2003.
- Словник юридичних термінів і понять: Навчальний посібник / за ред. професорів В.Г. Гончаренка та З.В. Ромовської. Київ: «Юстініан», 2013. 600 с.
- Сучасна українська мова / За ред. І. К. Білодіда та ін. Київ: Наукова думка, 1977. Т.8: П-Р.
- Сучасний словник із суспільних наук / За ред. О.Г. Данильяна, М.І. Панова. Харків: Прапор, 2006. 432 с.
- Сучасний словник іншомовних слів: походження слів, розгорнуті пояснення, слова синоніми / уклад. Л.І. Нечволод; під заг. ред. Н.В. Тучиної. Харків: Торсінг Плюс, 2011. 768 с.
- Сучасний тлумачний словник української мови: 65000 слів / За ред. В.В. Дубічинського. Харків, 2006. 959 с.
- Сучасний тлумачний словник української мови: 60 000 слів. Харків: ВД «ШКОЛА», 2007. 832 с.
- Торгівля людьми. Основні поняття та види експлуатації // <https://www.msp.gov.ua/news/16080.html?PrintVersion>.
- Тлумачний словник сучасної української мови: Близько 50000 сл. / Уклад. І.М. Забіяка. Київ: Арій, 2007.
- Тлумачний словник української мови у 4-х томах: Т. 1 / Уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. Київ: Аконіт, 2000.
- Українська новелістика кінця XIX – поч. XX ст.: Оповідання. Новели. Фрагментарні форми / упор. Є. К. Кахліна. Київ, 1989. Т.2. 688 с.
- Українські поети-романтики. Поетичні твори. Київ, 1987.
- Українські традиції / Упоряд. Ковалевський О. В. Харків, 2004.
- Утративши на війні ногу, я боявся одного: залишитись поза армією // <https://armyinform.com.ua/2019/11/utratyvshy-na-vijni-nogu-ya-boyavsya-odnogo-zalyshytys-roza-armiyeyu/>.
- Федькович Ю.* Від чого море солоне? // Федькович Ю. На день добрий. Київ, 1969.
- Філософський словник / за ред. В.І. Шинкарука. Київ, 1973.
- Фразеологічний словник української мови / уклад.: В.М. Білоноженко та ін., редкол.: Л.С. Паламарчук (голова) та ін. Кн. 1. Київ: Наук. думка, 1993. 528 с.
- Хто такий наркоман? // <https://altera-med.com/uk/uk-kto-takoj-narkoman-uk/>
- Циткіна Ф.А.* Термінознавство на Україні й аспекти зіставних досліджень // Мовознавство, 1993. № 2. С. 67-71.

Чайка В.В. Правові форми реалізації Державної податкової політики України: www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/Дисертація-на-здобуття-наукового-ступеня-доктора-юридичних-наук-Чайки-Вікторії-Вікторівни.pdf.

Чемерис В. Фортеця на Борисфені // <https://osvita.ua/school/literature/ch/77901/list-19.html>.

Через відсутність доступу до морфіну 25 мільйонів людей помирають від болю щороку // <https://futuro.in.ua/news/1141-cherez-vidsutnist-dostupu-morfynu-25-milyoniv.html>.

Черемшина М. Незабудка // Срібна книга казок. Українські літературні казки. Київ.

Чулінда Л.І. Українська правнича термінологія: Навчальний посібник. Київ: Магістр – XXI сторіччя, 2005. 112 с.

Шалгунова С.А., Терещенко А.І., Примаченко В.Ф. Навчальний посібник для підготовки до державного іспиту з курсу «Кримінальне право України». 5-те вид. доп. і перероб. Дніпропетровськ: ДДУВС, 2009. 200 с.

Швецова-Водка Г.М. Документознавство: словник-довідник термінів і понять: навч. посіб. / Г. М. Швецова-Водка. 2-ге вид., стер. Київ: Знання, 2012. 319 с.

Шепітько В.Ю. Криміналістика: Словник термінів. Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. 264 с.

Щодо права відчужувати загальне майно об'єднанням співвласників багатоквартирного будинку // <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-530662-09#Text>.

Юридичний словник-довідник / За ред. академіка НАН України Ю.С. Шемшученка. К., 1996.

Юридична енциклопедія / ред. Ю. С. Шемшученко [та ін.] ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Т. 3: К – М. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана. 2001. 792 с.

Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: «Українська енциклопедія», 1998.

Юридичні терміни: Тлумачний словник / за ред. проф. Гончаренка В.Г. Київ, 2003.

Юридичні терміни. Тлумачний словник / В.Г. Гончаренко, П.П. Андрушко, Т.П. Базова та ін.; за ред. В.Г. Гончаренка. 2-ге вид., стереотипне. Київ: Либідь, 2004. 320 с.